

**T.C.**  
**ÇALI MA VE SOSYAL GÜVENL K BAKANLI I**  
**TÜRK YE KURUMU GENEL MÜDÜRLÜ Ü**

**KAYIT DI I ST HDAMLA MÜCADELEDE**  
**GEL T R LEN STRATEJ LER**  
**UYGULANAN POL T KALAR VE**  
**GEL M ÜLKE ÖRNEKLER**

**Mehmet TUNÇ**  
**stihdam ve Meslek Uzman Yardımcısı**

**Ankara 2007**



**T.C.**  
**ÇALI MA VE SOSYAL GÜVENL K BAKANLI I**  
**TÜRK YE KURUMU GENEL MÜDÜRLÜ Ü**

**KAYIT DI I ST HDAMLA MÜCADELEDE**  
**GEL T R LEN STRATEJ LER**  
**UYGULANAN POL T KALAR VE**  
**GEL M ÜLKE ÖRNEKLER**  
**(Uzmanlık Tezi)**

**Hazırlayan**  
**Mehmet TUNÇ**  
**stihdam ve Meslek Uzman Yardımcısı**

**Tez Danı manı**  
**Faruk AH N**  
**stihdam Dairesi Ba kanı**

**Ankara 2007**

## TÜRK YE KURUMU GENEL MÜDÜRLÜ ÜNE

stihdam ve Meslek Uzman Yardımcısı Mehmet TUNÇ'a ait "Kayıt Dışı stihdamla Mücadelede Geli tirilen Stratejiler, Uygulanan Politikalar ve Geli mi Ülkelerdeki Örnekleri" adlı bu Tez, Yeterlilik Sınav Kurulu Tarafından UZMANLIK TEZ olarak kabul edilmi tir.

	Unvanı	Adı Soyadı	mzası
Ba kan			
Üye			
Üye			
Üye			
Üye			

Tez Savunma Tarihi: .../.../200...

## TEZDEN YARARLANMA

Türkiye Kurumu Genel Müdürlü ü stihdam ve Meslek Uzman Yardımcısı Mehmet TUNÇ tarafından hazırlanan bu Uzmanlık Tezinden yararlanma ko ulları a a ıdaki ekildedir:

1. Bu Tez fotokopi ile ço altılabilir.
2. Bu Tez, pdf formatında internet ortamında yayınlanabilir.
3. Bu Tezden yararlanırken kaynak gösterilmesi zorunludur.

Mehmet TUNÇ  
stihdam ve Meslek Uzman Y.  
.../.../20...

## Ç NDEK LER

Ç NDEK LER .....	i
TABLolar L STES .....	iv
KISALTMALAR .....	vi
G R .....	1
B R NC BÖLÜM.....	4
KAYIT DI I ST HDAM .....	4
1.1. KAYIT DI I EKONOM .....	4
1.1.1. Kayıt Dı ı Ekonominin Unsurları .....	5
1.1.1.1. Yasaklanmı Faaliyetlerde Kayıt Dı ılık .....	5
1.1.1.2. Yasal Faaliyetlerde Kayıt Dı ılık .....	6
1.1.1.3. Hiç Kayıtlara Girmeyen Kayıt Dı ılık .....	6
1.1.2. Kayıt Dı ı Ekonominin Nedenleri .....	6
1.1.2.1. Mali ve Ekonomik Nedenler .....	6
1.1.2.2. Hukuki Nedenler .....	7
1.1.2.3. dari Nedenler .....	7
1.1.2.4. Siyasal ve Sosyal Nedenler .....	7
1.1.3. Kayıt Dı ı Ekonominin Ölçülmesindeki Yöntemler .....	8
1.1.3.1. Do rudan Ölçme Yöntemleri .....	8
1.1.3.2. Dolaylı Ölçme Yöntemleri .....	8
1.1.3.3. Karma Yöntemler .....	9
1.1.4. Dünyada Kayıt Dı ı Ekonominin Boyutu.....	9
1.1.5. Türkiye’de Kayıt Dı ı Ekonominin Boyutu .....	10
1.1.6. Kayıt Dı ı Ekonominin Sonuçları .....	12
1.2. KAYIT DI I ST HDAM.....	13
1.2.1. Kayıt Dı ı stihdamın Türleri.....	14
1.2.1.1. Çalı maları Hiç Bildirilmeyenler .....	14
1.2.1.1.1. Yabancı Kaçak çilik .....	15
1.2.1.1.1.1. Dünyada Yabancı Kaçak çilik.....	15
1.2.1.1.1.2. Türkiye’de Yabancı Kaçak çilik .....	18
1.2.1.1.2. Çocuk çiler.....	20
1.2.1.1.2.1. Dünyada Çalı an Çocukların Durumu .....	20
1.2.1.1.2.2. Türkiye’de Çalı an Çocukların Durumu .....	21
1.2.1.1.3. Sosyal Güvenlik Kurumundan Gelir ve Aylık Alanlar .....	22
1.2.1.1.4. Kayıt Dı ında Çalı an Erkek ve Kadınlar .....	23
1.2.1.1.5. Kayıt Dı ında Çalı an Dul Yetim ve Maluller .....	24
1.2.1.2. Çalı maları Eksik Bildirilenler .....	24
1.2.1.2.1. Çalı maları Ücret veya Gün Olarak Eksik Bildirilenler .....	24
1.2.1.2.2. İlk lerinde Kayıtlı - ikinci lerinde Kayıtlı Olmayanlar .....	25
1.2.2. Kayıt Dı ı stihdamın Nedenleri .....	25
1.2.3. Türkiye’de Kayıt Dı ı stihdamın Boyutu.....	26
1.2.4. Türkiye’de Kayıt Dı ı stihdamın Maliyeti.....	32
K NC BÖLÜM.....	33
KAYIT DI I ST HDAMLA MÜCADELEDE UYGULANAN POL T KALAR VE GEL T R LEN STRATEJ LER.....	33
2.1. KAYIT DI I ST HDAMLA MÜCADELEDE UYGULANAN POL T KALAR .....	33
2.1.1. Uygulamaya Konulan Yasal ve dari Düzenlemeler .....	33
2.1.1.1. 3917 Sayılı Kanun ile Yapılan Düzenlemeler .....	33

2.1.1.2. 4958 Sayılı Kanun ile Yapılan Düzenlemeler .....	34
2.1.1.3. 4447 Sayılı Sigorta Kanunu ile Yapılan Düzenlemeler .....	35
2.1.1.3.1. Sigorta Kanunu .....	35
2.1.1.3.2. Sigortanın Önceden Kuruma Bildirme Yükümlülüğü .....	35
2.1.1.3.3. Yeni Aylık Bağlama Sistemi .....	36
2.1.1.3.4. Denetim Sisteminin Güçlendirilmesi .....	36
2.1.1.3.5. Sigortalıların 30 Günden Az Çalışılan Süreleri Belgeleme Zorunluluğu .....	36
2.1.1.4. 4857 Sayılı Kanun .....	37
2.1.1.5. 4817 Sayılı Yabancıların Çalışma İzinleri Hakkında Kanun .....	37
2.1.1.6. 5073 Sayılı Devletin Sigorta Primleri Açısından Sigortalılara Katkısı Hakkındaki Kanun .....	38
2.1.1.7. 5084 Sayılı Yatırımların ve İstihdamın Teviki ile Bazı Kanunlarda Devriklik Yapılması Hakkında Kanunla Getirilen, Sigorta Primi Sigortalıların Teviki Uygulaması Hakkındaki Kanun .....	38
2.1.1.8. 5350 Sayılı Yatırımların ve İstihdamın Teviki ile Bazı Kanunlarda Devriklik Yapılması Hakkında Kanunla Devriklik Yapılmasına Dair Kanun .....	39
2.1.1.9. 5588 Sayılı Gelir Vergisi Kanunu ve Bazı Kanunlarda Devriklik Yapılmasına Dair Kanun .....	40
2.1.1.10. 5615 Sayılı Gelir Vergisi Kanunu ve Bazı Kanunlarda Devriklik Yapılmasına Dair Kanun .....	40
2.1.1.11. 5502 Sayılı Sosyal Güvenlik Kurumu Kanunu .....	41
2.1.1.12. 5544 Sayılı Mesleki Yeterlilik Kurumu Kanunu .....	41
<b>2.1.2. Kayıtlı İstihdamın Yürütülen Faaliyetleri .....</b>	<b>41</b>
2.1.2.1. Kalkınma Planları, Orta Vadeli Programlar ve Hükümet Programlarında Kayıtlı İstihdam .....	42
2.1.2.1.1. Kalkınma Planları .....	42
2.1.2.1.1.1. Yedinci Kalkınma Planında Kayıtlı İstihdam .....	42
2.1.2.1.1.2. Sekizinci Kalkınma Planında Kayıtlı İstihdam .....	42
2.1.2.1.1.3. Dokuzuncu Kalkınma Planında Kayıtlı İstihdam .....	43
2.1.2.1.2. Orta Vadeli Programlar .....	43
2.1.2.1.2.1. Birinci Orta Vadeli Program .....	43
2.1.2.1.2.2. İkinci Orta Vadeli Program .....	44
2.1.2.1.3. Hükümet Programları .....	44
2.1.2.1.3.1. 58. Hükümet Programı .....	44
2.1.2.1.3.2. 60. Hükümet Programı .....	46
2.1.2.2. Bilgilendirme ve Bilinçlendirme Kampanyaları .....	46
2.1.2.2.1. Broşür, El Kitabı ve Afis Dağıtımı .....	47
2.1.2.2.2. Basın Toplantıları ve Etkinlikler .....	47
2.1.2.2.3. E-Devlet Çalışmaları Kapsamında Yürütülen İnternet Hizmetleri .....	47
2.1.2.3. Uygulanan Projeler .....	48
2.1.2.3.1. Kayıtlı İstihdamla Mücadele (Kadim) Projesi .....	48
2.1.2.3.2. Çocuk İşçilerinin Önlenmesine Yönelik Projeler .....	50
2.1.2.3.3. Türkiye'de Kayıtlı İstihdamın Ele Alınması Sosyal Diyalog Projesi .....	50
<b>2.2. KAYIT DIŞI İSTİHDAMLA MÜCADELEDE GELİTİRİLEN STRATEJİLER .....</b>	<b>52</b>
2.2.1. Mevcut Sistemin De ğerlendirilmesi .....	52
2.2.1.1. İstihdamla İlgili Mali Yüklerin Azaltılması .....	53
2.2.1.2. Bürokratik İşlemlerin Azaltılması .....	56
2.2.2. Kayıtlı Sisteme Giriş Zorlama .....	57
2.2.2.1. Denetimin Etkinleştirilmesi .....	57
2.2.2.2. Kamu Kurum ve Kuruluşları Arasında Koordinasyonun Artırılması .....	60
2.2.2.3. Cezaların Caydırıcı Kılınması .....	60
2.2.3. Sosyal Diyalog Mekanizması .....	60
2.2.4. Aktif İstihdam Programları .....	61
2.2.5. Davranışları De ğerlendirme .....	62
2.2.6. Sigorta Enflasyonu ve Yoksulluk ile Mücadele .....	63
2.2.7. Sosyal Güvenlik Hizmetlerinin Etkinleştirilmesi .....	64
<b>ÜÇÜNCÜ BÖLÜM .....</b>	<b>66</b>

<b>KAYIT DI I ST HDAMLA MÜCADELEDE GEL M ÜLKE ÖRNEKLER</b>	<b>66</b>
<b>3.1. GEL M ÜLKELERDE KAYIT DI I ST HDAM</b>	<b>66</b>
<b>3.2. KAYIT DI I ST HDAMLA MÜCADELEDE GEL M ÜLKE ÖRNEKLER</b>	<b>69</b>
3.2.1. Amerika Birle ik Devletleri	69
3.2.2. Fransa	70
3.2.3. Almanya	71
3.2.4. ngiltere	73
3.2.5. talya	74
3.2.6. Hollanda	75
3.2.7. spanya	76
3.2.8. Avusturya	76
3.2.9. sveç	77
3.2.10. Belçika	78
3.2.11. sviçre	78
3.2.12. Avustralya	79
3.2.13. Finlandiya	80
3.2.14. Danimarka	80
3.2.15. Yunanistan	81
3.2.16. rlanda	82
3.2.17. Lüksemburg	82
<b>SONUÇ</b>	<b>83</b>
<b>ÖZGEÇM</b>	<b>87</b>
<b>KAYNAKÇA</b>	<b>88</b>



## TABLÖLAR L STES

Tablo 1: Dünyada Kayıt Dışı Ekonominin Boyutu .....	9
Tablo 2: Türkiye’de Kayıt Dışı Ekonominin Boyutu.....	10
Tablo 3: Türkiye’de Kayıt Dışı Ekonominin Boyutu ve Devletin Vergi Kaybı.....	11
Tablo 4: Türkiye’deki Hükümetler ve Kayıt Dışı Ekonomi .....	13
Tablo 5: AB ve OECD Üyesi Ülkelerde Yabancı Kaçak Çile e Kar ı Uygulanan Yasal Müeyyideler (2006 Yılı Verileri) .....	17
Tablo 6: Yakalanan Yasa Dışı Göçmenlerin Yıllara Göre Da ılım .....	19
Tablo 7: Çalı ma Bakanlı ınca Verilen Çalı ma zın Sayıları (2003-2006).....	20
Tablo 8: Çocuk ęücü Temel Göstergeleri (Bin Ki i).....	21
Tablo 9: Sosyal Güvenlik Kurumlarından Ya lılık Aylı ı Alanlar .....	23
Tablo 10: Son Be Yıldaki Kayıt Dışı stihdam Oranları.....	27
Tablo 11: teki Duruma Göre Kayıt Dışı stihdamın Da ılımı, 2006 .....	27
Tablo 12: statistik Amaçlı Bölge Sınıflamasında Kayıt Dışı stihdamın Da ılımı, 2006 .....	28
Tablo 13: yeri Büyüklü üne Göre Kayıt Dışı stihdamın Da ılımı, 2006 .....	29
Tablo 14: Meslek Grubuna (ISCO 88) Göre Kayıt Dışı stihdamın Da ılımı, 2006.....	29
Tablo 15: Ya a Göre Kayıt Dışı stihdamın Da ılımı, 2006 .....	30
Tablo 16: E itim Durumu tibarı ile Kayıt Dışı stihdamın Da ılımı, 2006 .....	31
Tablo 17: ktisadi Faaliyet Koluna (9 Grup) Göre Kayıt Dışı ılık Durumu, 2006 .....	31
Tablo 18: 4817 Sayılı Kanun Gere ince Uygulanacak dari Para Cezaları .....	38
Tablo 19: OECD Ülkelerinde stihdam Maliyetlerinin Kar ıla tırması 2005-2006.....	53
Tablo 20: Asgari Ücretin Net Hesabı ve verene Maliyeti .....	55

Tablo 21: Geli mi Ülkelerde Asgari Ücret Göstergeleri .....	56
Tablo 22: Klasik Mucipli Denetim - Genel Denetim Kar ıla tırması, 2006 .....	58
Tablo 23: AB ve OECD Üyesi Ülkelerde Müfetti lerin Yo unlukları .....	59
Tablo 24: 2005 Gelir Da ılımı Sonuçları %20'lik Grupların Gelirden Aldı ı Paylar .....	64
Tablo 24: Geli mi Ülkelerde Ekonomilerinde İstihdam Oranları .....	67
Tablo 25: Geli mi Ülkelerde Ekonomilerinde Kayıt dı ı İstihdamın Tahmini Büyüklü ü .....	68

## KISALTMALAR

a.g.e.	: Adı geçen eser
a.g.m.	: Adı geçen makale
AB.	: Avrupa Birli i
ABD.	: Amerika Birle ik Devletleri
A P.	: Aktif i stihdam Politikaları
A PP.	: Aktif i gücü Programları Projesi
ATO.	: Ankara Ticaret Odası
Ba -Kur.	: Esnaf ve Sanatkarlar ve Di er Ba ımsız Çalı anlar Sosyal Sigortalar Kurumu
BM.	: Birle mi Milletler
DPT.	: Devlet Planlama Te kilatı
EFTA.	: Avrupa Serbest Bölge Birli i (European Free Trade Association)
EUROSTAT	: Avrupa Birli i istatistik Ofisi (The Statistical Office of the European Communities)
GSMH.	: Gayri Safi Milli Hasıla
GSY H.	: Gayri Safi Yurt çı Hasıla
HH A.	: Hane Halkı i gücü Anketi
ILO.	: Uluslar arası Çalı ma Örgütü (International Labor Organization)
IOM.	: Uluslar arası Göç Örgütü (International Organization for Migration)
IPEC.	: Çocuk çili inin Sona Erdirilmesi Programı (International Programme on the Elimination of Child Labour)
IRS.	: Amerika Gelir (Vergi) daresi (Internal Revenue Service)

- KUR. : Türkiye Kurumu Genel Müdürlü ü
- KAD M. : Kayıt Dışı İstihdamla Mücadele
- KOB . : Küçük ve Orta Ölçekli İletmeler
- KOSGEB. : Küçük ve Orta Ölçekli Sanayi Geliştirme ve Destekleme dairesi Ba kanlı ı
- OECD. : Ekonomik Kalkınma ve Birli i Örgütü  
(Organisation for Economic Co-operation and Development)
- R.G. : Resmi Gazete
- s. : Sayfa
- SGK. : Sosyal Güvenlik Kurumu
- SPEK. : Sigorta Primine Esas Kazanç
- SSK. : Sosyal Sigortalar Kurumu
- T İSK. : Türkiye İveren Sendikaları Konfederasyonu
- TÜ K. : Türkiye İstatistik Kurumu
- TÜRK- İ . : Türkiye İçi Sendikaları Konfederasyonu

## G R

Kayıt dışı ekonominin çalışmaya hayatına yansıyan yüzü olan kayıt dışı istihdam; kendi adına ya da başlı başına çalışanların çalışmalarının veya elde ettikleri ücret ve gelirlerin ilgili kamu kurum ve kuruluşlarına hiç bildirilmemesi ya da eksik bildirilmesidir.

Kayıt dışı istihdam, ülke ekonomileri için birden bire ortaya çıkan bir sorundur. Kayıt dışı istihdamın ortaya çıkmasında ve gelişmesinde ülkelerin sosyo-ekonomik yapıları büyük rol oynamaktadır. Günümüzde hem gelişmiş hem de gelişmekte olan birçok ülke ekonomisi için maddi ve manevi sorunlar üretmekte olan kayıt dışı istihdam çok boyutlu bir hal almıştır.

Ekonomi içerisinde kayıt dışı üretilen mal ve hizmetler büyük ölçüde kayıt dışı çalışan/çalıştırılan kişilerce üretilmektedir. Ülkemizde de iş veren ve çalışanlar özellikle bürokratik işlemlerden, vergi ve sigorta prim yükümlülüklerinden kurtulmak amacıyla kayıt dışı istihdam ile kilerinde bulunmaktadır.

Kayıt dışı istihdam, birçok gelişmiş ülkede olduğu gibi, ülkemizde de kentsel yaşam alanlarında yaşanan iktisadi zorunluluklardan dolayı ortaya çıkmış ve gelişmiştir. Ülkemizde özellikle 1950 sonrası, dünyada ise II. Dünya Savaşı sonrası büyük yerleşim yerlerine bakan göç hareketi, kırsal alandan kentsel alanlara nüfus yoğunluğu, kentlerde niteliksiz ve çoklulukla da emsalsiz işsiz kesimin toplanmasına neden olmuştur. İşsiz olan bu kesim, kentlerde iş bulamayınca kendi kendine marjinal işler oluşturmuştur. Siyasal iktidarların oy deposu olarak gördüğü bu kesimlerin üzerine gidilmemesi kayıt dışı istihdamın yaygınlaşmasına ve toplumca meşru karılanmasına neden olmuştur.

Kayıt dışı istihdam gelişmiş ülkelerde olduğu gibi ülkemizde de başta tarım olmak üzere hizmetler, inşaat ve imalat sektörlerinde yaygındır. Gelişmiş ülkelerde kayıt dışı istihdam faaliyetinde bulunanlar; üçüncü ülke vatandaşları, yabancı kaçak işçiler, yasadışı göçmenler, öğrenciler, işsizler, ikinci bir işiyle çalışanlar ve kendi hesabına çalışanlardan oluşmaktadır. Ülkemizde ise kayıt dışı istihdam faaliyetinde

bulunanlar genellikle i sizler, yabancı kaçak i çiler, ilk i lerinde kayıtlı olup ikinci i lerinde kayıtsız çalı anlar, çalı an çocuklar, kadınlar ve sosyal güvenlik kurumundan ya lılık, malullük ve yetim aylı ı almakta olanlardır.

Geli mi bir çok ülkede oldu u gibi ülkemizde de i sizlik, yoksulluk, gelir da ılımının adaletsiz olması, bölgeler arası geli mi lik farklılıkları, istihdam üzerindeki mali yüklerin, bürokratik i lemlerin fazla olması, yasal ve idari düzenlemelerin katılı ı, etkin denetimin gerçekleştirilememesi, bilgilendirme ve bilinçlendirme faaliyetindeki eksiklikler, kamu kurum ve kurulu ları arasındaki koordinasyon eksikli i, sendikala ma oranının dü ük olması, piyasanın i gücü arzını emebilecek istihdamı yaratamaması ve ya anan ekonomik krizler kayıt dı ı istihdama neden olmaktadır.

Kayıt dı ı istihdamın, ülkelerinin sosyo-ekonomik yapısına büyük zararlar verdi ini erken kavrayan geli mi ülkeler, kayıt dı ı istihdamla mücadele çalı malarına II. Dünya Sava ı sonrası dönemde ba lamı lardır. Örne in, Almanya 1957 yılında Kayıt Dı ı Çalı maya Kar ı Kanunu ve Avustralya da 1958 yılında Göç Kanunu'nu uygulamaya koymu tur. Bu çalı malar günümüze kadar çe itlenip zenginle mi tir.

Kayıt dı ı istihdamla mücadele çalı maları kapsamında geli mi ülkelerde uygulanan strateji ve politikalar, halkın, kamu yönetiminin, sosyal tarafların ve sivil toplum örgütlerinin katılımıyla toplumsal mutabakat çerçevesinde yürütülmektedir. Çalı malarda geli tirilen politika ve stratejiler karma politika yakla ımı ile e zamanlı olarak hep birlikte uygulanmaktadır. Kayıt dı ı istihdama kar ı yürütülen plan, program ve projeler ekonomik ve siyasal konjonktüre göre de de i tirilmemektedir.

Ülkemizde de, kayıt dı ı istihdamın ortaya çıkarmı oldu u ekonomik, siyasal, sosyal, kültürel ve ahlaki tahribatın giderilmesi amacıyla geli mi ülke örneklerinde oldu u gibi toplumsal bir mutabakat gerekmektedir.

Konusu “Kayıt Dı ı stihdamla Mücadelede Geli tirilen Stratejiler, Uygulanan Politikalar ve Geli mi Ülke Örnekleri” olan bu tez çalı masında, ülkemizde ve geli mi ülkelerde kayıt dı ı istihdamla mücadele çalı maları kapsamında yürütülen faaliyetler kar ıla tırmalı olarak sunulmakta ve geli mi ülke örnekleri tek tek incelenmektedir.

Bu tez çalışmasının temel amacı, gelişmiş ülkelerde ve ülkemizde kayıt dışı istihdamla mücadele çalışmaları kapsamında geliştirilen strateji, uygulanan politika ve faaliyetleri karşılaştırmalı olarak genel bir çerçevede sunmaktır.

Tez çalışmasında öncelikle kayıt dışı istihdam ile ilgili kaynak (literatür) taraması yapılmış, konuyla alakalı kaynaklar (çeşitli istatistiksel veri kaynakları, internet kaynakları, yayınlanmış makale, kitap, dergi, yayınlanmış -yayınlanmamış tez çalışması ve raporlar) toparlandıktan sonra kaynakların okunması ve incelenmesi sürecine geçilmiştir. Tezin yazım çalışmaları Mayıs, Temmuz ve Eylül 2007 dönemlerinde yoğunlaşmıştır. Tez çalışması üç bölüme ayrılmıştır.

Birinci bölümde, kayıt dışı ekonomi ve kayıt dışı istihdam ile ilgili çeşitli tanımlamalar, kayıt dışı ekonomi ve kayıt dışı istihdamın unsurları, nedenleri ve ülkemiz ile dünyadaki boyutlarına yer verilmektedir.

İkinci bölümde, kayıt dışı istihdamla mücadele çalışmaları kapsamında ülkemizde uygulamaya konulan yasal ve idari düzenlemeler, kayıt dışı istihdama karşı yürütülen faaliyetler ve kayıt dışı istihdamla mücadele çalışmaları kapsamında geliştirilen strateji ve politikalar yer almaktadır.

Üçüncü bölümde gelişmiş ülke tanımı, gelişmiş ülkelerdeki bir takım göstergeler, kayıt dışı istihdamla mücadele çalışmalarında gelişmiş ülkelerinin aldığı tedbirler ve bu ülkelerin kayıt dışı istihdama karşı yürüttüğü faaliyetler ülke ülke incelenmektedir.

Sonuç bölümünde ise, ülkemizde kayıt dışı istihdam sorununu önlemek, azaltmak ve kontrol altına alabilmek için alınması gereken tedbirler öneriler şeklinde sunulmaktadır.

## B R NC BÖLÜM

### KAYIT DI I ST HDAM

#### 1.1. KAYIT DI I EKONOM

Kayıt dı ı ekonomi, neden, sonuç ve i leyi itibarı ile ülkeden ülkeye bir takım farklılıklar göstermekle birlikte, günümüzde tüm dünya ülkeleri için tehdit edici bir unsur haline gelmiştir. Bu nedenle kayıt dı ı ekonominin kayıt altına alınması ülkeler için büyük önem arz etmektedir.

Kayıt dı ı ekonomi, en bilinen tanımlama ekliyle; “istatistiki yöntemlere göre tahmin edilemeyen ve gayri safi milli hasıla hesaplarını elde etmede kullanılmayan gelir yaratıcı ekonomik faaliyetlerin tümüdür.”<sup>1</sup>

Özdemir’e göre kayıt dı ı ekonomi; “ekonomik faaliyetler fiilen gerçekleşmiş olmasına rağmen bu faaliyetlerle ilgili kayıtların tutulmaması”olarak da tanımlanabilmektedir.<sup>2</sup>

Derdiyok’a göre kayıt dı ı ekonomi; “GSMH hesaplarını elde etmede kullanılmayan ve bilinen istatistik yöntemlerine göre tahmin edilemeyen, gelir yaratıcı ekonomik faaliyetlerin tümüdür.”<sup>3</sup>

VIII. Be Yıllık Kalkınma Planı çalışmaları (2001-2005) kapsamında oluşturulan “Kayıt Dı ı Ekonomi Özel İhtisas Komisyonu” tarafından hazırlanan raporda; “Kayıt dı ı ekonominin mal ve hizmet üretimine konu olmasına karşılık, ekonominin geleneksel ölçüm yöntemleriyle bütünüyle tespit edilemeyen ve gayri safi milli hasıla hesaplamalarına yansımayan alanları kapsamaktadır...” denilmektedir.<sup>4</sup>

Maliye Bakanlığı Hesap Uzmanları Kurulu Başkanı Vural’a göre kayıt dı ı ekonomi; “esas itibarı ile vergi yükümlülüğü doğurabilecek ekonomik faaliyetlerin

<sup>1</sup> T.C Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı; **Kayıt dı ı stihdam ve Yabancı Kaçak iş stihdamı**, A ustos Ankara, 2004, s.17.

<sup>2</sup> Özdemir, Emin; “ **Kayıt dı ı Ekonomi ve Alınması Gereken Önlemler**”, Vergi Sorunları Dergisi, Gelirler Kontrolörleri Derne ği Yayını, Sayı:73, 1994, s.7.

<sup>3</sup> Derdiyok, Türkmen; “**Türkiye’nin Kayıt dı ı Ekonomisinin Tahmini**”, Türkiye İktisat Dergisi, Sayı:14, Mayıs 1993, s.54-63.

<sup>4</sup> <http://ekutup.dpt.gov.tr/ekonomi/kayitdis/oik614.pdf> (01.05.07)



kayıtlara geçmemesini ön plana çıkarmakla birlikte, milli gelir hesaplamalarında istatistiksel olarak hesaplamalara yansımayan tüm ekonomik faaliyetleri içermektedir.”<sup>5</sup>

Kayıt dışı ekonomik ilişkileri nitelemede 35’e yakın farklı kavram kullanılmaktadır.<sup>6</sup> Örneğin kendilerine özgü anlamları bulunan yeraltı ekonomisi, kara ekonomi, gizli ekonomi, enformel ekonomi, gölge ekonomi, beyan dışı ekonomi gibi kavramlar, yanlışlıkla da olsa, kayıt dışı ekonomi kavramı yerine kullanılmaktadır.

### 1.1.1. Kayıt Dışı Ekonominin Unsurları

Kayıt dışı ekonomi üç temel unsurdan oluşmaktadır.

- Yasaklanmış Faaliyetlerde Kayıt Dışı İllik
- Yasal Faaliyetlerde Kayıt Dışı İllik
- Hiç Kayıtlara Girmeyen Kayıt Dışı İllik

#### 1.1.1.1 Yasaklanmış Faaliyetlerde Kayıt Dışı İllik

Yasaklanmış faaliyetlerde kayıt dışı illik, kanunlarla yasaklanmış hatta suç sayılmış faaliyetleri yerine getirenlerin neden olduğu kayıt dışı illiktir.<sup>7</sup> Yeraltı ekonomisi olarak da adlandırılmaktadır. Yeraltı ekonomisi, yasalara aykırı faaliyetlerden oluşan ekonomidir. Sadece yasadışı değil, aynı zamanda suç unsuru olan eylemleri de içermektedir.<sup>8</sup>

Bu faaliyetler genelde kamu düzenine karşı işlenen suçları oluşturur. Örneğin, silah ve uyuşturucu kaçakçılığı, fuhuş, sahte pasaport/para, sahte vize, çek senet tahsilatı gibi faaliyetler bu kapsamdadır. Yasaklanmış faaliyetler sonucu elde edilen bu gelirler zaten suç teşkil ettiği için ilgili kurumlara bildirilmemektedir.<sup>9</sup>

<sup>5</sup> <http://www.huk.gov.tr/konusma6.html> (05.05.2007)

<sup>6</sup> Kapar, Recep; **Gelişmiş Ülkelerde Enformel İstihdamın Boyutları**, TES- Dergisi, Sayı:2006-2, Haziran 2006, s.46-51.

<sup>7</sup> Yereli, Ahmet Burçin-Karadeniz, Oğuz; **Kayıt dışı istihdam**, Odak Yayınevi, 2004, s.9.

<sup>8</sup> Çolak, Ömer Faruk-Bekmez, Selahattin; **Kayıt dışı Ekonomi ve Siyasal Tercihler Bir Oyun Teorisi Analizi**, Nobel Yayın, 1. Basım, 2007, s.40.

<sup>9</sup> Karadeniz, Hülya-Karadeniz, Oğuz; “**Kanunlarca Yasaklanmış Faaliyetlerde Çalıştırılan Kimselerin Sosyal Güvenlik ve Vergi Uygulaması Kararısındaki Durumları**”, Sosyal Güvenlik Dünyası Dergisi, Mart-Nisan 2003, s.11.

### 1.1.1.2. Yasal Faaliyetlerde Kayıt Dı ılık

Yasal faaliyetlerde kayıt dı ılık, i veren statüsünde vergi mükellefi olan gerçek ve tüzel ki ilerinin, yasalarca yapılmasında sakınca bulunmayan faaliyetler sonucunda elde ettikleri gelirlerin bir kısmını veya tamamını ilgili kamu kurum ve kurulu larına bildirmemesidir. Gerçek ve tüzel ki i mükelleflerin, daha az vergi ödemek ya da hiç vergi ödememek amacıyla çalı tırdı ı i çilerin çalı malarını gün ve ücret olarak ilgili kamu kurum ve kurulu larına eksik olarak bildirmesi de bu kapsamdadır.

### 1.1.1.3. Hiç Kayıtlara Girmeyen Kayıt Dı ılık

Hiç kayıtlara girmeyen kayıt dı ılık, ekonomik faaliyetlerini kamu kurum ve kurulu ların bilgisi olmadan yürütmeye çalı anların yaptıkları marjinal i lerdir. Örne in; i portacılık, seyyar meyve-sebze satıcılı ı, tamir ve bakım i leri, hamallık ve tarım i çilerinin yaptı ı i ler vb. bu gruba girmektedir.

## 1.1.2. Kayıt Dı ı Ekonominin Nedenleri

Kayıt dı ı ekonominin nedenleri dört ana ba lık altında toplanabilir.<sup>10</sup>

- Mali ve ekonomik nedenler
- Hukuki nedenler
- dari nedenler
- Siyasal ve sosyal nedenler.

### 1.1.2.1. Mali ve Ekonomik Nedenler

- stihdam üzerindeki mali yüklerin fazla olması,
- Ücretlerden yapılan kesintilerin fazla olması,
- Yüksek enflasyonun neden oldu u enflasyon vergisinden kaçınma e ilimi,
- Adaletsiz gelir da ılımı,
- Hükümetlerce ekonomik konjoktüre (krizler, afetler, ola anüstü durumlar vb.) göre çıkarılan vergi istisna ve muafiyetleri ile borçlanma yasaları,
- Ekonomik nedenlerle bilgi teknolojilerinden tam olarak yararlanılamaması.

<sup>10</sup> Eryi it, Süleyman; **Türkiye’de İletmelerin Kayıt dı ı Personel Çalı tırmasında Ücret Maliyeti çindeki Yasal Kesintilerin Etkisi**, Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2003, s.98-105-151.

#### 1.1.2.2. Hukuki Nedenler

- Bürokratik i lemlerin fazlalı ı,
- Belge düzeninin tam olarak yerle ememesi,
- Kayıt sisteminin da ınıklı ı,
- Yasal düzenlemelerin ülkenin ihtiyaçlarına cevap verememesi,
- Kanunların sık de i tirilmesi,
- Vergi ve sosyal güvenlik mevzuatındaki yasal bo luklar,
- Cezaların caydırıcı olmaması.

#### 1.1.2.3. İdari Nedenler

- Sosyal Güvenlik Kurumu ve Gelir daresinin organik yapısı,
- Denetim personeli yetersizli i,
- veren, i yeri ve çalı an denetimindeki yetersizlikler,
- Kamu kurum ve kurulu ları arasındaki koordinasyon eksikli i,
- Kamu kurum ve kurulu ları arasında ortak veri tabanlarının olu turulamamı olması,
- Teknolojik alt yapı eksiklikleri,
- E-devlet hizmetlerinin yaygınla tırılmaması,
- çilerin sendikala ma haklarını yeterince kullanamamaları.

#### 1.1.2.4. Siyasal ve Sosyal Nedenler

- Hızlı nüfus artı ı,
- Kırdan kente göç olgusu,
- Bölgesel geli mi lik farklılıkları,
- Artan esnek üretim ve istihdam ili kileri,
- Küreselle me sürecinin neden oldu u haksız rekabet,
- stihdam ile e itim arasındaki ili kinin zayıflı ı,
- Uzun süreli i sizlik ve eksik istihdam oranlarının yüksekli i,
- gücü piyasasına yeni girenlerin sayısının hızlı artması,
- Yeterince kayıtlı istihdam yaratılamaması.

### 1.1.3. Kayıt Dışı Ekonominin Ölçülmesindeki Yöntemler

Kayıt dışı ekonominin ölçülmesinde; doğrudan ölçme yöntemleri, dolaylı ölçme yöntemleri ve karma yöntemler kullanılmaktadır.<sup>11 12</sup>

#### 1.1.3.1. Doğrudan Ölçme Yöntemleri

Doğrudan ölçme yöntemlerinde kayıt dışı ekonominin büyüklüğü, anket uygulamalarıyla tahmin edilmeye çalışılmaktadır.

- Hane Halkı Anketleri: Seçilen örneklem gruplara uygulanan anketlerdir.
- Yerli Anketleri: Yerlerine uygulanan anketlerdir.
- Zaman Kullanım Anketleri: Kayıt dışı ekonomik faaliyetlerde bulunanların harcadıkları zaman araştırılmaktadır.
- Vergi Anketleri: Vergi kaçakçı olan hane ve iş yerlerini belirlemeye yönelik anketlerdir.
- Diğer Anketler: Kamu veya özel sektör iş yerlerinde yukarıdakilerin haricinde uygulanan anketlerdir.

#### 1.1.3.2. Dolaylı Ölçme Yöntemleri

Doğrudan bilgi almanın zorluğu nedeniyle, kayıt dışı ekonominin tahmininde daha çok dolaylı ölçme yöntemleri kullanılmaktadır. Bu yöntemlere dolaylı denmesinin sebebi, başka amaçlar için hazırlanan milli muhasebe hesapları, parasal büyüklükler, demografik göstergeler, vergi istatistikleri gibi verilerin analiz edilmesi esasına dayanmaktadır.

- Gayri Safi Milli Hasıla Yaklaşımı: Üretim, gelir ve harcamaya ilişkin her türlü veri birlikte kullanılmaktadır.
- İstihdam Yaklaşımı: Nüfusun, sivil iş gücünün ve istihdamın zaman içindeki gelişimine bakılarak kayıt dışı ekonominin büyüklüğü konusunda tahminde bulunulmaktadır.

<sup>11</sup> Ilgın, Yılmaz; “Kayıt Dışı Ekonomiyi Tahmin Yöntemleri ve Türkiye’de Durum”, Planlama Dergisi Özel Sayı, 2002 s.147.

<sup>12</sup> DPT; Kayıt Dışı Ekonomi Özel İhtisas Komisyonu Raporu, DPT Yayını, 2001, s.9.

- Vergi incelemeleri Yoluyla Ölçme Yaklaşımı: Vergi inceleme yetkisi olan görevlilerin yaptıkları incelemelerde tespit ettikleri matrah farklarından yola çıkılarak yapılan tespitlerdir.
- Parasalcı Yaklaşım: Kayıtdışı ekonominin boyutunu ölçmek için para piyasasındaki hareketler izlenmektedir.

### 1.1.3.3. Karma Yöntemler

Karma yöntemler ile kayıtdışı ekonominin büyüklüğü, pek çok deiken kullanılarak tahmin edilmektedir. Bunlar vergi yükü, vergi ahlakı, vergi denetimi, vergi cezaları, bürokrasi, kırtasiyecilik, elektrik üretimi ve kullanımı, inaat gelimi ve çimento üretimi, ihracat ve üretim balantısı gibi deikenlerdir.<sup>13 14</sup>

### 1.1.4. Dünyada Kayıtdışı Ekonominin Boyutu

Günümüzde dünyada kayıtdışı ekonominin büyüklüğü 3 trilyon dolar civarındadır.<sup>15</sup> Tablo 1’de geli mi , geli mekte ve geçi ülkelerinde kayıtdışı ekonominin boyutu yer almaktadır.

Tablo 1: Dünyada Kayıtdışı Ekonominin Boyutu

Ülke Grupları	Kayıtdışı Ekonomi Ortalaması
Geli mekte Olan 23 Afrika Ülkesi	%42
Geli mekte Olan 26 Asya Ülkesi	%26
Geli mekte Olan 18 Latin Amerika Ülkesi	%41
23 Geçi Ülkesi *	%38
Geli mi 16 OECD Ülkesi	%18

Kaynak: Friedrich Schneider; Size and Measurement of The Informal Economy In 110 Countries Around The World, Workshop of Australian National Tax Centre, Australia, July 2002, s.6-16.’dan yararlanılarak tarafımızdan hazırlanmıştır.

\* Geçi Ülkesi (Transition Country): Sosyo-ekonomik göstergeler balamında geli mekte olan ülkeler ile geli mi ülkeler arasında olan ülkeleri ifade etmektedir. F.Schneider geçi ülkelerine; Gürcistan, Azerbaycan, Ukranya, Bulgaristan, Romanya, Macaristan ve Çek Cumhuriyeti ülkelerini örnek vermiştir.

Tablo 1’den de görüldüğü gibi, Afrika ve Latin Amerika kıtasındaki geli mekte olan ülkelerde kayıtdışı ekonomi sırasıyla %42 ve %41 olmak üzere en yüksek oranda

<sup>13</sup> Yereli-Karadeniz; a.g.e., 2004 s.26.

<sup>14</sup> Ercan Metin; **Kayıtdışı Ekonomi ve Hızlı Tüketim Malları Sektörü**, Comart Uluslar arası Organizasyon Tanıtım Hizmetleri, 2006, s.11-13.

<sup>15</sup> <http://www.sbe.deu.edu.tr/Yayinlar/dergi/dergi05/kildis.htm> (05.05.2007)

seyretmektedir. Bunu %38 ile geçi ülkeleri izlemektedir. Kayıt dı ı ekonomi ortalaması en d ük olan ülkeler ise %18 ile geli mi OECD ülkeleridir.

2006 yılında ABD, Japonya, sve gibi geli mi ülkelerde kayıt dı ı ekonominin GSY H'ya oranı %8.6 ile %15 arasında de i mektedir. Vergi ve sosyal güvenlik yüklerinin görece yüksek oldu u ülkelerde ise (zellikle talya ve spanya gibi) kayıt dı ı ekonomi GSY H'nın %25'i ile %30'u arasında de i mektedir.<sup>16</sup>

Günümüzde Avrupa Birli i yesi ülkelerde 30 milyon; OECD yesi ülkelerde de 48 milyon civarında insanın kayıt dı ı ekonomik faaliyetlerde çalı tı ı tahmin edilmektedir.<sup>17</sup>

### 1.1.5. Türkiye'de Kayıt Dı ı Ekonominin Boyutu

Türkiye'de kayıt dı ı ekonominin boyutunu tespit etmek için de i ik zamanlarda de i ik yöntemler kullanılmı tır. Çalı malarda kullanılan tanımlamalar, yöntemler ve varsayımlar farklı oldu u için sayısal farklılıklar ortaya çıkmı tır. Tablo 2'de Türkiye'de kayıt dı ı ekonominin boyutuna yer verilmi tır.

Tablo 2: Türkiye'de Kayıt Dı ı Ekonominin Boyutu

Ara tırmacı	Yıl	Yöntem	Tahmin (%)
Altu	1992	Vergi Yakla ımı	35
Derdiyok	1989	Vergi Yakla ımı	46 – 94
Hakio lu	1989	Ekonometrik	18
Ilgın	1998	Nakit Oranı	83.1
	1993	Nakit Oranı	54.3
	1992	Ekonometrik	45.3 - 53.9
Kasnako lu	1997	Nakit Oranı	30 - 61
	1997	Ekonometrik	9 – 13
Koço lu	1987	Duyarlılık Analizi	19.6 - 26.5
Ozsoylu	1990	Nakit Oranı	11.7
Temel, im ek, Yazıcı	1991	Vergi Yakla ımı	16.4 - 29.9
Yamak	1994	Ekonometrik	10

Kaynak: Sekizinci Be Yıllık Kalkınma Planı, Kayıt dı ı Ekonomi  K Raporu, Ankara, 2001, s.11.

Tablo 2'de görüldü  üzere, kayıt dı ı ekonominin büyüklü  GSMH'nin %9 ile %83.1 arasında tespit edilmi tır. Türkiye'de kayıt dı ı ekonominin büyüklü n GSMH'nin %13' ile %184' arasında gösteren çalı malarda vardır.<sup>18</sup>

<sup>16</sup> Kapar; a.g.m., Haziran 2006, s.48-50.

<sup>17</sup> Durmu , Mustafa; **Kayıt dı ı Ekonominin Bazı Mali Yönleri Türkiye rne i**, T SK Akademi, Cilt:1 Sayı:1, 2006, s.144.

<sup>18</sup> TS AD; **Kayıt Dı ı Ekonomi ve Sürdürülebilir Büyüme, AB Yolunda De erlendirme ve üzüm nerileri**, TS AD Büyüme Stratejileri Dizisi No:8, Aralık 2006, 58.

Türkiye’de kayıt dışı ekonominin GSMH içindeki büyüklü ü geli mi ülkelere kıyasla oldukça fazladır. Gerçekle tirilen bir çok bilimsel çalı ma, ülkemizde kayıt dışı ekonominin GSMH’nın %50’sinden fazla oldu unu ortaya koymaktadır. Bu ise yakla ık 200 Milyar YTL’ye tekabül etmektedir.<sup>19</sup>

Maliye Bakanlı ı Hesap Uzmanları Kurulu tarafından hazırlanan “Kayıt Dı ı Ekonomi Raporu”nda yer alan ve Türkiye’de ilk defa gerçekle tirilen bir çalı maya göre, kayıt dışı ekonominin büyüklü ü GSMH’nın % 30.07’si olarak tespit edilmi tir. Bu oran, Türkiye statistik Kurumu (TÜ K) tarafından yayınlanan endüstriler arasında mal ve hizmet akımını gösteren Input-Output tabloları esas alınarak hesaplanmı tır.<sup>20</sup>

Türkiye’de 1998 ile 2004 yılları arasında kayıt dışı ekonominin boyutu ve devletin vergi kaybına yönelik Hesap Uzmanları Kurulu tarafından yapılan çalı ma Tablo 3’de gösterilmektedir.

Tablo 3: Türkiye’de Kayıt Dı ı Ekonominin Boyutu ve Devletin Vergi Kaybı

Yıllar	Kayıt dışı Ekonomi Oranı %	Vergi Kaybı (Trilyon TL)
1998	37,26	3.423
1999	33,46	4.573
2000	26,12	5.692
2001	31,48	11.612
2002	29,74	15.216
2003	29,61	19.667
2004	30,07	22.524

Kaynak: Münevver Katkat, Muhasebede Vergi Yönünden Denetimin Kayıt dışı Ekonomi Üzerindeki Ba arısı, Doktora Tezi, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İletme Ana Bilim Dalı, Erzurum, 2007, s.60.

Tablonun incelenmesinden de anla ılaca ı üzere, kayıt dışı ekonomik faaliyetlerden kaynaklanan vergi kaybı 1998-2004 yılları arasında her geçen yıl bir önceki yıla göre artı göstermi tir. 1998 yılında 3.423 trilyon TL olan vergi kaybı, 2003 yılında 19.667 trilyon TL, 2004 yılında ise 22.525 trilyon TL olarak gerçekle mi tir.

1998 yılında GSMH’nın %37.26’sı, 1999 yılında %33.46’sı, 2000 yılında %26.12’si, 2001 yılında %31.48’i, 2002 yılında %29.74’ü, 2003 yılında %29.61’i ve 2004 yılında % 30.07’si kayıt dışı olarak tespit edilmi tir. Kayıt dışı ekonominin boyutu

<sup>19</sup> “400 Milyar Dolarlık Ekonomi”, **Milliyet**, 02.04.2007 Pazartesi

<sup>20</sup> <http://www.huk.gov.tr/konusma6.html>

2003 yılında 76 milyar dolar iken bu rakam 2004 yılında 90 milyar dolara yükselmiştir.<sup>21</sup>

### 1.1.6. Kayıt Dışı Ekonominin Sonuçları

Kayıt dışı ekonomik faaliyetlerin büyümeyi negatif veya pozitif yönde etkilediği hususunda bir çok bilimsel çalışma bulunmaktadır.<sup>22</sup> Kayıt dışı ekonomik faaliyetler sonucu elde edilen gelirler, kısa vadede ülke ekonomileri için yararlı gibi görülmektedir, orta ve uzun vadede ülkelerin sosyo-ekonomik yapılarını olumsuz yönde etkilemektedirler. Kayıtlı ekonomi içerisinde kayıt dışı ekonomik faaliyetlerin artması göstermesi, kayıtlı ekonomiyi küçülmekte ve devletin elde ettiği gelirleri azaltmaktadır.

Kayıt dışı ekonomi, kayıtlı ekonomi içerisinde haksız rekabete neden olmaktadır. Haksız rekabet, ekonomik faaliyetlerini kayıtlı olarak yerine getirmeye çalışmayan mütebbisleri, kayıtsız emsalleri karışında rekabet edemez duruma getirmektedir. Bu da toplumda devlet otoritesine, hukuka ve adalet anlayışına olan güveni sarsmaktadır.

Kayıt dışı ekonomi, ülkenin temel sosyo-ekonomik göstergeleri olan gayri safi milli hasıla (GSMH), gayri safi yurt içi hasıla (GSY H), kişi başına milli gelir, istihdam, işsizlik, gelir dağılımı vb. bir çok verinin eksik/yanlış hesaplanmasına neden olmaktadır. Kayıt dışı ekonomi ayrıca, vergi gelirlerini azaltıp, vergi adaletini ortadan kaldırmakta, bütçe açıklarına neden olmakta, gelir dağılımını adaletsiz kılmakta, çalışmada hayatında verimliliği azaltmakta, sosyal güvenlik sisteminin aktüeryal dengelerini bozmakta ve kayıt dışı emek arzının artmasına neden olmaktadır.<sup>23</sup>

Belirtilen tüm bu olumsuzlukların giderilmesi, iktisadi ve sosyal anlamda toplumun refaha kavuşturulması için kayıt dışı ekonomik faaliyetlerin kayıt altına alınması gerekmektedir.<sup>24</sup>

<sup>21</sup> “Kayıt dışılıkta Vergi Kaybı”, **Dünya Gazetesi**, 31.05.2005 Perembe

<sup>22</sup> Akalın, Gülsüm-Kesikolu, Ferdi; “Türkiye’de Kayıtdışı Ekonomi ve Büyümeli kisi”, ZKÜ Sosyal Bilimler Dergisi, Cilt 3, Sayı 5, 2007, s.71-87.

<sup>23</sup> Çetinta, Hakan, Vergil, Hakan; “Türkiye’de Kayıt Dışı Ekonominin Tahmini”, Doğu Üniversitesi Dergisi, 2003, s.20.

<sup>24</sup> Kılıçdaroğlu, Kemal; **Kayıt Dışı Ekonomi ve Bürokraside Yeniden Yapılanma**, TÜRMÖB Yayını, Ankara, 1997 s.36



Kayıt dışı istihdamla mücadele eden devletin, bu konuda kullanabileceği bir çok politika aracı vardır. Örneğin; devlet uygulayacağı politikalarla kısa vadede kayıt dışı ekonomik faaliyetleri önleyip kayıt altına alabileceği gibi; uygulayacağı tedrici (amaçlı) politikalarla da uzun vadede kayıt dışı ekonomik faaliyetleri kayıt altına alabilir.

Bu sorunun hangi vade ve aralıkta çözüme kavuşturulacağı hükümetler için tercih meselesidir. Bu kararı verecek olan, siyasal iktidarlardır. Türkiye’de 1984 ile 2002 yılları arasında iktidarda bulunan hükümetler dönemindeki kayıt dışı sektör oranları Tablo 4’de gösterilmektedir.

Tablo 4: Türkiye’deki Hükümetler ve Kayıt Dışı Ekonomi

Hükümetler	İktidar Yılları	Kayıt dışı Sektör (%)
Özal Hükümeti	1984-1986	21,44
Özal Hükümeti	1987-1989	20,51
Akbulut Hükümeti	1990	20,9
Yılmaz Hükümeti	1991	23,62
Demirel Hükümeti	1992-1993	23,51
Çiller Hükümetleri	1994-1996	27,53
Erbakan Hükümeti	1997	26,13
Yılmaz Hükümeti	1998-1999	28,33
Ecevit Hükümeti	2000-2002	25,73

Kaynak: Çetinta - Vergil TÜİK verilerinden yararlanarak hazırlanmıştır. (2003)

Tablonun incelenmesinden de anlaşılacağı üzere, kayıt dışı sektör 1984 yılından 2002 yılına kadar artış göstermektedir. 1984-1986 yılları arasında %21.44 olan kayıt dışı sektör, 2000-2002 yılları arası dönemde %25.73 düzeyine yükselmiştir.

## 1.2. KAYIT DIŞI İSTİHDAM

Kayıt dışı istihdam; ilk defa 1970 yılında Uluslararası Çalışma Örgütü’nün (ILO) düzenlediği Dünya İstihdam Programı (World Employment Program) kapsamındaki Kenya Raporu’nda “enformal sektör” olarak ifade edilmiştir. ILO enformel (resmi olmayan) sektörü; “süreklilik unsuru taşımadan bir kişinin veya birkaç kişinin oluşturdukları, baskın amaçları kişilere istihdam ve gelir sağlamak olan, mal ve hizmet üretiminde bulunan, örgütsel kimliği gelişmemiş küçük ölçekli birimler” olarak tanımlanmıştır.<sup>25</sup>

<sup>25</sup> Güllüoğlu, Tuncay; “The Reality of Informal Employment in Turkey”, International Programs Visiting Fellow Working Papers, Cornell University, 2005, s.2.

Kayıt dışı istihdam; “kendi adına ya da başlı başına çalışmaları, elde ettikleri ücret ve kazançların, vergi dairesi ve sosyal güvenlik kurumu gibi ilgili kamu kurum ve kuruluşlarına hiç bildirilmemesi ya da gün veya ücret olarak eksik bildirilmesidir.”<sup>26</sup>

İlgin’a göre kayıt dışı istihdam; “çalışanlar için asgari ücret, asgari ücret, fazla mesai ücreti ve işyeri çalışmaları standartları gibi konulardaki düzenlemelere uyulmadan, sosyal güvenlik, vergi ve diğer fonların eksik ödendiği ya da hiç ödenmediği istihdamdır.”<sup>27</sup>

emsa’ya göre ise kayıt dışı istihdam; “devletin denetleyici ve düzenleyici kurallarının uygulanmadığı işyerilerinde bulunanların elde ettiği gelirlerin kamu kurumlarına bildirilmemesi” olarak tanımlanmaktadır.<sup>28</sup>

### 1.2.1. Kayıt Dışı İstihdamın Türleri

Kayıt dışı istihdam, çalışmaları hiç bildirilmeyenler ve çalışmaları eksik bildirilenler olmak üzere ikiye ayrılmaktadır.

#### 1.2.1.1. Çalışmaları Hiç Bildirilmeyenler

Çalışmaları kamu kurum ve kuruluşlarına hiç bildirilmeyenlerin yapımı olduğu çalışmaları kayıt dışı istihdamın en yaygın eklini oluşturmaktadır. Çalışmaları hiç bildirilmeyenler aşağıdaki gibi sıralanabilir.

- Yabancı kaçak işçiler,
- Çalışan çocuklar,
- Sosyal Güvenlik Kurumundan gelir ve aylık alanlar,
- Kayıt dışı işyerinde çalışan erkek ve kadınlar,
- Kayıt dışı işyerinde çalışan dul, yetim ve maluller.

<sup>26</sup> T.C Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı; **Kayıt dışı istihdamla Mücadele (KAD M) Projesi**, Ankara, 2006 s.6.

<sup>27</sup> İlgin, Yılmaz; **Kayıt dışı Ekonomi ve Türkiye’deki Boyutları**, DPT, Ankara,1999, s.39.

<sup>28</sup> Özar, emsa; “**Kentsel Kayıt dışı Kesimde İstihdam Sorununa Yaklaşımlar ve Bir Ön Saha Çalışması**”, ODTÜ Geliştirme Dergisi, Cilt:23, 2006, s.510.

#### 1.2.1.1.1. Yabancı Kaçak Çilik

Yabancı kaçak çilik; “bulundu u ÷lkeye vatandaşlık tabiiyeti ile ba lı olmadan, mevcut yasal düzenlemelere uygun oturma, çalı ma ve konaklama izni bulunmayan bireyleri ifade etmek için kullanılmaktadır.”<sup>29</sup>

Yabancı kaçak çilik; giri i yasal çalı maları yasal olmayanlar, tamamen yasadı ı yollardan ÷lkeye giri yapıp kayıt dı ı çalı anlar, yasal yollardan giri yapanlar, ba ka bir ÷lkeye sı nımak amacıyla ÷lkeye giri yapanlar ve mülteci olup ÷lkede kayıt dı ı çalı anlar ekinde sınıflandırılabilirlerdir.

#### 1.2.1.1.1.1. Dünyada Yabancı Kaçak Çilik

Uluslararası Göç Örgütü'nün (IOM), 2003 yılında hazırlamı oldu u Dünya Göç Raporu'na göre, dünya nüfusunun %2,5'u göçmen durumundadır. ILO'ya göre, dünyada göçmen i ç i ve aile sayısı 120 milyon civarındadır. Göç ve göçün neden olmu oldu u yabancı kaçak çilik sorunu, ÷lkeler için kayıt dı ı istihdamın artı ı sorununu gündeme getirmektedir.<sup>30</sup>

Dünyada ve Türkiye'de iktisadi ve sosyal açıdan i gücü maliyetlerini a a ıya çekmek isteyen i verenler, dü ÷k ücret ve sosyal bakımdan yoksun yabancı kaçak çili i tercih etmektedirler. Üçüncü dünya ÷lkelerinden geli mi ÷lkelere göç eden yabancı kaçak çiler, oldukça dü ÷k ücret ve kötü çalı ma ko ulları ile çalı mayı kabul ettiklerinden dolayı, göç ettikleri ÷lkelerde i verenlerce aranan ki iler olmaktadır.

Yabancı kaçak çilerin göç ettikleri ÷lkelerde bu ekinde çalı tırılması, yerli i gücünün çalı ma ko ullarının a ırlamasına ve ücretlerinin dü mesine neden olmaktadır. Göç veren ÷lke yönetimleri de ÷lkelerine gelir gelece i dü üncesiyle göçü desteklemektedirler. Çünkü göç eden i gücü çalı tı ı ÷lkede elde etti i kazancın bir kısmını kendi ÷lkesine göndermektedir.

Yabancı kaçak çiler, yasal veya yasadı ı olarak gitti i ÷lkede özellikle denetimlerin az oldu u hotel, lokanta, bar, ev hizmetleri, in aat ve ticaret gibi i llerde

<sup>29</sup> Karadeniz, O uz; **Türkiye'de Yabancı Kaçak Çilik**, Türk- 1999 Yıllı ı, 1999 s.416.

<sup>30</sup> <http://iibf.kou.edu.tr/ceko/ssk/kitap50/21.pdf> (12.05.2007)

çalı maktadırlar. Yabancı kaçak i çilik günümüzde, her hangi bir kültürel ve tarihsel yakınlık ba ı söz konusu olmaksızın gittikçe yaygınla maktadır.<sup>31</sup>

Geli mi ülkelerde (AB-OECD) yabancı kaçak i çilikle mücadele çalı maları kapsamında zamanında yasal yükümlülüklerini yerine getirmeyen i verenlere kar ı uygulanacak yasal ve idari yaptırımlar a a ıda Tablo 5’de gösterilmi tir.<sup>32</sup>

---

<sup>31</sup> Lordo lu, Kuvvet; “**Türkiye’de Yabancıların Kaçak Çalı maları ve Ba lantılı Sorunlar Üzerine Bir Tartı ma**”, TÜH S, Hukuku ve ktisat Dergisi Cilt: 18, Sayı:1 ubat 2003, s.32-33

<sup>32</sup> Kıral, Halis; **Yabancıların Türkiye’de Çalı ma Esasları**, T SK Yayını, Yayın No:270, 2006, s. 115.

Tablo 5: AB ve OECD Üyesi Ülkelerde Yabancı Kaçak İçili e Kar ı Uygulanan Yasal Müeyyideler (2006 Yılı Verileri)

Ülke	Para Cezaları ( verenlere)	Hapis Cezası ( verenlere)	yerinin Kapatılması ( verenlere)	Yasad ı Göçe ve Çalı maya Aracılık Edenlere Verilen Cezalar	Di er	Yabancı Kaçak çiyeye Uygulanan Ceza
Almanya	500.000 Avro'ya kadar para cezası	Tekrarı halinde 1 yıla kadar hapis cezası	nsan Ticareti Yapılmasına 10 yıla kadar ceza	5.000 Avro para cezası	Tekrarı halinde 1 yıla kadar hapis cezası	
Avusturya	3 ki iye kadar her kaçak i ç i için 1.000-10.000 Avro, tekrarında iki katı, 3 ki iden fazla ise yukarıdaki cezaların iki katı uygulanmaktadır.					
Belçika	Her kaçak i ç i için 15.000 ile 75.000 Avro arasında de i en para cezası	1 yıla kadar hapis				Sınır d ı ı edilme
Finlandiya	Yapılan ihlalin maddi boyutunu göre de i en para cezası	1 yıla kadar hapis	yeri ruhsatı iptali			
Fransa	Her kaçak i ç i için 15.000 Avro, suç organize ekilde i lenirse ceza 100.000 Avro.	5-10 yıla kadar	yeri faaliyetinden men	Hapis ve para cezası	Meslekten men, Kamu ihalelerine katılmama, malların haczi	10 yıl ülkeye giri in yasaklanması
Hollanda	Herbir yabancı kaçak i ç i için 4.000 Avro, tüzel ki ili i haiz i letmelerde ise 8.000 Avro. Tekrarında % 50 artırılır.	6 aya kadar hapis				Para Cezası-Hapis ve Sınır D ı ı Edilme
sveç	2006 yılı için 40.500.- sveç Kronu	6 yıla kadar hapis		Hapis ve para cezası		
sviçre	500.000-1.000.000 Avro Para cezası	1 yıla kadar hapis			5 yıla kadar Kamu ihalelerinden ve finansal yardımlardan men	
Japonya	2.000.000 JY idari para cezası	2 yıla kadar hapis		3.000.000 J. Yeni para cezası, 3 yıla kadar hapis		
ngiltere	5000 Sterlin para cezası					Sınır d ı ı edilme
Norveç	50.000 NK para cezası	2 yıla kadar hapis			Elde edilen karın i verenden alınması	
spanya	100.000 Avro para cezası					
Yunanistan	3.000-15.000 Avro para cezası	3-6 aya kadar hapis	2 yıla kadar i yerinin kapatılması		5 yıla kadar faaliyetten men	
Türkiye	4.227 YTL para cezası					1.689 YTL para cezası

Kaynak: OECD, Combatting The Illegal Employment of Foreign Workers, 2006 rakamları ile güncellenmi tir.

### 1.2.1.1.1.2. Türkiye’de Yabancı Kaçak Çilik

Türkiye’de yabancı kaçak çilik, özellikle kom u ülkelerde ya anan siyasal, sosyal ve ekonomik geli meler sonrası artı göstermi tir. Türkiye’nin jeopolitik konumu (Asya ile Avrupa arasında bir köprü görevi görmesi) Ortado u’da ya anan sava lar (Irak- ran Sava ı, Körfez Krizi, Irak’ın gali), Rusya ve Asya’da ya anan ekonomik krizler, so uk sava ın bitmesi ile komünist rejimin çökmesi vb. bir çok nedenden dolayı bu ülkelerde ya ayan insanlar, yasal veya yasal olmayan yollardan, toplu veya münferit olarak daha güvenli bölgelere göç etmek zorunda kalmı lardır. Bu geli meler sonucunda Türkiye Ortado u, Rusya, Do u Avrupa ve bazı Asya ülkelerinden göç almı ve yabancı kaçak çili e maruz kalmı tir. Son yıllarda özellikle Avrupa Birli i ülkelerine geçi te atlama yeri olarak görülen Türkiye, yabancı kaçak çili in artı göstermi oldu u bir ülke konumuna gelmi tir.<sup>33</sup>

Türkiye’de yabancı kaçak çilik, özellikle Marmara, Ege, Akdeniz ve Do u Karadeniz bölgelerinde yaygındır. Ege ve Akdeniz bölgesinde, turizm sezonunun açılmasıyla birlikte yabancı kaçak çii sayısı artı göstermektedir. Yabancı kaçak çiler özellikle in aat i lerinde amelik ve turistlik tesislerde garsonluk, barmenlik, animatörlük, tercümanlık, bahçivanlık vb. i lerde çalı maktadır.

Türkiye’de bugüne kadar yabancı kaçak çilik konusunda sayısal anlamda kesin ve test edilm i objektif rakamlar ortaya konulamadı ı için yabancı kaçak çilerin sayısı, çalı tıkları alanlar ve ekonomi içinde buldukları örgütlenmeler tespit edilememi tir. Bu nedenle ülkede yabancı kaçak çili in sayısal boyutu tahminden öteye gitmemektedir. Sayıları yüz bin ile bir milyon arasında ifade edilen yabancı kaçak çinin Türkiye’de kayıt dı ı olarak çalı tı ı tahmin edilmektedir.<sup>34</sup> Yakalanan yabancı kaçak çilerin ço u Irak, ran, Suriye, Bulgaristan, Romanya, Afganistan ve Pakistan uyrukludur.

Yasal ya da yasa dı ı yollardan Türkiye’ye giri yapan yabancı kaçak çiler, istihdam maliyetlerinin yüksek olmasından dolayı i verenlerce yerli i gücü yerine tercih edilmekte, bu da yerli i gücünün i siz kalmasına ve devletin gelir (vergi ve sigorta prim

<sup>33</sup> Gençler, Ayhan; **Yabancı Kaçak Çilik Gerçe i ve Türkiye Örne i**, TÜH S Hukuku ve ktisat Dergisi C: 17, S: 3, ubat 2002 s.4.

<sup>34</sup> Türkiye Kurumu, KUR Bülteni, Sayı: 27, 2007,s.1.

geliri) kaybına uğramasına neden olmaktadır. Aşağıdaki tabloda Türkiye’de yakalanan yasadışı göçmenlerin yıllara göre dağılımı yer almaktadır.

Tablo 6: Yakalanan Yasadışı Göçmenlerin Yıllara Göre Dağılımı

Yıllar	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006
Sayılar	28.439	29.426	47.529	94.514	92.365	82.825	56.219	61.228	57.428	51.983

Kaynak: Emniyet Genel Müdürlüğü İnsan Hareketleri Şube Müdürlüğü

Tablonun incelenmesinden de anlaşılacağı üzere, 1997 ile 2000 yılları arası dönemde yakalanan yasadışı göçmen sayısı sürekli olarak artış göstermiştir. 1997 yılında yakalanan yasadışı göçmen sayısı 28.439 iken, 2000 yılında yaklaşık 3 katı artarak 94.514 kişiye ulaşmıştır. 2000-2001 yılları arasında yaklaşık 90.000 yasadışı göçmen yakalanmıştır. Yasadışı göçmen sayısı bu yıllardan sonra düşüşe geçmiştir, 2006 yılında ise yaklaşık %50 azalarak 52.000 kişiye gerilemiştir.

Türkiye’de yabancı işçilerin kaydını sağlıklı bir şekilde tutabilmek ve yabancı kaçak işçileri önlemek amacıyla 2003 yılında çıkarılan “4817 Sayılı Yabancıların Çalışma İzinleri Hakkında Kanun” ile çalışma izni verme yetkisi, Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı Çalışma Genel Müdürlüğü’ne verilmiştir.<sup>35</sup>

Çalışma izni verilmesi uygun bulunan yabancılar, statülerine göre Sosyal Güvenlik Kurumuna bildirilerek sosyal güvenlik kapsamına alınması sağlanmakta, böylece olası prim ve vergi kayıpları önlenmektedir.

2003-2006 yılları arası dönemde Çalışma Bakanlığı’na verilen çalışma izin sayıları aşağıdaki tabloda gösterilmiştir. Tablonun incelenmesinden de anlaşılacağı üzere, Bakanlıkça verilen çalışma izinleri yıllar itibarıyla artarak 2006 yılında 10.603 rakamına ulaşmıştır.

<sup>35</sup> T.C Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı; a.g.e., 2003, s.6.

Tablo 7: Çalı ma Bakanlı nca Verilen Çalı ma zin Sayıları (2003-2006)

zin Türü	06.09.2003	01.01.2004	01.01.2005	01.01.2006
	31.12.2003	31.12.2004	31.12.2005	31.12.2006
Sürelı zin	508	4.792	5.263	6.407
Uzatma	295	2.222	3.764	3.774
Süresiz	10	46	39	44
Süresiz Uzatma	40	180	120	76
stisnai zin	1	51	221	284
Ba ımsız	1	11	31	18
Toplam	855	7.302	9.438	10.603

Kaynak: T.C. Çalı ma ve Sosyal Güvenlik Bakanlı ı

#### 1.2.1.1.2. Çocuk çiler

Çocuk i çili i, özellikle az geli mi ve geli mekte olan ülkelerde görülmekle birlikte, sadece bu ülkelere has bir durum da de ildir. Çocuk i çiler, ba ta yetersiz ekonomik büyümenin ve i sizli in ya andı ı ülkeler olmak üzere tüm dünya ülkelerinde, aile ekonomisine katkı sa layaca ı dü üncesiyle erken ya ta sigortasız olarak çalı makta yada çalı tılmaktadır.

##### 1.2.1.1.2.1. Dünyada Çalı an Çocukların Durumu

Uluslararası kaynaklara göre bugün dünyada 250 milyon civarında çocuk çalı maktadır. Çocuk i çili i yo un olarak az geli mi ülkelerde görülmektedir. Dünyada çocuk i çili ini yaratan temel yapısal sorunlar; nüfus artı ı, i sizlik, yoksulluk ve dü ük e itim düzeyi olarak sıralanabilir.<sup>36</sup>

ILO tarafından hazırlanan “Çalı maya li kin Temel Haklar ve lkeler ILO Bildirgesinin zlenmesi Çerçevesindeki 2006 Küresel Raporu”na göre, dünyada çalı an çocukların %69’u tarım sektöründe, %22’si hizmetler sektöründe ve %9’u sanayide çalı maktadır. Bilimsel anlamda yapılmı bir çok ara tırma özellikle Asya kıtasında ya ayan çocukların dokuma, tekstil ve ihracat için evlerde elbise dikim i lerinde çalı tırdı ını ortaya koymu tur.<sup>37</sup>

<sup>36</sup> T SK TÜRK- ILO; *Dünyada ve Türkiye’de Çalı an Çocuklar*, T OF Matbaası, Ankara, 2007, s.5.

<sup>37</sup> Binbir, Sinan; *Dünyada ve Türkiye’de Tekstil ve Konfeksiyon Sektöründe Çalı ma Ko ulları ve Kayıt dı ı stihdam*, Sosyal Güvenlik Dünyası, Mart-Nisan 2005 s.55



ILO'nun bu raporuna göre, dünyada 5-17 ya grubundaki çalı an çocuk sayısı 2000-2004 arası dönemde 246 milyondan 218 milyona gerileyerek %11 oranında azalmı tır. Bu olumlu geli menin elde edilmesinde ulusal-uluslar arası düzeyde çocuk i çili ine kar ı yürütölen faaliyetler ve ILO Sözle melerinin daha fazla sayıda ölkece onaylanması etkili olmu tur.<sup>38</sup>

#### 1.2.1.1.2.2. Türkiye’de Çalı an Çocukların Durumu

Türkiye statistik Kurumu’nun (TÜ K) 1994, 1999 ve 2006 yıllarında düzenledi i “Çocuk gücü Ara tırması” sonuçları a a ıdaki tabloda gösterilmi tir.

Tablo 8: Çocuk gücü Temel Göstergeleri (Bin Ki i)

	1994	1999	2006
Kurumsal Olmayan Sivil Nüfus	59.736	65.422	72.957
0-5 ya grubundaki nüfus	8.469	7.930	8.479
6-14 ya grubundaki nüfus	10.945	11.938	12.477
6-17 ya grubundaki nüfus	14.968	15.821	16.264
stihdam (6 ya +)	20.984	22.124	22.963
stihdam (6-14 ya )	958	609	318
stihdam Oranı (6-14 ya )	8.8	5.1	2.6
stihdam (6-17 ya )	2.269	1.630	958
stihdam Oranı (6-17 ya )	15.2	10.3	5.9
Erkek	1.372	955	632
Kadın	898	675	326
Tarım	1.510	990	392
Tarım-dı ı	759	640	566
Ücretli veya yevmiyeli	648	617	513
Kendi Hesabına veya i veren	52	28	26
Ücretsiz aile i çisi	611	478	457

Kaynak: TÜ K Çocuk gücü Ara tırması, 2006 Haber Bülteni

Tablonun incelenmesinden de anla ılaca ı üzere, Türkiye’de çalı an çocuk sayısı yıldan yıla azalı göstermi tir. Çalı an çocukların sayısındaki mutlak ve oransal azalı daha çok zorunlu e itim ça nda olan 6-14 ya grubundaki çocuklarda görölmü tür. Zorunlu e itim ça nda olan 6-14 ya grubundaki çalı an çocuk sayısı, 1994 yılında 958.000 iken 2006 yılında %67 azalarak 318.000’e gerilemi tir. Bu ya

<sup>38</sup> T SK, TÜRK- , ILO; a.g.e., 2007, s.9-11

grubunda çalı an çocuk sayısındaki büyük azalı , önemli ölçüde tarım sektöründe çalı an çocuk sayısındaki azalı tan kaynaklanmaktadır. Tarım sektöründe 1994 yılında çalı an çocuk sayısı 1.510.000 iken 2006 yılında bu oran %74 gerileyerek 392.000 ki iye dü mü tür.

TÜ K'in 2006 Çocuk gücü Ara tırması sonuçlarına göre, çalı an çocukların %40.9'u tarım, %59.1'i tarım dı ı sektörde faaliyet göstermektedir. Çalı an çocukların %53'ü ücretli/yevmiyeli, %43.8'i ücretsiz aile i çisi ve %2.7'si kendi hesabına/i veren olarak çalı maktadır. Türkiye'de ekonomik faaliyetlerde 6-17 ya grubundaki çalı an çocuk sayısı son 12 yılda tüm sektörlerde toplam olarak %58 oranında azalmı tır. Çalı an çocukların %31.5'i bir okula devam etmekteyken, %68.5'i herhangi bir okula devam etmemektedir. Çocuk i çili in cinsiyete göre da ılımı ise, %66'sı erkek, %34'ü kız çocuk eklindedir.<sup>39</sup>

#### *1.2.1.1.3. Sosyal Güvenlik Kurumundan Gelir ve Aylık Alanlar*

Türkiye'de genç ya ta emekli olan insanların bir bölümü emekli olduktan sonra da i gücü piyasasında sigortasız olarak çalı maktadırlar. Kayıt dı ı olarak çalı ıp, ya lılık aylı mı almaya devam eden bu insanlar, aynı zamanda devletin sa lamı oldu u sa lık hizmetlerinden de yararlanmaya devam etmektedirler. Yeni i e alınacak insanlara göre daha deneyimli olmaları, dü ük ücretle ve sigortasız olarak çalı mayı kabul etmeleri bu insanların i verenlerce tercih edilmesine neden olmaktadır. Sigortasız çalı an emekliler de, maa larının kesilmemesi ve sosyal güvenlik destek primi (SGDP) ödememek için kayıt dı ı çalı mayı tercih etmektedirler.

506 Sayılı Sosyal Sigortalar Kanununun 63. maddesinin a fıkrasında; “ya lılık aylı ı almakta iken, sigortalı olarak çalı maya ba layanların ya lılık aylıkları çalı maya ba ladıkları tarihte kesilir...”, b fıkrasında da; “ya lılık aylı ı almakta iken sigortalı olarak bir i te çalı maya ba layanların yazılı talepte bulunmaları halinde ya lılık aylıklarının ödenmesine devam olunur... % 30 oranında Sosyal Güvenlik Destek Primi kesilir. Bu primin 1/4'ü sigortalı hissesi, 3/4'ü i veren hissesidir.” hükümlerine yer verilmi tir.<sup>40</sup>

<sup>39</sup> <http://www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=482> (15.05.2007)

<sup>40</sup> [http://www.ssk.gov.tr/sskdownloads/bilgibankasi/mevzuat/506\\_turkce.doc](http://www.ssk.gov.tr/sskdownloads/bilgibankasi/mevzuat/506_turkce.doc) (12.05.2007)

2001-2006 yılları arasında sosyal güvenlik kurumlarından aylık aylık alanların sayıları Tablo 9’da gösterilmiştir.

Tablo 9: Sosyal Güvenlik Kurumlarından Ya lık Aylık Alanlar

YIL	SSK (Devredilen)	BA -KUR (Devredilen)	EMEKL SANDI I (Devredilen)	TOPLAM
2001	2.418.992	788.834	867.010	4.074.836
2002	2.555.965	811.223	903.677	4.270.865
2003	2.694.834	852.981	947.680	4.495.495
2004	2.838.422	767.032	1.006.595	4.612.049
2005	2.988.054	820.781	1.061.509	4.870.344
2006 (*)	3.244.791	1.109.870	1.121.744	5.476.405

Kaynak: SGK (SSK, Ba -Kur ve Emekli Sandı ı) verilerinden yararlanılarak hazırlanmıştır.

(\*) 2006 Yılı Haziran ayı verileri

Tablodan da görüldü ü üzere, sosyal güvenlik kurumlarından aylık aylık alanların sayısı her geçen yıl artı göstermiştir. 2006 yılı Haziran ayı itibarı ile de Türkiye’de 5.476.405 ki i sosyal güvenlik kurumlarından maa almaktadır.

#### 1.2.1.1.4. Kayıt Dı nda Çalı an Erkek ve Kadınlar

ILO tarafından yayınlanan “Kadın stihdamında Küresel E ilimler-Özet 2007” Raporu’na göre, 2006 yılında tüm dünyada çalı maktaki kadın sayısı 1.2 milyar, i siz kadın sayısı ise 81.8 milyon ki idir.<sup>41</sup>

Dünyanın bir çok yerinde oldu u gibi Türkiye’de de, kayıt dı ı çalı an kadınların büyük bir ço unlu u, tarım ve hizmetler sektöründe dü ük verimlilikteki i lerde çalı maktadır. Türkiye’de kadın istihdamını olumsuz etkileyen en önemli unsurlardan biri, kayıt dı ı istihdamdır. Çalı an kadınların %66’sı kayıt dı ı çalı maktadır. Bunun %46’sı tarım sektöründe ücretsiz aile i çisidir.<sup>42</sup>

TÜ K tarafından yayımlanan 2007 ubat Ayı Hane Halkı gücü Anketi (HH A) sonuçlarına göre, Türkiye’de kayıt dı ı istihdam oranı %46’dır. Bu oran erkeklerde %40, kadınlarda ise %61 düzeyindedir. Kadınlarda kayıt dı ı çalı ma oranının erkeklere göre

<sup>41</sup> <http://www.ilo.org/public/turkish/region/eurpro/ankara/press/2007-2.pdf> (13.10.2007)

<sup>42</sup> <http://www.webhatti.com/wh-haber-bulteni/33137-kadinlar-kayit-disi-calisiyor.html> (13.10.2007)

daha yüksek olmasının nedeni, kadınların kayıt dışı istihdamın yaygın olduğu tarım sektöründe çalışıyor olmalarıdır.<sup>43</sup>

#### *1.2.1.1.5. Kayıt Dışı İstihdamda Çalışan Dul Yetim ve Maluller*

Ölen sigortalının hak sahiplerine Sosyal Güvenlik Kurumu (SGK) tarafından ölüm aylığı, dul veya yetim aylığı bağlanmaktadır. Bu kişiler, SGK'dan aldıkları aylıkların kesilmemesi için sigortasız olarak çalışmaktadırlar. Bu durum SGK'dan malullük aylığı almakta olan kişiler için de geçerlidir. SGK'dan aldığı aylık ve yasal hakları kaybetmek istemeyen malul kişiler de, sigortasız olarak çalışmaktadırlar.

Buna ilkin olarak 506 Sayılı Sosyal Sigortalar Kanunu'nun 68.maddesinde; “sigortalının kız çocuklarına bağlanan aylıklar, Sosyal Sigortaya, Emekli Sandıklarına tabii hallerde çalışmaya (Devlet: 29.07.2003 - 4958 / 35 md. Y.T. 06.08.2003) buralardan gelir ve aylık almaya başladıkları veya evlendikleri tarihi takip eden devre başından itibaren kesilir...” hükmüne yer verilmiştir. Malullük aylığı ile ilgili olarak da 506 Sayılı Sosyal Sigortalar Kanunu'nun 58.maddesinde; “malullük aylığı almakta iken sigortalı olarak çalışmaya başlayanların malullük aylıkları, çalışmaya başladıkları tarihten başlayarak kesilir...” denmektedir.<sup>44</sup>

#### *1.2.1.2. Çalışmaları Eksik Bildirilenler*

Çalışmaları eksik bildirilenler çalışmaları ücret veya gün olarak eksik bildirilenler ve ilk hallerinde kayıtlı - ikinci hallerinde kayıtlı olmayanlar olmak üzere ikiye ayrılmaktadır.

##### *1.2.1.2.1. Çalışmaları Ücret veya Gün Olarak Eksik Bildirilenler*

Kayıt dışı istihdamın bir başka türü, çalışanların çalışmalarının ücret olarak, ilgili kamu kurum ve kuruluşuna eksik bildirilmesidir. İşverenler istihdam ettikleri çalışanlarına yüksek ücret ödemelerine rağmen, ilgili kamu kurum ve kuruluşuna asgari ücret üzerinden bildirimde bulunmaktadırlar. Böylece ücretin eksik bildirimi yapılmakta, işçilerin fiilen aldığı ücretler ile kamu kurumlarına bildirilen ücretler arasındaki tutar kadar, kayıt dışı olarak neden olunmaktadır.<sup>45</sup>

<sup>43</sup> Etilmez, Mustafa; “Kayıt dışı işsizlik ve işsizlik”, **Radikal**, 24.05.2007, Perembe

<sup>44</sup> [http://www.ssk.gov.tr/sskdownloads/bilgibankasi/mevzuat/506\\_turkce.doc](http://www.ssk.gov.tr/sskdownloads/bilgibankasi/mevzuat/506_turkce.doc)

<sup>45</sup> Yereli-Karadeniz; a.g.e.,2004 s.59-60.

verenler çalı tırdıkları ki iler in çalı malarını ücrette oldu u gibi gün olarak da, eksik bildirebilmektedirler. Örne in, bir ki i ayda 30 tam gün çalı tı ı halde i verenince 10 ya da 15 gün çalı mı gibi gösterilmektedir. Bu tür durumlarda devlet eksik bildirilen gün sayısı kadar gelir kaybına u ratılmaktayken, çalı an ve çalı anın bakmakla yükümlü oldu u ki iler de bir takım zararlara u ratılmaktadır. Örne in çalı an geç emekli olmak zorunda kalabilmekte veya sa lık hizmetlerinden yararlanamamaktadır.

#### 1.2.1.2.2. *İkinci İlerinde Kayıtlı - Birinci İlerinde Kayıtlı Olmayanlar*

Geçim sıkıntısı ve yaşam koşullarının a ırlı ı, kayıtlı çalı an insanları esas i leri dı nda bir ba ka i te daha çalı maya zorlamaktadır. Günümüzde ekonomik ve sosyal refah düzeyini yükseltmek isteyen kayıtlı çalı anlar, yasa dı ı da olsa ikinci bir i te çalı mayı göze almakta ve sigortasız olarak çalı maktadırlar. Örne in, Türkiye’de bazı memur ve i çilerin asıl i leri dı nda kalan zamanlarda, ikinci bir i te çalı tıkları bilinmektedir. Türkiye’de ikinci bir i te kayıt dı ı çalı ma sonucu elde edilen gelir, esas i te elde edilen geliri de katlamaktadır.<sup>46</sup>

#### 1.2.2. Kayıt Dı ı İstihdamın Nedenleri

Bölgesel geri kalmı lık, hızlı nüfus artı ı ve iç göç nedeniyle ehirlerde i siz nüfus hızla artmaktadır. ehirlerde i siz nüfusun hızla artı göstermesi bireylerin i teki seçicili ini kırarak sigortasız çalı malarına neden olmaktadır.

Geli mekte olan ülkelerde, istihdam yaratma olanakları sınırlıdır. Bu nedenle kayıtlı sektörde istihdam edilemeyen i gücü, piyasaya giri ve çıkı ın kolay oldu u, herhangi bir e itim ya da uzmanlık gerektirmeyen, büyük miktarda sermayeye ihtiyaç duyulmayan evde çalı ma, fason üretim, i portacılık, simitçilik, pazarcılık, su satıcılı ı vb. i lerin yapıldı ı informal sektörde sigortasız olarak çalı maktadır. Bu durum ise kayıt dı ı istihdamın artı göstermesine neden olmaktadır.<sup>47</sup>

<sup>46</sup> Altu , Osman; **Kayıt dı ı Ekonomi**, Cem Ofset Matbaacılık, 1994, s.12.

<sup>47</sup> <http://ekutup.dpt.gov.tr/ekonomi/kayitdis/oik614.pdf>

Dünyada ve Türkiye’de kayıt dışı istihdamın en temel nedenleri aşağıda sıralanmıştır.<sup>48</sup>

- Hızlı nüfus artışı, kırdan kente iç göç,
- Bölgeler arası gelişimsel farklılıkları,
- Güçlü maliyetlerinin (vergi-sigorta prim yükü) yüksek olması,
- Bürokratik işlemlerin fazla ve karışık olması,
- Etkin denetimin gerçekleştirilememesi,
- Bilgilendirme ve bilinçlendirme kampanyalarındaki eksiklikler,
- Sosyal güvenlik ve vergi kanunlarının sıklıkla değiştirilmesi,
- Sosyal güvenlik hizmetlerinin iyi sunulmaması,
- Kamu kurum ve kuruluşları arasındaki koordinasyon eksikliği,
- Çalışma illerinde meydana gelen değişimler,
- Gelir dağılımındaki adaletsizlik, yoksulluk ve eşitsizlik,
- Ekonominin tarım ve hizmetler sektörüne dayanıyor olması,
- Küçük ve orta ölçekli işletmelerin sayıca çokluğu,
- İşsizlik oranının yüksekliği,
- İstihdamın katma değerinin düşük olması,
- Enflasyonun yüksek seviyelerde olması,
- Büyük sanayinin iş gücü arzını emebilecek istihdamı yaratamaması,
- Ekonomik büyüme problemleri ve ekonomik krizlerin varlığı,
- Çalışma mevzuatındaki esneklik hükümlerinin uygulanamaması,
- Sendikalaşma oranının düşük olması.

### 1.2.3. Türkiye’de Kayıt Dışı İstihdamın Boyutu

Türkiye İstatistik Kurumu’nun (TÜİK) 2007 Hane Halkı İş Gücü Anketi (HH A) Austos Dönemi (Temmuz, Austos, Eylül) sonuçlarına göre; SSK’ya kayıtlı olarak çalışması gereken 4.254.000 kişi (2.498.000 ücretli, 1.756.000 yevmiyeli), Bağ-Kur’a kayıtlı olarak çalışması gereken 3.674.000 kişi (379.000 işveren, 3.295.000 kendi hesabına) ve ücretsiz aile işçisi sayılan 3.536.000 kişi olmak üzere toplam 11.464.000 kişi kayıt dışı çalışmaktadır. Kayıt dışı istihdam, toplam istihdamın %48,7’sini

<sup>48</sup> Süngü, Yakup; **Kayıt Dışı İstihdamın Mali Etkileri**, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2004, s.30-47.

olu turmaktadır. Aynı döneme göre Türkiye’de tarım sektöründe kayıt dı ı istihdam oranı %88.3 iken, tarım dı ı sektörde bu oran %33.3’tür. Tarım sektöründe sigortasız olarak çalı anların büyük bir ço unlu u, küçük aile i letmelerinde ücretsiz aile i çisi olarak çalı anlardan olu maktadır.<sup>49</sup>

Türkiye’de ba ta tarım sektörü olmak üzere imalat, tekstil, in aat ve hizmetler sektörlerinde kayıt dı ı istihdam yaygındır. Ülkede kayıt dı ı istihdam edilenlerin büyük bir ço unlu u küçük ve orta ölçekli i letmelerde (KOB ) çalı maktadır. KOB ’ler tüm i letmelerin %99.6’sını, toplam istihdamın %63.8’ini ve katma de erin de %36’lık kısmını olu turmaktadır.<sup>50</sup> A a ıda Tablo 10’da Türkiye’de son be yıldaki kayıt dı ı istihdam oranları gösterilmi tir. Tablonun incelenmesinden de anla ılaca ı üzere 2003-2007 yılları arası dönemde kayıt dı ı istihdam oranında 3 puanlık bir dü ü gerçekte mi tir.

Tablo 10: Son Be Yıldaki Kayıt Dı ı stihdam Oranları

Yıllar	2003	2004	2005	2006	2007*
<b>Kayıt Dı ı stihdam (%)</b>	51.7	48.1	48.0	48.0	48.7

Kaynak: TÜ K HH A Sonuçlarından yararlanılarak tarafımızdan hazırlanmı tir.

\*TÜ K 2007 HH A A ustos Dönemi

TÜ K’in veri tabanında yer alan istatistiklere göre 2006 yılında sosyal güvenli e kayıtlılık durumu a a ıdaki tablolarda gösterilmektedir.

Tablo 11: teki Duruma Göre Kayıt Dı ı stihdamın Da ılımı, 2006

	Kayıtlı De il		Kayıtlı		Toplam
	Adet	Oran (%)	Adet	Oran (%)	
Ücretli veya maa lı	2538	23%	8479	77%	11017
Yevmiyeli(mevsimlik,arızı,geçici)	1456	91%	144	9%	1600
veren	322	27%	880	73%	1201
Kendi hesabına	3406	65%	1840	35%	5246
Ücretsiz aile i çisi	3106	95%	160	5%	3266
Toplam	10.827	48%	11.503	52%	22.330

Kaynak: <http://www.tuik.gov.tr/isgucu/IstihdamRapor.do>’dan yararlanılarak tarafımızdan hazırlanmı tir. (Rakamlar 15+ Bin Ki idir )

<sup>49</sup> <http://www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=587> (16.11.2007)

<sup>50</sup> KOSGEB; **KOB Ekonomisi Tarihi Geli imi**, Ekonomik ve Stratejik Ara tırmalar Merkez Müdürlü ü, Ankara, Aralık 2003, s.2

Tablo 11'in incelenmesinden anlaşıldığı üzere, Türkiye'de işsizlik oranına göre kayıt dışı istihdam en yoğun olarak sırasıyla %95 ile ücretsiz aile çalışanları, %91 ile yevmiyeliler ve %65 ile kendi hesabına çalışanlardır. Kayıt dışı istihdamın en az yoğunlukta görüldüğü kesim ise %23 ile ücretli veya maaşlı olanlar ile %27 ile işveren kesimidir.

Tablo 12: İstatistik Amaçlı Bölge Sınıflamasında Kayıt Dışı İstihdamın Dağılımı, 2006

İstatistik Amaçlı Bölge Sınıflaması (Düzyey 2)	Kayıtlı Değer	Kayıtlı	Toplam	Kayıt-Dışı İstihdam Oran (%)
TR51 (Ankara)	408	947	1.355	30.1
TR10 (İstanbul)	1.169	2.508	3.677	31.8
TR41 (Bursa, Eskişehir, Bilecik)	427	771	1.198	35.6
TR42 (Kocaeli, Sakarya, Düzce, Bolu, Yalova)	367	556	922	39.8
TR31 (Zmir)	492	709	1.201	40.9
TR72 (Kayseri, Sivas, Yozgat)	265	364	630	42.1
TR21 (Tekirdağ, Edirne, Kırklareli)	243	307	550	44.1
TR52 (Konya, Karaman)	341	392	734	46.5
TR61 (Antalya, Isparta, Burdur)	525	566	1.091	48.1
TR32 (Aydın, Denizli, Muğla)	497	480	978	50.9
TR22 (Balıkesir, Çanakkale)	305	261	566	53.9
TR33 (Manisa, Afyon, Kütahya, Uşak)	568	484	1.052	54.0
TR62 (Adana, Mersin)	590	497	1.087	54.3
TR81 (Zonguldak, Karabük, Bartın)	196	157	353	55.6
TR71 (Kırıkkale, Aksaray, Niğde, Nevşehir, Kırşehir)	290	231	521	55.7
TR82 (Kastamonu, Çankırı, Sinop)	178	142	320	55.7
TR63 (Hatay, Kahramanmaraş, Osmaniye)	448	306	754	59.4
TRC3 (Mardin, Batman, İrnek, Siirt)	168	112	280	60.0
TRA1 (Erzurum, Erzincan, Bayburt)	246	161	406	60.5
TRB1 (Malatya, Elazığ, Bingöl, Tunceli)	301	186	487	61.8
TRC1 (Gaziantep, Adıyaman, Kilis)	291	172	463	62.9
TR90 (Trabzon, Ordu, Giresun, Rize, Artvin, Gümüşhane)	875	503	1.378	63.5
TR83 (Samsun, Tokat, Çorum, Amasya)	710	373	1.083	65.5
TRC2 (Anıurfa, Diyarbakır)	374	131	505	74.1
TRA2 (Ağrı, Kars, Iğdır, Ardahan)	230	77	307	74.9
TRB2 (Van, Muş, Bitlis, Hakkari)	323	108	431	74.9
Toplam	10.827	11.503	22.330	48.0

Kaynak: <http://www.tuik.gov.tr/isgucu/IstihdamRapor.do> (Rakamlar 15+ Bin Kişidir)



Tablo 12’de görüldü ü üzere, Türkiye’de kayıt dı ı istihdamın en yo un olarak görüldü ü iller; %74.9 ile Van, Mu , Bitlis, Hakkari, A rı, Kars, I dır, Ardahan, %74.1 ile anlıurfa ve Diyarbakır’dır. Kayıt dı ı istihdamın en az oranda görüldü ü iller ise %30.1 ile Ankara, %31.8 ile stanbul ve %35.6 ile Bursa, Eski ehir ve Bilecik illeridir.

Tablo 13: yeri Büyüklü üne Göre Kayıt Dı ı stihdamın Da ılımı, 2006

	Kayıtlı De il		Kayıtlı		Toplam
1 çalı an	1765	67%	884	33%	2650
2 çalı an	3259	73%	1211	27%	4470
3 çalı an	1838	72%	714	28%	2552
4 çalı an	1171	69%	515	31%	1687
5 çalı an	1565	58%	1129	42%	2695
10-24 arası çalı an	554	32%	1183	68%	1737
25-49 arası çalı an	373	18%	1704	82%	2077
50 ve üzeri çalı an	302	7%	4162	93%	4463
Toplam	10.827	48%	11.503	52%	22.330

Kaynak: <http://www.tuik.gov.tr/isgucu/IstihdamRapor.do>’dan yararlanılarak tarafımızdan hazırlanmı tır. (Rakamlar 15+ Bin Ki idir )

Tablo 13’ün incelenmesinden anlaşıla ca ı üzere, Türkiye’de kayıt dı ı istihdamın en yo un oldu u i yerleri 2 çalı anı bulunan i yerleridir. Kayıt dı ı istihdamın en az görüldü ü i yerleri ise 50 ve üzeri çalı anı bulunan i yerleridir. 2 çalı an ve sonrasında çalı an sayısı arttıkça kayıt dı ı istihdam azalmaktadır.

Tablo 14: Meslek Grubuna (ISCO 88) Göre Kayıt Dı ı stihdamın Da ılımı, 2006

Meslek Grubu	Kayıtlı De il	Kayıtlı	Toplam
Kanun yapıcılar, üst düzey yöneticiler ve müdürler	562	1.464	2.026
Profesyonel meslek mensupları	101	1.368	1.470
Yardımcı profesyonel meslek mensupları	212	1.111	1.323
Büro ve mü teri hizmetlerinde çalı an elemanlar	210	1.113	1.323
Hizmet ve satı elemanları	1.149	1.389	2.538
Tarım, hayvancılık, avcılık,ormancılık ve su ürünleri çalı anları	4.399	713	5.112
Sanatkarlar ve ilgili i lerde çalı anlar	1.508	1.671	3.179
Tesis ve makine operatörleri ve montajcılar	755	1.581	2.336
Nitelik gerektirmeyen i lerde çalı anlar	1.930	1.092	3.023
Toplam	10.827	11.503	22.330

Kaynak: <http://www.tuik.gov.tr/isgucu/IstihdamRapor.do> (Rakamlar 15+ Bin Ki idir )

Tablo 14’de görüldü ü üzere, Türkiye’de kayıt dı ı istihdamın en yo un oldu u meslek grubu, tarım, hayvancılık, avcılık, ormancılık ve su ürünleri çalı anlarının olu turmu oldu u meslek grubudur. Kayıt dı ı istihdamın en az yo unlukta görüldü ü meslek grubu ise profesyonel meslek mensuplarının çalı mı oldu u meslek grubudur. Bu grubu büro ve mü teri hizmetlerinde çalı an elemanlar ile yardımcı profesyonel meslek mensupları takip etmektedir.

Tablo 15: Ya a Göre Kayıt Dı ı stihdamın Da ılımı, 2006

Ya	Kayıtlı De il		Kayıtlı		Toplam
	Kayıtlı	Oran (%)	Kayıtlı	Oran (%)	
15-19	1.152	82%	253	18%	1.406
20-24	1.258	54%	1.067	46%	2.325
25-29	1.452	40%	2.207	60%	3.658
30-34	1.359	37%	2.322	63%	3.682
35-39	1.195	38%	1.968	62%	3.163
40-44	1.053	39%	1.615	61%	2.668
45-49	961	47%	1.104	53%	2.065
50-54	863	61%	549	39%	1.412
55-59	622	73%	233	27%	855
60-64	420	81%	100	19%	520
65 ve üzeri	491	85%	85	15%	576
Toplam	10.827	48%	11.503	52%	22.330

Kaynak: <http://www.tuik.gov.tr/isgucu/IstihdamRapor.do>’dan yararlanılarak tarafımızdan hazırlanmı tır. (Rakamlar 15+ Bin Ki idir )

Tablo 15’in incelenmesinden anla ılaca ı üzere, Türkiye’de kayıt dı ı istihdam rakamsal anlamda en fazla 1.452.000 ki i ile 25-29 ya grubunda görülmektedir. Kayıt dı ı istihdamın rakamsal anlamda en az görüldü ü ya grubu ise 420.000 ki i ile 60-64 ya grubudur.

Ancak oransal anlamda ya a göre kayıt dı ı istihdam en yo un oldu u ya grubu %85 ile 65 ve üzeri ya grubudur. Bu ya grubunu %82 ile 15-19 ya grubu ve %81 ile 60-64 ya grubu izlemektedir. Oransal anlamda ya a göre kayıt dı ı istihdamın en az yo unlukta görüldü ü kesim ise %37 ile 30-34 ya arası gruptur.

Tablo 16: E ğitim Durumu itibarı ile Kayıt Dı ğı İstihdamın Da ğılımı, 2006

E ğitim Durumu	Kayıt De ğil		Kayıt		Toplam
	İstihdam	Oran	İstihdam	Oran	
Okuma-yazma bilmeyen	1.122	94%	66	6%	1.188
Okuma yazma bilen fakat bir okul bitirmeyen	850	86%	142	14%	993
İlkokul	5.693	59%	3.879	41%	9.572
Ortaokul veya dengi meslek okul	1.001	41%	1.455	59%	2.456
Genel lise	786	32%	1.672	68%	2.458
Lise dengi meslek okul	537	24%	1.669	76%	2.206
Yüksekokul veya fakülte	260	9%	2.514	91%	2.774
İlkö ğretim	577	84%	105	16%	683
Toplam	10.827	48%	11.503	52%	22.330

Kaynak: <http://www.tuik.gov.tr/isgucu/IstihdamRapor.do>'dan yararlanılarak tarafımızdan hazırlanmı ğtır. (Rakamlar 15+ Bin Ki ğidir )

Tablo 16'da görüldü ğü üzere, Türkiye'de e ğitim durumu itibarı ile kayıt dı ğı istihdamın en yo ğun oldu ğu kesimler sırasıyla; %94 ile okuma-yazma bilmeyenler, %86 ile okuma yazma bilen fakat bir okul bitirmeyenler ve %84 ile de ilkö ğretim düzeyinde e ğitim almı ğ olanlardır. Türkiye'de e ğitim durumu itibarı ile kayıt dı ğı istihdamın en az yo ğunlukta görüldü ğü kesim ise %9 ile yükseköğretim veya fakülte mezunlarıdır.

Tablo 17: İktisadi Faaliyet Koluna (9 Grup) Göre Kayıt Dı ğılık Durumu, 2006

İktisadi Faaliyet Kolu (9 Grup)	Kayıt De ğil		Kayıt		Toplam
	İstihdam	Oran	İstihdam	Oran	
Tarım, ormancılık, avcılık ve balıkçılık	5.319	87%	769	13%	6.088
Madencilik ve ta ğ ocakçılı ğı	20	16%	108	84%	128
Malat sanayi	1.341	32%	2.845	68%	4.186
Elektrik, gaz ve su	3	3%	90	97%	93
İnşaat ve bayındırlık i ğleri	788	62%	479	38%	1.267
Toptan ve parakende ticaret, lokanta ve oteller	2.037	43%	2.693	57%	4.730
Ulaştırma, haberleşme ve depolama	464	40%	695	60%	1.163
Mali kurumlar, sigorta, ta ğınmaz mallara ait i ğleri	198	20%	813	80%	1.011
Toplum hizmetleri, sosyal ve ki şisel hizmetler	658	18%	3.007	82%	3.665
Toplam	10.827	48%	11.503	52%	22.330

Kaynak: <http://www.tuik.gov.tr/isgucu/IstihdamRapor.do>'dan yararlanılarak tarafımızdan hazırlanmı ğtır. (Rakamlar 15+ Bin Ki ğidir )

Tablo 17'nin incelenmesinden anlaşılabildi ği üzere, Türkiye'de kayıt dı ğı istihdam en fazla tarım, ormancılık, avcılık ve balıkçılık iktisadi faaliyet kolunda görülmektedir. Kayıt dı ğı istihdamın en az görüldü ğü iktisadi faaliyet kolu ise elektrik, gaz ve su iktisadi faaliyet koludur.

#### 1.2.4. Türkiye’de Kayıt Dışı İstihdamın Maliyeti

Türkiye İstatistik Kurumu’nun 2006 Hane Halkı Gücü Anketi Nisan Dönemi (Mart, Nisan, Mayıs) sonuçlarına göre; SSK’ya kayıtlı olarak çalışması gereken 3.861.000 kişi, Ba -Kur’a kayıtlı olarak çalışması gereken 3.757.000 kişi ve ücretsiz aile içi sayılan 3.037.000 kişi olmak üzere toplam 10.655.000 kişi kayıt dışı çalışmaktadır. Kayıt dışı çalışan bu nüfusun kayıt altına alınması halinde Devletin brüt olarak yaklaşık 17 milyar YTL sigorta prim geliri elde edilebileceği tahmin edilmektedir.<sup>51</sup>

Türkiye İstatistik Kurumu’nun 2007 Hane Halkı Gücü Anketi A ustos Dönemi (Temmuz, A ustos, Eylül) sonuçlarına göre; SSK’ya kayıtlı olarak çalışması gereken 4.254.000 kişi, Ba -Kur’a kayıtlı olarak çalışması gereken 3.674.000 kişi ve ücretsiz aile içi sayılan 3.536.000 kişi olmak üzere toplam 11.464.000 kişi kayıt dışı çalışmaktadır. Kayıt dışı çalışan bu nüfusun kayıt altına alınması halinde Devletin brüt olarak yaklaşık 18 milyar YTL sigorta prim geliri elde edilebileceği tahmin edilmektedir.

Ankara Ticaret Odası (ATO) tarafından hazırlanan Kayıt Dışı 2007 Raporu’na göre, 2007 yılı için Devlet 158 milyar YTL vergi toplamayı hedeflemektedir. % 30’luk kayıt dışı ekonomi nedeniyle toplanamayacak vergi kaybı 32 milyar YTL, kayıt dışı istihdam nedeniyle devletin u rayacağı sigorta prim kaybı ise 18.5 milyar YTL’dir.<sup>52</sup>

TÜRK- tarafından hazırlanan rapora göre ise; kayıt dışı çalışan potansiyel ücretli yaklaşık 5.7 milyon kişinin, brüt 531 YTL tutarındaki asgari ücret üzerinden kayıtlı duruma getirilmesi sağlanırsa, devlet gerek sosyal sigorta prim geliri (i sizlik sigortası primi dahil), gerekse vergi geliri açısından önemli bir gelire sahip olacaktır. Kayıt dışı istihdamdan dolayı devletin yıllık sigorta prim kaybı ise toplam 18 milyar YTL olarak hesaplanmaktadır.<sup>53</sup>

<sup>51</sup> T.C Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı; a.g.e., 2006 s.13

<sup>52</sup> <http://www.atonet.org.tr/yeni/index.php?p=827&l=1> (05.09.2007)

<sup>53</sup> TES- ; “**Kayıt Dışı İstihdamla Mücadele için Ulusal Eylem Planı**”, TES- Dergisi Sayı:2006-2, Haziran 2006, s.55.

## **K NC BÖLÜM**

### **KAYIT DI İ ST HDAMLA MÜCADELEDE UYGULANAN POL T KALAR**

#### **VE GEL T R LEN STRATEJ LER**

### **2.1. KAYIT DI İ ST HDAMLA MÜCADELEDE UYGULANAN POL T KALAR**

Kayıt dı ı istihdam, ülkelerin mevcut sosyo-ekonomik yapılarından kaynaklanarak ortaya çıkmakta ve geli mektedir. Ülkeler için kayıt dı ı istihdamın bir anda önlenmesi ve azaltılması mümkün de ildir. Uzun vadede ortadan kaldırılabilecek bir olgu olan kayıt dı ı istihdam ancak sistematik plan ve programlar çerçevesinde kontrol altına alınabilir, önenebilir.

Kayıt dı ı istihdamla mücadele çalı maları kapsamında yürütülen faaliyetlerin istenilen sonuçlara ula bilmesi için, yasal ve idari anlamda yapılan düzenlemelerin etkin politika araçları ile desteklenmesi, sorunun çözümüne ili kin karar ve uygulamalarda kamu kurum ve kurulu larının, sosyal tarafların ve sivil toplum örgütlerinin toplumsal mutabakatı gerekmektedir.

Türkiye’de kayıt dı ı istihdamla mücadelede çalı maları kapsamında uygulamaya konulan yasal ve idari düzenlemeler, yürütülen faaliyetler ve uygulanan projeler a a ıdaki gibidir.

#### **2.1.1. Uygulamaya Konulan Yasal ve idari Düzenlemeler**

##### **2.1.1.1. 3917 Sayılı Kanun ile Yapılan Düzenlemeler**

1993 yılında kabul edilerek yürürlü e giren 3917 Sayılı kanun ile 1982 yılında iptal edilmi olan sigorta müfetti yardımcılı ı kadroları yeniden ihdas edilmi ve kayıt dı ı istihdamla mücadele için vergideki resen tarhiyata benzeyen “resen prim tarhiyatı” ile “asgari i çilik tutarını belirleme” yetkisi sigorta müfetti lerine verilmi tir.<sup>54</sup>

---

<sup>54</sup> Yereli-Karadeniz; a.g.e., 2004, s.154.

3917 Sayılı Kanunla ilk defa uygulamaya konulan “asgari i çilik tutarını belirleme” yetkisi 616 Sayılı KHK ile kaldırılmı , ancak daha sonra 2003 tarihinde 4958 Sayılı Kanunla yeniden uygulamaya konulmu tur.

#### 2.1.1.2. 4958 Sayılı Kanun ile Yapılan Düzenlemeler

06.08.2003 tarihli Resmi Gazete’de yayımlanan 4958 Sayılı Kanunla, 506 Sayılı Sosyal Sigortalar Kanunu’nun 79 ve 130’uncu maddelerinde de i iklikler yapılmı tır.<sup>55</sup>

506 Sayılı Kanunun de i ik 79. maddesi ile; "fiilen veya i yeri kayıtlarından tespit edilecek her türlü bilgiden ya da kamu kurulu ları tarafından düzenlenen belge veya alınan bilgilerden çalı tı ı tespit edilen sigortalılara ait olup, bu Kanun uyarınca Kuruma verilmesi gereken belgelerin yapılan tebligata ra men bir ay içinde verilmemesi veya noksan verilmesi halinde, bu belgeler Kurumca re'sen düzenlenir ve sigorta primleri Kurumca tespit edilerek i verene tebli edilir." ekinde yeniden düzenlenmi ve aynı maddeye eklenen fıkra ile "Kamu idare ve müesseseleri Kurumca yazı ile istenilecek bilgileri yazılı olarak en geç bir ay içinde vermeye mecburdurlar." hükmü getirilmı tır.

506 Sayılı Kanunun de i ik 130. maddesine gere; i yerinde denetime yetkili olanlar sigorta müfetti leri, genel ve katma bt denetim elemanları ile sigorta yoklama memurlarıdır.

*“Genel btye dahil daireler ve katma btli idarelerin denetim elemanları kendi mevzuatları gere ince i yerlerinde yapacakları her türlü denetim ve incelemeler sırasında, çalı tırılanların sigortalı olup olmadı ını tespit ederek sigortasız çalı tırılanları Kuruma bildirmek zorundadırlar. Kurum bu bildirimler üzerine gerekli yasal i lemi yapar.”*<sup>56</sup>

Yeni düzenleme ile sigorta müfetti lerine “kanunda belirtilen yöntemleri” kullanarak bir i in yürütümü için gerekli olan asgari i çilik miktarını tespit etme yetkisi verilmi tır. Sigorta müfetti i, i in yürütümü için gerekli olan asgari i çilik miktarının tespitini yaparken, yapılan i in niteli i, kullanılan teknoloji, i yerinin büyüklü  ve benzer i letmelerde çalı tırılan i i sayısı, vb. unsurları dikkate alacaktır. Bu düzenleme

<sup>55</sup> [http://www.alomaliye.com/halil\\_kagan\\_oyken\\_kayitdisi.htm](http://www.alomaliye.com/halil_kagan_oyken_kayitdisi.htm) (10.07.2007)

<sup>56</sup> [http://www.ssk.gov.tr/sskdownloads/bilgibankasi/mevzuat/506\\_turkce.doc](http://www.ssk.gov.tr/sskdownloads/bilgibankasi/mevzuat/506_turkce.doc) (05.07.2007)

ile sigorta müfettişleri ekli delillere bağılı kalmadan her türlü delili serbestçe kullanabilme yetkisine kavuşmuştur.<sup>57</sup>

### 2.1.1.3. 4447 Sayılı Sızklık Sigortası Kanunu ile Yapılan Düzenlemeler

4447 sayılı Sızklık Sigortası Kanunu ile 506 sayılı Sosyal Sigortalar Kanunu'nun ilgili maddelerinde kayıt dışı istihdamı önlemek de dahil olmak üzere birçok önemli de ğişiklik yapılmıştır.

#### 2.1.1.3.1. Sızklık Sigortası

Sızklık sigortası, sızklık sigortalıların sızklık sigortalı kalınan dönemde geçici gelir kaybını kısmen de olsa ortadan kaldıran, zorunlu bir sigorta uygulamasıdır. Sigortalı sızklık sigortalı, sızklık sigortalı kaldığı bu dönem için sızklık ödene ği ile çaresiz bırakılmamakta ve kayıt dışı istihdama yönelmesi önlenmektedir. Sızklık sigortası, mesleki yetersizlikleri nedeniyle sızklık kalan insanların bu eksikliklerini gidermeyi amaçlamaktadır. Sigortalı sızklık sigortalı sızklık kaldıkları bu dönem içerisinde ki işel yetkinliklerini artırmak için bir takım mesleki e ğitimlere yönlendirilmektedir. Sızklık kaldıkları dönem içerisinde sigortalı sızklık sigortalı KUR'ca sızklık ödene ği, hastalık ve analık sigortası primleri, yeni bir iş bulma, meslek geli tirme, edindirme ve yeti tirme e ğitimleri hizmetleri sunulmaktadır.<sup>58</sup>

#### 2.1.1.3.2. İverenin Sigortalıyı Önceden Kuruma Bildirme Yükümlülü ğü

4447 sayılı Kanun ile 506 sayılı Kanunun 9. maddesinde yapılan de ğişiklik ile “İveren çalı tıraca lı kimseleri, işe ba latmadan önce örne ği Kurumca hazırlanacak işe giri bildirgeleriyle Kuruma do rudan bildirmekle yükümlüdür. İverenin işyerlerinde işe ba latılacak kimseler için işe ba latıldı ğı gün Kuruma veya İadeli-taahhütlü olarak postaya verilen işe giri bildirgeleri ile Kuruma ilk defa işyeri bildirgesi verilen işyerlerinde işe alınan işçiler için, en geç bir ay içinde Kuruma verilen veya İadeli-taahhütlü olarak gönderilen işe giri bildirgeleri de, süresi içinde verilmi sayılır.” ekleinde yeniden düzenlenmiştir.

Yeni düzenleme ile İverene, işe aldı ğı işçiyi işe ba latmadan önce Sosyal Sigortalar Kurumuna bildirme yükümlülü ğü getirilmiştir. Böylece “Yeni işe aldım,

<sup>57</sup> Yereli-Karadeniz; a.g.e., 2004, s.165-167.

<sup>58</sup> <http://www.iskur.gov.tr/mydocu/mevzuat/kanun11.htm> (10.10.2007)

bildirim süresi dolmadı.” gibi mazeretlerin önüne geçilerek, işçilerin işe başlatıldıkları andan itibaren sigorta kapsamına alınmaları sağlanmıştır.<sup>59</sup>

#### 2.1.1.3.3. Yeni Aylık Başlama Sistemi

4447 sayılı Kanun ile emekli aylıklarının hesaplanmasında, katsayı gösterge sistemi kaldırılmış yerine enflasyon ve GSMH büyüme oranlarına göre güncellenen prime esas kazanç tutarı getirilmiştir. Prime esas kazancın alt sınırı, asgari ücrete eşitlenmiştir. Böylece işveren üzerindeki asgari ücret ile sigorta primine esas kazanç arasındaki farktan kaynaklanan prim yükü kaldırılmış ve istihdam maliyetleri azaltılmıştır.

#### 2.1.1.3.4. Denetim Sisteminin Güçlendirilmesi

4447 sayılı Kanun, 4958 sayılı Kanun gibi 506 Sayılı Sosyal Sigortalar Kanunu'nun 130. maddesinde değişiklik yapılmıştır. Bu değişiklik ile; “sigorta müfettişleri, 506 sayılı Kanunun uygulanması bakımından, Kanununda belirtilen teftiş, kontrol ve denetleme yetkisine sahiptirler.” hükmü getirilerek denetim sistemi güçlendirilmiştir.

#### 2.1.1.3.5. İşverenlerin 30 Günden Az Çalışılan Süreleri Belgeleme Zorunluluğu

İşverenlerce çalışılan sürelerinin eksik bildiriminden kaynaklanan prim kayıplarının önüne geçilebilmesi amacıyla, 4447 sayılı Kanun ile 506 sayılı Kanunun 79. maddesi aşağıdaki şekilde değiştirilmiştir.

*"Ay içinde bazı günlerinde çalışılmadığı ve ücret ödenmediği beyan edilen sigortalıların otuz günden az çalıştıklarını açıklayan bilgi ve belgelerin işverence prim bildirimlerine eklenmesi arttır. Sigortalıların otuz günden az çalıştığını gösteren bilgi ve belgelerin Kuruma verilmemesi veya verilen bilgi ve belgelerin Kurumca geçerli sayılmaması halinde, otuz günden az bildirilen sürelerle ait primler Kurumca re'sen tahakkuk ettirilerek 80 inci madde hükümlerine göre tahsil olunur."*<sup>60</sup>

Bu değişiklik, işverenlerin sigortalıları ayda otuz gün çalıştırdıkları halde, eksik olarak Kuruma bildirmeleri önlenmek istenmiştir.

<sup>59</sup> Yereli-Karadeniz; a.g.e., 2004, s.162

<sup>60</sup> 506 Sayılı Sosyal Sigortalar Kanunu, RG. 01.08.1964 - 11766-11779



#### 2.1.1.4. 4857 Sayılı Kanunu

4857 sayılı Kanunu ile kısmi süreli çalışmaya, çalışmaya üzerine çalışmaya, geçici (ödünc) işçileri kısı, telafi çalışması, belirli süreli çalışmaya, belirsiz süreli çalışmaya kavramları ilk defa çalışmaya hayatına girmiştir. Kanununun esnekleştirilmesi ile çalışmaya hayatında kayıtlı istihdamın önlenmesine yönelik bir takım düzenlemeler getirilmiştir.<sup>61</sup> Ancak uygulamada bu yeni hizmet sözleşmelerine sıklıkla rastlanılmamaktadır.

#### 2.1.1.5. 4817 Sayılı Yabancıların Çalışma İzinleri Hakkında Kanun

Türkiye’de 2003 yılına kadar yabancıların çalışmaları hakkında 71 Kanun ve 10 Kanun Hükmünde Kararname doğrudan veya dolaylı olarak uygulama alanı bulmuş bu da uygulamada bir takım karışıklıklara neden olmuştur.<sup>62</sup> 2003 yılıubat ayında kabul edilen 4817 Sayılı Yabancıların Çalışma İzinleri Hakkında Kanun ile bu karışıklık ortadan kaldırılmış ve çalışma izni verme yetkisi Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı Çalışma Genel Müdürlüğüne verilmiştir.

Kanunun yürürlüğe girmesiyle birlikte, ülkemizin ve işverenlerin gerçek ihtiyaçları çerçevesinde vasıflı yabancı çalıştırılmasına imkan sağlanmıştır. Yabancıların çalışma izinlerinin tek merkezden verilmesiyle birlikte Türkiye’de çalışan yabancılar ile ilgili veri bankası oluşturulmuştur. Böylece Avrupa Birliği’nin konuyla ilgili direktif ve yönergelerine, Avrupa Konseyi Sözleşmeleri ve Avrupa Sosyal Partisi, BM ve ILO tarafından kabul edilmiş sözleşmeler ve tavsiye kararlarına uyum sağlanmıştır.<sup>63</sup>

4817 sayılı Kanunun 21. maddesinde işe cezai hükümler yer almaktadır. Çalışma izni olmaksızın çalışan yabancıya ve bildirim yükümlülüğünü süresi içinde yerine getirmeyen işverene idari para cezası öngörülmektedir.<sup>64</sup> Aşağıda yer alan tablo 18’de 4817 sayılı Kanun gereğince uygulanacak idari para cezaları gösterilmiştir.

<sup>61</sup> **4857 Sayılı Kanunu**, RG. 10.06.2003-25134

<sup>62</sup> T.C Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı; **Yabancıların Çalışma İzinleri**, Çalışma Genel Müdürlüğü, Yayın No.1, Ankara, 2003, s.6.

<sup>63</sup> [http://www.esgb.gov.tr/CGM/cgm\\_web/yabancilarin\\_calisma\\_izinleri.htm](http://www.esgb.gov.tr/CGM/cgm_web/yabancilarin_calisma_izinleri.htm) (12.07.2007)

<sup>64</sup> **4817 Sayılı Yabancılar Çalışma İzinleri Hakkında Kanun**, RG. 06.03.2003-25040

Tablo 18: 4817 Sayılı Kanun Gere ince Uygulanacak dari Para Cezaları

4817 Sayılı Kanunun 21. Maddesi Hükümleri Gere ince Uygulanacak dari Para Cezaları	Ceza Miktarı 2006 Yılı (YTL)	Ceza Miktarı 2007yılı (YTL)
4817 Sayılı Kanunun 18. Maddesine göre öngörülen bildirim yükümlülü ünü süresi içinde yerine getirmeyen ba ımsız çalı an yabancı ile yabancı çalı tıran i verene her bir yabancı için	391	421
Çalı ma izni olmaksızın ba ımlı çalı an yabancıya	783	844
Çalı ma izni bulunmayan yabancıyı çalı tıran i veren veya i veren vekillerine her bir yabancı için	3922	4227
Çalı ma izni olmaksızın ba ımsız çalı an yabancıya	1567	1689

Kaynak: T.C Çalı ma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı ı Not: Yukarıda sayılan fiillerin tekrarı halinde idari para cezaları bir kat artırılarak uygulanır.

#### 2.1.1.6. 5073 Sayılı Devletin Sigorta Primleri Açısından verenlere Katkısı Hakkındaki Kanun

5073 sayılı Devletin Sigorta Primleri Açısından verenlere Katkısı Hakkındaki Kanun öncesinde i verenler, asgari ücretten çalı tırdıkları sigortalıların SSK'ya bildirimlerini Sigorta Primine Esas Kazanç (SPEK) alt sınırı üzerinden yapmak ve asgari ücretle SPEK alt sınırı arasındaki farkı Kuruma ödemek zorundaydılar.<sup>65</sup>

5073 sayılı Kanun ile 506 sayılı Kanuna eklenen geçici 90. madde de; "1.1.2004 ile 30.6.2004 tarihleri arasında; sigortalının günlük kazancı, bu Kanunun 78 inci maddesine göre belirlenen günlük kazancın alt sınırının altında ise, bu kazanç ile alt sınır arasındaki farka ait i verence ödenmesi gereken sigorta primlerinin; i sızlık sigortası priminin ve sosyal güvenlik destek priminin, sigortalı ve i veren hisselerinin tümü, bu tarihler arasındaki aylara ait prim tahakkukuna esas belgelerin en geç 2.8.2004 tarihine kadar verilmesi kaydıyla Hazinece kar ılanır." hükmü getirilmi tir.<sup>66</sup> Bu düzenleme ile devlet i verenlere asgari ücretle çalı an her bir sigortalı için 46,21.-YTL katkı sa lamı tır. Bu düzenlemenin i verenlere 6 aylık toplam katkısı yakla ık 806 Milyon YTL'dir.

#### 2.1.1.7. 5084 Sayılı Yatırımların ve stihdamın Te viki ile Bazı Kanunlarda De i iklik Yapılması Hakkında Kanunla Getirilen, Sigorta Primi veren Payına li kin Te vik Uygulaması Hakkındaki Kanun

5084 sayılı Kanun ile 36 ilde vergi ve sigorta primi te vikleri uygulamak, enerji deste i sa lamak ve yatırımlara bedelsiz arsa ve arazi temin etmek suretiyle yatırımların

<sup>65</sup> T.C Çalı ma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı ı; a.g.e., A ustos 2004, s.80

<sup>66</sup> <http://www.mevzuat.adalet.gov.tr/> (12.07.2007)

ve istihdamın arttırılması hedeflenmi tir. 5084 sayılı Kanunun 2. maddesi a a ıdaki ekilde düzenlenmi tir.<sup>67</sup>

*a) Vergi ve sigorta primi te vikleri ile enerji deste i açısından; Devlet statistik Enstitüsü Ba kanlıınca 2001 yılı için belirlenen fert ba ma GSY H tutarı 1500 ABD doları veya daha az olan illeri,*

*b) Bedelsiz arsa ve arazi temini açısından (a) bendindeki iller ile kalkınmada öncelikli yöreler kapsamındaki di er illeri kapsar.*

31.12.2008 tarihine kadar uygulanacak olan bu Kanun ile 36 ilde 01.10.2003 tarihinden itibaren, yeni i e ba layan gelir ve kurumlar vergisi mükelleflerinin, bu i yerlerinde çalı tırdıkları i çiler ile 01.10.2003 tarihinden önce i e ba lamı olan gelir ve kurumlar vergisi mükelleflerinin bu tarihten önce ilgili idareye vermi oldukları en son dört aylık sigorta prim bordrolarında bildirdikleri i çi sayısına ilave olarak yeni i e aldıkları ve bu i yerlerinde fiilen çalı tırdıkları i çiler için, 506 sayılı Sosyal Sigortalar Kanununun 72 ve 73'üncü maddeleri uyarınca prime esas kazançlarının aynı Kanunun 78'inci maddesi uyarınca belirlenen kazanç alt sınırına göre hesaplanan i veren hissesinin organize sanayi veya endüstri bölgelerinde kurulu i yerleri için tamamının, di er yerlerdeki i yerleri için ise % 80'inin Hazinece kar ılanması öngörölmü tür.

2.1.1.8. 5350 Sayılı Yatırımların ve stihdamın Te viki le Bazı Kanunlarda De i iklik Yapılması Hakkında Kanunda De i iklik Yapılmasına Dair Kanun

5350 sayılı Kanun, daha önce 36 ilde uygulanmakta olan 5084 sayılı Kanunun kapsamını geni leterek 13 yeni ili daha bu kapsama dâhil etmi ve yasadan yararlanan il sayısı 49'a çıkarılmı tır.<sup>68</sup>

01.04.2005 tarihinden sonra kapsam dahilinde olan toplam 49 ilde yeni i e ba layan gelir ve kurumlar vergisi mükellefleri, asgari 30 i çi çalı tırma ko ulu ile “gelir vergisi ve sigorta primleri i veren hissesi te viki” ve “enerji deste inden ve arsa tahsisi uygulamasından” yararlanmaktadır.

5350 sayılı Kanun ile yatırımcının yeni i e ba lattı ı i çiler ile yeni i yeri açıp i çi çalı tırması halinde; organize sanayi bölgesi ve endüstri bölgelerinde çalı an sigortalılar için tahakkuk eden primlerin i veren payının tamamını, di er bölgelerde

<sup>67</sup> **5084 Sayılı Yatırımların ve stihdamın Te viki le Bazı Kanunlarda De i iklik Yapılması Hakkında Kanun**, RG. 06.02.2004 -25365

<sup>68</sup> [http://www.alomaliye.com/mustafa\\_bahadir\\_5084.htm](http://www.alomaliye.com/mustafa_bahadir_5084.htm) (10.07.2007)

çalı an sigortalılar için ise tahakkuk eden primlerin i veren payının % 80'ni Hazine tarafından kar ılanması öngörölmü tür. Anılan Kanunun uygulama süresi 31.12.2008 tarihinde sona erecektir.<sup>69</sup>

#### 2.1.1.9. 5588 Sayılı Gelir Vergisi Kanunu ve Bazı Kanunlarda De i iklik Yapılmasına Dair Kanun

Te viklerden daha fazla i letmenin yararlanması amacı ile 5350 sayılı Kanunla “01.04.2005 tarihinden sonra kapsama dahil toplam 49 ilde, yeni i e ba layan gelir ve kurumlar vergisi mükellefleri asgari 30 i çi çalı tırma ko ulu ile (gelir vergisi ve sigorta primleri i veren hissesi te viki) (enerji deste inden ve arsa tahsisi) uygulamasından yararlanacaktır” hükmü düzenlenmi tir.

1 Mart 2007 tarihli 5588 sayılı Kanun ile 30 i çi çalı tırma artı 10 i çiyeye dü üürölmü ve 01.04.2005 tarihinden önce kurulmu i letmeler de te vik kapsamına alınarak uygulama kapsamı geni letilmi tir.<sup>70</sup>

#### 2.1.1.10. 5615 Sayılı Gelir Vergisi Kanunu ve Bazı Kanunlarda De i iklik Yapılmasına Dair Kanun

5615 Sayılı Kanun ile asgari geçim indirimi uygulaması getirilmi tir. Kanununun 32. maddesine göre;

*“Ücretin gerçek usûlde vergilendirilmesinde asgarî geçim indirimi uygulanır. Asgarî geçim indirimi; ücretin elde edildi i takvim yılı ba unda geçerli olan ve sanayi kesiminde çalı an 16 ya undan büyük i çiler için uygulanan asgarî ücretin yıllık brüt tutarının; mükellefin kendisi için %50'si, çalı mayan ve herhangi bir geliri olmayan e i için %10'u, çocukların her biri için ayrı ayrı olmak üzere; ilk iki çocuk için %7,5 di er çocuklar için %5'idir.”<sup>71</sup>*

Asgarî geçim indirimi bu oranları a mamak kaydıyla ücret geliri elde eden aile fertlerinden her biri için ayrı ayrı, çocuklar içinde e lerden yalnızca birisinin gelirine uygulanır.

<sup>69</sup> 5350 Sayılı Yatırımların ve stihdamın Te viki le Bazı Kanunlarda De i iklik Yapılması Hakkında Kanunda De i iklik Yapılmasına Dair Kanun, RG. 18.05.2005-25819

<sup>70</sup> <http://www.tbmm.gov.tr/kanunlar/k5588.html> (12.07.2007)

<sup>71</sup> [http://www.alomaliye.com/2007/5615\\_sayili\\_kanun\\_gvk.htm](http://www.alomaliye.com/2007/5615_sayili_kanun_gvk.htm) (16.07.2007)

#### 2.1.1.11. 5502 Sayılı Sosyal Güvenlik Kurumu Kanunu

Sosyal Güvenlik Kurumu, devredilen üç sosyal güvenlik kurumunun (SSK, Ba - Kur, Emekli Sandığı) tek çatı altında birleştirilmesiyle 20.05.2006 tarihinde hizmet vermeye başlamıştır. Sosyal güvenlik kurumlarının tek çatı altında birleştirilmesi, vatandaşlara hizmet sunumunda farklı uygulamaları giderip eşitlik ve yeknesaklığı sağlamayı amaçlamaktadır.

Sosyal Güvenlik Kurumu'nun organlarından birisi olarak ihdas edilen Rehberlik ve Teftiş Başkanlığı güçlenen denetim yapısıyla kayıt dışı istihdamın kayıt altına alınmasında ve sosyal güvenlik suiistimallerinin önlenmesinde önemli görevler üstlenecektir.<sup>72</sup>

#### 2.1.1.12. 5544 Sayılı Mesleki Yeterlilik Kurumu Kanunu

5544 sayılı Mesleki Yeterlilik Kurumu Kanunu 07.10.2006 tarihinde yürürlüğe girmiştir. Mesleki Yeterlilik Kurumu, ulusal ve uluslararası meslek standartlarını temel alarak, teknik ve mesleki alanlarda ulusal yeterliliklerin esaslarını belirlemek, denetim, ölçme ve değerlendirme, belgelendirme ve sertifikalandırmaya ilişkin faaliyetleri yürütmek amacıyla görevlendirilmiştir.<sup>73</sup>

5544 sayılı Mesleki Yeterlilik Kurum Kanunu'nun 4. maddesinin (f) fıkrasında "Türkiye'de çalışmak isteyen yabancıların sahip oldukları meslekî yeterlilik sertifikalarının doğruluğunu belirlemek" görevi kuruma verilmiştir. Bu görevle kurum, yabancı işçilerin mesleki yeterliliklerini kontrol edecek ve yabancıların yasal olmayan bir şekilde kayıt dışı çalışmalarını önleyecektir.

#### **2.1.2. Kayıt Dışı İstihdama Karşı Yürütülen Faaliyetler**

Türkiye'de kayıt dışı istihdamla mücadele çalışmaları kapsamında yürütülen faaliyetler; kalkınma planları, orta vadeli programlar ve hükümet programları çerçevesinde kayıt dışı istihdama karşı alınan karar ve tedbirler ile yürütülen faaliyetler aşağıdaki gibidir.

---

<sup>72</sup> T.C Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı; **Bugün ve Yarınlar için Çalışma ve Sosyal Güvenlik**, 2007, s.33

<sup>73</sup> **5544 Sayılı Mesleki Yeterlilikler Kanunu**, RG. 17.10.2006-26312

## 2.1.2.1. Kalkınma Planları, Orta Vadeli Programlar ve Hükümet Programlarında Kayıt Dışı İstihdam

### 2.1.2.1.1. Kalkınma Planları

Günümüze kadar 9 tane Kalkınma Planı yapılmıştır. 1., 2., 3., 4., 5. ve 6. Be Yıllık Kalkınma Planlarında ne kayıt dışı istihdam kavramına ne de kayıt dışı ekonomi kavramına her hangi bir atıfta bulunulmamıştır.<sup>74</sup> 7. ve 8. Be Yıllık Kalkınma Planları ile 9. Kalkınma Planında (2007-2013) kayıt dışı istihdamaya yer verilmiştir.

#### 2.1.2.1.1.1. Yedinci Kalkınma Planında Kayıt Dışı İstihdam

7. Be Yıllık Kalkınma Planında (1996-2000) kayıt dışı istihdam şu şekilde ifade edilmektedir.

*“Kayıt dışı çalı manın yaygınlığı, endüstri işi kilerinin tabanını daraltıcı, çalı ma sorunlarını artırıcı bir etki yapmaktadır. Tarım-tarım dışı ve kayıtlı-kayıt dışı ayrımları nedenleriyle de iş gücü piyasasının çok parçalı yapısı varlığını sürdürmektedir. Kayıt dışı kesimde, küçük işletme boyutunu ana faaliyetlere doğru bir genileme gözlenmektedir. Ücretliler içinde kayıt dışı kesimde çalı manın yaygınlığı çalı ma işi kilerini olumsuz yönde etkilemektedir. İstihdamın artırılması ve kayıt dışı ekonominin boyutlarının küçültülmesi açısından, bir çeşit istihdam vergisine dönüşen ücretler üzerindeki ilave yükler AB ülkelerindeki düzeye düşürülecektir.”<sup>75</sup>*

#### 2.1.2.1.1.2. Sekizinci Kalkınma Planında Kayıt Dışı İstihdam

8. Be Yıllık Kalkınma Planında (2001-2005) kayıt dışı istihdam şu şekilde ifade edilmektedir.

*“ İktisadi faaliyet koluna göre yoksulluk, en yaygın olarak tarım sektöründe görülmektedir. Tarım sektörünü, kayıt dışı istihdamın yaygın olduğu inaat ve ulaştırma sektörleri izlemektedir... Ücretten kesintilerin yüksekliği, kayıt dışı çalı manın önemli bir nedeni olmaya devam etmektedir. 2001 yılı başında %42,9 olan işsizlik sigortası primleri dahil sigorta prim kesintilerinin brüt kanuni asgari ücrete oranı; prime esas taban ücret artışı nedeniyle Nisan 2001'de %57,3'e kadar yükselmiştir, Ekim 2001 itibarıyla da %48,9 olmuştur... 4325 Sayılı Kanun ile kayıt dışı istihdamı önleyici düzenlemeler getirilerek, Kanun kapsamındaki 22 ilde, 2000 yılında kapsama ilave edilen 79.916 yeni sigortalı için 2.770 milyar lira Hazine tarafından işveren primi olarak SSK'ya ödemiştir. Türkiye'de hızlı nüfus artışı ve iç göçe başlı olarak artan işsizlik ve düzensiz kentleşmeyle birlikte kayıt dışı istihdam da artmaktadır. İstihdam işi kin yasal mali yükümlülüklerin, toplam iş gücü maliyeti içinde önemli bir paya sahip olması da kayıt dışı istihdamı özendirilmektedir... Türkiye'de küçük*

<sup>74</sup> Ayrıntılı bilgi için bkz. (Be Yıllık Kalkınma Planları) <http://www.dpt.gov.tr>

<sup>75</sup> <http://ekutup.dpt.gov.tr/plan/vii/plan7.pdf>

*i letmelerin yaygınla şması, izlemeyi ve denetlemeyi zorla tırdı şması gibi, i letmelerin kayıt dı şında kolaylıkla faaliyet göstermesine imkan vermektedir... Ekonomide etkinli in artırılması açısından, kayıt dı şı istihdamı azaltacak önlemler alınmalıdır...”<sup>76</sup>*

#### 2.1.2.1.1.3. Dokuzuncu Kalkınma Planında Kayıt Dı şı İstihdam

01/07/2007 tarihli Resmi Gazetede yayınlanarak yürürlü e giren 9. Kalkınma Planında (2007-2013) kayıt dı şı istihdam ile ilgili olarak şu hususlara yer verilmi tir.

*“...Makroekonomik istikrar ve enflasyon konusunda geli meler sa lanmasına ra men, i letmelerin çok büyük bölümünün küçük ölçekli olması, yoksulluk, i sizlik, yolsuzluk ve kamu harcamalarında israf, çarpık kentle me, bürokratik formaliteler, ekonomide nakit kullanımının geli mi ş ülkelere göre yüksek olması, denetim sisteminin etkinsizli i, kamu kurumları arasındaki koordinasyon eksikli i, sıkça çıkarılan aflar, kayıt dı şılıkla mücadelede toplumsal ve siyasi iradenin olu maması gibi yapısal ve sosyal nedenler kayıt dı şı istihdamın boyutlarının artmasına yol açmaktadır... Kayıt dı şı istihdamın yaygınla şması, bu sorunun toplum tarafından me ru bir olgu olarak algılanmasına neden olmakta ve böylece toplumsal de erlerin zedelenmesine yol açmaktadır... Bürokrasinin azaltılmasına, enflasyon muhasebesi uygulamasına, gümrük, sosyal güvenlik ve vergi i letmelerinde otomasyona geçilmesine, kaçakçılıkla mücadeleye, fikri mülkiyet haklarının korunmasına ve az geli mi ş illerde istihdamın artırılmasının te vikine yönelik düzenlemelerin yapılmasına ra men; kayıt dı şı istihdamın boyutunun azaltılmadı şı belirtilmektedir. Nitekim, tarım dı şı sektörlerde kayıt dı şı istihdam 2001 yılındaki % 29 seviyesinden 2005 yılında % 34’e çıkmı tir.”<sup>77</sup>*

#### 2.1.2.1.2. Orta Vadeli Programlar

##### 2.1.2.1.2.1. Birinci Orta Vadeli Program

Birinci Orta Vadeli Program’da (2006-2008) kayıt dı şı istihdam ile ilgili olarak şu hususlara yer verilmi tir.

*“...Ba şta enerji olmak üzere girdi maliyetleri dü şürülecek; istihdam üzerindeki vergi ve sosyal güvenlik prim yükü sosyal güvenli in aktüeryal dengeleri gözetilerek azaltılacak; i gücü maliyetlerini artırmak suretiyle kayıt dı şılı şı te vik eden di er yükümlülükler gözden geçirilecek; yeni mevzuat düzenlemelerin, i letmelerin ve sektörlerin rekabet gücü üzerindeki etkileri dikkate alınacaktır.”<sup>78</sup>*

<sup>76</sup> DPT; **8. Be Yıllık Kalkınma Planı (2001-2005) 2002 Yılı Programı**, 2002, s.169-278.

<sup>77</sup> DPT; **9.Kalkınma Planı**, RG. 01.07.2006-26215

<sup>78</sup> <http://ekutup.dpt.gov.tr/program/2006-08.pdf> (10.09.2007)

#### 2.1.2.1.2.2. *ikinci Orta Vadeli Program*

31/05/2006 tarihli Resmi Gazetede yayınlanarak yürürlüğe giren ikinci Orta Vadeli Program'da (2007-2009) kayıt dışı istihdamla mücadelede yer verilmiştir.

*“Güçlü bir toplumsal ve siyasi irade ile toplumun tüm kesimlerinin katıldığı kapsamlı bir kayıt dışı mücadele stratejisi oluşturulacaktır. Kayıt dışı ile mücadele amacıyla öncelikle işsizlik ve çalıma hayatına ilişkin mevzuatın basitleştirilmesi, kamu kurumları arasında bilgi paylaşımı ve koordinasyon sağlanarak kurumların teknolojik altyapısının güçlendirilmesine yönelik faaliyetlere başlanacaktır. Kayıt dışı ekonomiyi ve kayıt dışı istihdamı ödüllendiren, kamuya olan güveni sarsan, kayıt dışı ile özendirilen ve kamu gelirlerinde kayba neden olan her türlü af ve borç yapılandırılması beklentisinin önüne geçilecektir. Ekonomi içinde haksız rekabete yol açan kayıt dışı ile etkin mücadele sonucunda oluşacak kaynaklar, işsizlik vergileri başta olmak üzere vergi ve sosyal güvenlik prim oranlarının indiriminde kullanılacaktır.”<sup>79</sup>*

#### 2.1.2.1.3. *Hükümet Programları*

##### 2.1.2.1.3.1. *58. Hükümet Programı*

23/11/2002 tarihinde Başbakan Abdullah Gül tarafından TBMM'ye sunulan 58. Hükümet Programında kayıt dışı istihdamla alakalı hususlara atıfta bulunulmuştur.

*“İstihdamdan alınan vergiler ve primler gözden geçirilerek, gerekli önlemler alınarak suretiyle, haksız rekabete yol açan kayıt dışı istihdam ve yabancı kaçak işçi çalıştırılması önlenmektedir”<sup>80</sup>*

58. Hükümet döneminde uygulamaya konulan Acil Eylem Planı'nda; “SP-07 Kayıt Dışı İstihdam ve Yabancı Kaçak İşçi Çalıştırılmasının Önlenmesi” ve “SP-08 Çocuk İşçilerinin Önlenmesi” için gerekli tedbirlerin alınması Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığının sorumluluğuna verilmiştir.

Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı bu sorumluluk kapsamında 2004 yılında “Kayıt Dışı İstihdam ve Yabancı Kaçak İşçi Çalıştırılmasının Önlenmesi” adlı bir çalışma komisyonu kurmuştur. Bu komisyona ilgili bakanlık, kamu kurum ve kuruluşları ile sosyal tarafların (işçi-işveren sendika ve konfederasyon) temsilcilerinin katılımını sağlamıştır.

<sup>79</sup> <http://ekutup.dpt.gov.tr/program/2007-09.pdf> (10.07.2007)

<sup>80</sup> <http://www.akparti.org.tr/programm.doc> (10.07.2007)



15-16 Eylül 2004 tarihinde on iki yıl aradan sonra toplanan 9. Çalışma Meclisi'nde, kayıtdışı istihdama karşı halkın, kamu yönetiminin ve sosyal tarafların katılımı ile başarılabileceği vurgulanmıştır.<sup>81</sup>

Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı tarafından hazırlanan “Kayıtdışı istihdamla Mücadele (KADİM) Projesi” 2006/28 Sayılı Bakanlık Genelgesi ile 04/10/2006 tarihinde Resmi Gazetede yayımlanarak yürürlüğe konulmuştur.

Kayıtdışı istihdamın en önemli nedenlerinden biri olarak gösterilen istihdam üzerindeki mali yüklerin azaltılması amacıyla 58. ve 59. hükümet dönemlerinde bu çalışmalar yürütülmüştür.

2003 yılında işsizlik sigortası prim oranlarında yapılan 3 puanlık indirim sonucu son dört yılda yaklaşık 5.9 milyar YTL piyasaya bırakılmıştır.

1 Temmuz 2004 tarihinden itibaren prime esas alt kazanç sınırı asgari ücretle eşitlenmiş ve sanal asgari ücret olarak adlandırılan uygulamaya son verilmiştir.<sup>82</sup> Bu yasal düzenleme, sigorta primlerinde 7 puanlık bir indirime tekabül etmektedir. Bu düzenlemenin parasal karşılığı 1, son üç yılda 8 milyar YTL daha az sigorta priminin işverenlerden tahsili anlamına gelmektedir.

İstihdam üzerindeki mali yükleri azaltmak ve istihdamı artırmak amacıyla 2004 yılında 5084, 2005 yılında ise 5350 sayılı Kanun ile tevkif kapsamında işverenler üzerindeki istihdama ilişkin mali yükler devletçe üstlenilmiştir. 361.802 sigortalı tevkif uygulamalarından yararlanmış ve toplam 484 milyon YTL tutarındaki sosyal güvenlik primi Hazine tarafından karşılanmıştır.

06.03.2006 tarihli Bakanlar Kurulu Kararı ile bazı tekstil ve hazır giyim ürünlerinde KDV %18'den %8'e düşürülmüştür. 21.06.2006 tarihinde Kurumlar vergisi kanununda yapılan bir değişiklikle kurumlar vergisi oranı %30'dan %20'ye indirilmiştir.

5588 sayılı Gelir Vergisi Kanunu ve Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun ile 5350 sayılı Kanunla getirilen tevkiflerden yararlanabilme koşulları

<sup>81</sup> [http://www.csgb.gov.tr/CGM/kacak\\_isci.htm](http://www.csgb.gov.tr/CGM/kacak_isci.htm) (10.07.2007)

<sup>82</sup> T.C. Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı; “**2007 Yılı Bütçe Kanunu Tasarısı TBMM Plan ve Bütçe Komisyonuna Murat Başesgioğlu'nun Sunumu**” Kasım 2006, s.52.

geni letilmi tir. Te vik kapsamındaki i yerlerinde çalı an sayısı 30'dan 10'a dü ürülmü , 01.04.2005 tarihinden önce i e ba lamı olan gelir ve kurumlar vergisi mükelleflerinden de asgarî 10 i çi çalı tıranlar te vik kapsamına alınmı tir.<sup>83</sup>

Yapılan bu mali düzenlemeler sonucu son 5 yılda 14,4 milyar YTL'lik bir kaynak, üretim ve istihdamın te vike ayrımı ve i verenlerce kayıt dı ı istihdamın en önemli argümanı olarak gösterilen istihdam üzerindeki mali yükler devletçe azaltılmı tir.

#### 2.1.2.1.3.2. 60. Hükümet Programı

31/08/2007 tarihinde Ba bakan Recep Tayyip Erdo an tarafından TBMM'ye sunulan 60. Hükümet Programında kayıt dı ı istihdam ile ilgili olarak u hususlara yer verilmi tir.

*“...Uygulanacak vergi politikalarının temel amacı; ekonomide kayıt dı ılı n azaltılması, rekabet gücünün artırılması, daha basit, adil ve geni tabanlı bir vergi sisteminin olu turulmasıdır. Hükümet kayıt dı ılı ı, i letmelerin verimlili ini azaltan, büyümesini engelleyen ve rekabet edebilirli ini azaltan bir sorun olarak görmektedir. Hükümetin Kurumlar Vergisini %33'ten %20'ye; gelir vergisinin üst dilimini %45'ten %35'e dü ürdü ü belirtilmekte ve önümüzdeki dönemde de kayıt dı ılı kla mücadele öncelikli alanlarımızdan biri olacaktır”.*<sup>84</sup>

#### 2.1.2.2. Bilgilendirme ve Bilinçlendirme Kampanyaları

Kayıt dı ı istihdamın önlenmesinde en önemli politika araçlarından biri bilgilendirme ve bilinçlendirme kampanyalarıdır. Kayıt dı ı istihdamın yol açacağı olumsuzluklar konusunda toplumda ve bireyde var olan bilgi ve bilinç eksikli ini gidermeyi amaçlayan bilgilendirme ve bilinçlendirme faaliyetleri birer önleyici faaliyetlerdir.

Türkiye'de sigortalılık bilincini artırmak ve kayıt dı ı istihdamı önlemek amacıyla son yıllarda yürütülmekte olan bilgilendirme ve bilinçlendirme faaliyetleri a a ıdaki gibidir.

<sup>83</sup> <http://www.tbmm.gov.tr/kanunlar/k5588.html> (12.07.2007)

<sup>84</sup> <http://www.akparti.org.tr/programm.doc>

#### 2.1.2.2.1. Bro üir, El lanı ve Afi Da ıtımı

2002, 2003 ve 2006 yıllarında yurt genelinde, sigortalılık bilincini artırıcı, sigortalıların hak ve yükümlülüklerini açıklayıcı afi ve bro üirler da ıtılmı tır. Bu afi ve bro üirlerde; “Bunları Biliyor Musunuz?” “Sigortalı Çalı mak Yasal Haktır. Sigortan Güvencendir.” “Sigortalı Çalı an Güvensin Çalı tıran Övünsün” gibi sloganlara yer verilmi tir.

#### 2.1.2.2.2. Basın Toplantıları ve E itimler

2003 yılından itibaren Sigorta l Müdürlükleri tarafından ilkö retim ve lise ö rencileri ile askerli inin bitimine az bir süre kalmı olan er ve erba lara sosyal güvenlik bilinci, sigortalıların hak ve yükümlülükleri konularında e itimler verilmektedir.<sup>85</sup>

9 Kasım 2006 tarihinde “Kayıt Dı l İstihdam ile Mücadele (KAD M ) Projesi” geni kapsamlı bir basın toplantısı ile kamuoyuna tanıtılmı tır. Merkezi düzeyde olu turulan “Kayıt Dı l İstihdamla Mücadele Koordinasyon Kurulu” 2 yıllık proje süresince düzenli olarak dört ayda bir toplanmaktadır. Yerel düzeyde “ KUR l İstihdam Kurulları”da dört ayda bir düzenli olarak toplanmaktadır. Toplantılar sonucu alınan kararlar ve uygulanan faaliyetler düzenlenen basın toplantıları ile kamuoyuna duyurulmaktadır.<sup>86</sup>

KAD M Projesi e itim faaliyetleri kapsamında, illerde uzman e itim gruplarınca kayıt dı l istihdamın yo un oldu u alanlarda, küçük sanayi sitelerinde, KOB 'lerde ve organize sanayi bölgelerinde i çi, i veren ve vatanda a yönelik sigortalılık bilincini artırıcı e itimler verilmi tir.<sup>87</sup>

#### 2.1.2.2.3. E-Devlet Çalı maları Kapsamında Yürütülen nternet Hizmetleri

Vatanda a etkin ve etkili bir hizmet sunma amacıyla hareket eden devlet, e-devlet hizmetlerini yaygınla tırarak kamu kurum ve kurulu larına kolay eri ilmeyi hedeflemektedir.

<sup>85</sup> Yereli-Karadeniz; a.g.e., 2004, 177.

<sup>86</sup> [http://www2.dunyagazetesi.com.tr/news\\_display.asp?upsale\\_id=306687](http://www2.dunyagazetesi.com.tr/news_display.asp?upsale_id=306687) (14.07.2007)

<sup>87</sup> T.C Çalı ma ve Sosyal Güvenlik Bakanlı ı; a.g.e., 2006, s.30-31.

verenlere yönelik hizmetler; i verenler 1 Mayıs 2004 tarihinden itibaren internet ortamında Türkiye'nin ve dünyanın her yerinden 7 gün 24 saat, sigorta müdürlüklerine u ramadan, posta masrafı ödemedene, sa lıklı ve güvenli bir e-tilde e-bildirge, e-borcu yoktur, e-provizyon ve e-tahsilat hizmetlerinden faydalanmaktadır.

Sigortalılara yönelik hizmetler; sigortalı, emekli ve hak sahibi ihtiyaç duydu u sigorta hizmetlerini 2004 Mayıs ayından itibaren internet hizmetlerinden ve 2006 A ustos ayından itibaren de SSK mobil hizmetlerinden elde edebilmektedir.<sup>88</sup>

### 2.1.2.3. Uygulanan Projeler

#### 2.1.2.3.1. Kayıt Dı ı stihdamla Mücadele (Kadim) Projesi

Çalı ma ve Sosyal Güvenlik Bakanlı nca hazırlanan “Kayıt Dı ı stihdamla Mücadele (KAD M) Projesi” 2006/28 Sayılı Ba bakanlık Genelgesi ile 04/10/2006 tarih ve 26309 Sayılı Resmi Gazetede yayınlanarak yürürlü e girmi tir.<sup>89</sup>

Projenin amacı; Türkiye'de kayıt dı ı istihdama ve yabancı kaçak i çi istihdamına neden olan faktörlerin ortadan kaldırılarak kayıtlı istihdama geçi e katkıda bulunmaktır.

Projenin hedefleri; kayıt dı ı ekonominin mümkün olan en dü ük seviyeye indirilmesi çalı malarının desteklenmesi, kayıt dı ı istihdamın uzun dönemde yarataca ı sosyal ve ekonomik olumsuzluklar konusunda kamuoyunun bilinçlendirilmesidir.

Çalı ma ve Sosyal Güvenlik Bakanlı ı projenin icrası amacıyla, “Kayıt Dı ı stihdamla Mücadele Koordinatörlü ü”nü kurmu tur. Proje, merkezde “Kayıt Dı ı stihdamla Mücadele Koordinasyon Kurulu”, yerel düzeyde ise 81 l Valili i bünyesinde olu turulan “Kayıt Dı ı stihdamla Mücadele l Koordinatörlü ü” tarafından ülke düzeyinde yürütölmektedir.

Kayıt Dı ı stihdamla Mücadele Koordinasyon Kurulu; Çalı ma ve Sosyal Güvenlik Bakanlı ı Müste arı ba kanlı nda ilgili di er bakanlıkların müste arları,

<sup>88</sup> T.C Çalı ma ve Sosyal Güvenlik Bakanlı ı; a.g.e., Kasım 2006, s.66.

<sup>89</sup> [http://rega.basbakanlik.gov.tr/# \(10.09.2007\)](http://rega.basbakanlik.gov.tr/# (10.09.2007))

sosyal tarafların üst düzey yöneticileri ve sivil toplum örgütlerinin genel sekreterinden oluşmaktadır.

İstihdam Kurulları; 81 İl Valiliğinde “Kayıt Dışı İstihdamla Mücadele İstihdam Koordinatörlü Üyesi” kurulmuştur. Projenin illerde yürütümünden valiler sorumludur. Vali yardımcılarını koordine etmek üzere bir vali yardımcısını bu işle görevlendirmektedir.

KAD M Projesi kapsamında (2006 Ekim-2007 Eylül) gerçekleştirilen faaliyetler aşağıdaki gibidir.

- KAD M Projesi 04/10/2006 tarihli Resmi Gazetede yayımlanan Bakanlık Genelgesi ile yürürlüğe girmiştir.

- 2006 Ekim ayı içerisinde 400.000 adet broşür ve 50.000 adet afiş bastırılmış ve ülke geneline dağıtılmıştır.

- 09 Kasım 2006 tarihinde Kayıt Dışı İstihdamla Mücadele Koordinasyon Kurulu, Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı bünyesinde ilk toplantısını gerçekleştirmiştir.

- 15 Ocak 2007 tarihinde 81 il valiliğine, Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı bünyesinde teftiş kurullarına ve sosyal taraflara dağıtılmak üzere 3.000 adet proje kitapçığı bastırılmış ve dağıtım yapılmıştır.

- 26 Şubat 2007 tarihinde 81 il vali yardımcısının ve Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı üst düzey yöneticilerinin katılımıyla Kayıt Dışı İstihdamla Mücadele İstihdam Koordinatörleri toplantısı gerçekleştirilmiştir.

- 20 Mart 2007 tarihinde Kayıt Dışı İstihdamla Mücadele Koordinasyon Kurulu, Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı bünyesinde II. toplantısını gerçekleştirmiştir.

- Proje metni İngilizce ve Türkçe olarak hazırlanıp ilgili Bakanlıklara, sosyal taraflara, Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı ilgili ve bünyesindeki kurullarına ve yurtdışı temsilciliklerine dağıtılmıştır.

- 2006 Ekim-2007 Eylül ayları arasında 126.010 kişi yeri ziyareti yapılmıştır. Yapılan ziyaretler sonucunda 39.258 kişinin kayıt dışı çalıştığı tespit edilmiştir. Bunların 276'sı yabancı kaçak çalışmandır.

- Projede şu ana kadar işsiz-işveren-vatandaş olmak üzere 79.400 kişiye sigortalılık ve sosyal güvenlik bilincini artırıcı yönde eğitimler verilmiştir.

### 2.1.2.3.2. Çocuk ili inin nlenmesine Yönelik Projeler

ILO tarafından 1992 yılında ocuk i çili inin sona erdirilmesi programı (IPEC) uygulamaya konulmu tur. IPEC'in temel hedefi, ocuk i çili ini tedrici (a amalı) olarak azaltmaktır.

IPEC, 1992 yılında ülkemizle birlikte 6 ülkede daha uygulamaya ba lanmı tur. ILO, IPEC Programı ile ilgili bugün 87 ülkede çalı malar yrtlmektedir. Programa katılan ülkelere, ocuk i çili ini önlemek ve azaltmak için e itli projeler yrtlmektedir. IPEC'in bu konudaki uzun vadeli hedefi, çalı an çocukların korunması ve çalı ma ko ullarının iyile tirilmesidir.<sup>90</sup>

Türkiye'de IPEC kapsamında 1992-1999 arası dönemde çalı ma ve Sosyal Güvenlik Bakanlı ı bünyesinde toplam 10 proje gerçekle tirilmi tir. Projelerin uygulanması sırasında i verenlerin ocuk i çili i konusunda duyarlılıklarını artırmak amacıyla i yeri ziyaretleri yapılmı tur.<sup>91</sup> 1993 yılından bu yana ILO/IPEC projesi çerçevesinde Türkiye verenler Sendikaları Konfederasyonu (T SK) ve Türkiye i Sendikaları Konfederasyonu (Türk- ) ocuk i çili inin azaltılarak önlenmesi çalı malarına destek vermektedir.

ILO'nun temel haklara ili kin 8 sözle mesinden biri olan 182 sayılı “ok Kötü Biçimlerdeki ocuk çili inin Yasaklanması ve Ortadan Kaldırılmasına li kin Acil Eylem Sözle mesi” Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti tarafından 2001 yılında kabul edilmi tir. 182 sayılı Sözle me çerçevesinde “mevsimlik tarım i çili i, kentsel enformel ekonomideki i ler ile sokakta yapılan i ler” Türkiye'de ocuk i çili inin en kötü biçimleri olarak belirlenmi tir.<sup>92</sup>

### 2.1.2.3.3. Türkiye'de Kayıt Dı ı stihdamın Ele Alınması Sosyal Diyalog Projesi

ILO, sosyal diyalog ve üçlü yapı ile ilgili kararını 2002 yılında yapılan 90. oturumunda benimseyerek, bu konuda bir çok ülkede çalı malar yürütmektedir. ILO, kayıt dı ı istihdamla mücadele çalı maları kapsamında sosyal diyalog mekanizmasının i lerli ini ortaya koymak amacıyla 2004 yılında Türkiye'yi pilot ülke olarak semi tir.<sup>93</sup>

<sup>90</sup> <http://www.ilo.org/public/english/region/eurpro/ankara/programme/ipecc.htm> (10.09.2007)

<sup>91</sup> Yereli-Karadeniz; a.g.e., 2004, s.176

<sup>92</sup> T SK, TÜRK- , ILO; a.g.e., 2007, s.8

<sup>93</sup> <http://www.ilo.org/public/turkish/region/eurpro/ankara/programme/diyalog.htm> (10.09.2007)

ILO, AB ve KUR'ca desteklenen "Türkiye'de Kayıt Dışı İstihdamın Ele Alınmasında Bir Araç Olarak Sosyal Diyalog Projesi", sosyal diyalog yoluyla kayıt dışı istihdamın ele alınması konusudur ve Türkiye'de kayıt dışı istihdam konusunda farkındalık yaratmayı amaçlamaktadır. 2005-2007 arası dönemde Gaziantep, Çorum ve Bursa illerinde yürütülmüştür. Proje, Türkiye Kurumu (KUR) organı olan İstihdam Kurulları aracılığı ile gerçekleştirilmiştir. Proje süresince yapılan faaliyetler 22ubat 2007 tarihinde yapılan bir kapanış toplantısı ile Türk kamuoyuna duyurulmuştur. Kapanış toplantısında bazı hususlara vurgu yapılmıştır.<sup>94</sup>

- Sosyal diyalogun kurumsal çerçevesi güncellenmeli ve modernleştirilmelidir.
- Ekonomik ve Sosyal Konsey, Üçlü Danışma Kurulu ve İstihdam Kurulları gibi yapılar güçlendirilmeli, ulusal, yerel istihdam ve sosyal politikadaki rolleri artırılmalıdır.
- Kayıt dışı söz konusu olduğunda ticaret sanayi odaları, esnaf kuruluşları, belediyeler, üniversite ve meslek okulları, kadın dernekleri gibi başka aktörler de sürece katılmalıdır.
- Sosyal taraflar bu konuya ilişkin kendi stratejilerini geliştirmelidir.
- Türkiye ILO kurallarına uygun olarak tam, üretken ve serbestçe seçilen istihdam yaratmaya yönelik aktif politika izlemek durumundadır.
- Hükümet ILO tavsiyelerine uygun olarak küçük ve orta ölçekli işletmelerin gelişmesine uygun bir ortam ve iklim yaratmalıdır.
- KUR'a aktif ve pasif istihdam politikaları yürütmede yeterli kaynaklar ayrılmalıdır.
- Ücret dışı maliyetleri tedricen düşürülmelidir
- Ulusal ve yerel medya düzenli olarak kayıt dışı istihdam konusunda halkı bilinçlendirmelidir.
- Broşür, afiş vb halkla ilişkiler materyalleri geliştirilmeli ve her kesimce erişilebilir olmalıdır.

---

<sup>94</sup> Heyes, Jason; "Kayıt Dışı İstihdamın Sosyal Diyalog Yoluyla Ele Alınması: Türk ve Avrupa Deneyimleri", ILO, 14 no'lu Araştırma, Cenevre, Haziran 2007, s.3.

## 2.2. KAYIT DI İ ST HDAMLA MÜCADELEDE GEL T R LEN STRATEJ LER

Günümüzde ülkelerin sosyo-ekonomik yapılarını olumsuz yönde etkileyen kayıt dı ı istihdam, kayıt dı ı ekonominin bir parçası olarak ülke ekonomisindeki geli meler ı ı ında kendi sosyal dokusunu olu turmaktadır.<sup>95</sup>

Karı ık ve çok boyutlu bir yapıya sahip olan kayıt dı ı istihdama kar ı ülkeler, yeni politika ve stratejiler geli tirmektedirler. Geli mi ülkeler, kayıt dı ı istihdamla mücadele çalı maları kapsamında sadece bir politikaya a ırlık vermemekte, “karma politika yakla ımı” ile bir çok politikayı e zamanlı olarak hep birlikte uygulamaktadır. Karma politika yakla ımı, hem kayıt dı ı istihdamı önleyici hem de kayıtlı istihdamı artırıcı tedbirleri birlikte içeren politikalar dır.<sup>96</sup>

Dünyada ve Türkiye’de kayıt dı ı istihdamla mücadele çalı maları kapsamında geli tirilen stratejiler u ba lıklar altında toplanabilir.

- Mevcut Sistemin De i tirilmesi
- Kayıtlı Sisteme Giri e Zorlama
- Sosyal Diyalog Mekanizması
- Aktif stihdam Politikaları
- Davranı ları De i tirme
  - sizlik Enflasyon ve Yoksullukla Mücadele
- Sosyal Güvenlik Hizmetlerinin Etkinle tirilmesi

### 2.2.1. Mevcut Sistemin De i tirilmesi

Kayıt dı ı istihdamın yo un oldu u ülkeler de, mevcut sosyo-ekonomik sistemin kendisi kayıt dı ı istihdama neden oluyorsa, hükümetler ve ülke yönetimleri için öncelikli olarak uygulanması gereken strateji, mevcut sosyo-ekonomik sistemin de i tirilmesidir. Bu stratejii uygulayabilmek için izlenmesi gereken politikalar a a ıdaki gibi sıralanabilir.

<sup>95</sup> Çolak, Bekmez,; a.g.e., 2007, s.40.

<sup>96</sup> T SK; **Kayıt Dı ı stihdam**, T SK Yayını, 2003, s.7.



### 2.2.1.1. İstihdam Üzerindeki Mali Yüklerin Azaltılması

İstihdam üzerindeki mali yüklerin yüksek olması bir yandan istihdam artırımını frenleyerek işsizlik sorununu beslemektedirken, diğer yandan da kayıtdışı istihdamı teşvik ederek devlet için önemli gelir kayıplarına neden olmaktadır. Bu kapsamda Türk Sosyal Güvenlik Sistemi istihdam üzerindeki mali yüklerin yüksekliği açısından güzel bir örnektir.<sup>97</sup> Türkiye’de işe yeni başlayacak kişiler, işverenlerinden "brüt ücret" üzerinden de işlemler, net ücret üzerinden çalışmaya talebinde bulunmaktadır. Çünkü asgari ücret üzerinden geçimini sağlayan işçinin eline geçen net ücrete yakın bir tutar, işverence sigorta primi, gelir vergisi ve damga vergisi olarak ilgili kamu kurumlarına aktarılmaktadır. Bu nedenle ülkede kayıtdışı istihdam oldukça yüksektir.

OECD üyesi ülkelerde kamu gelirleri, gelir vergisi ve kurumlar vergisi gibi doğrudan vergilere dayanmaktadır. Tax Foundation adlı kuruluşun 2005 yılında yaptığı çalışmaya göre; OECD üyesi ülkelerde kamu gelirleri içerisinde tüketim vergilerinin payı %32 düzeyindeyken, bu oran Türkiye’de %47’dir.<sup>98</sup> OECD üyesi ülkelerde toplam vergi gelirleri içinde, gelir vergisinin payı %26, kurumlar vergisinin payı %9 ve servet vergilerinin payı %6’dır. Aşağıdaki tabloda OECD üyesi ülkelerde istihdam maliyetlerine karşılaştırmalı olarak yer verilmiştir.

Tablo 19: OECD Ülkelerinde İstihdam Maliyetlerinin Karşılaştırılması 2005-2006

Ülkeler	%	Ülkeler	%	Ülkeler	%
Türkiye	42,8	Kanada	32,1	Meksika	15,0
İsviçre	47,9	İsviçre	29,7	Kore	18,1
Polonya	43,7	AB-15	31,6	Avustralya	28,1
Fransa	50,2	OECD Ort.	27,7	Yeni Zelanda	14,5
Belçika	55,4	Yunanistan	41,2	Lüksemburg	36,5
Macaristan	51,0	Finlandiya	44,1	ABD	28,9
Hollanda	44,4	Almanya	52,5	İzlanda	28,6
İngiltere	33,9	Avusturya	48,1	İrlanda	23,1
Çek Cumhuriyeti	42,6	İtalya	45,2		
Portekiz	36,3	İspanya	39,1		
Japonya	28,8	Norveç	37,3		
Slovak Cumhuriyeti	38,5	Danimarka	41,3		

Kaynak: [http://www.oecd.org/document/17/0,3343,en\\_2649\\_34533\\_38148433\\_1\\_1\\_1\\_1,00.html](http://www.oecd.org/document/17/0,3343,en_2649_34533_38148433_1_1_1_1,00.html)  
Comparison of Total Tax Wedge

<sup>97</sup> Süngü; a.g.e., 2004, s.30

<sup>98</sup> <http://www.radikal.com.tr/haber.php?haberno=222652> (10.08.2007)

Tablonun incelenmesinden de anlaşılabildiği üzere, 2005-2006 yılları arası dönemde tüm OECD üyesi ülkeler içerisinde Türkiye, ücretten yapılan vergi ve sigorta prim kesintilerinin en yüksek oranda uygulandığı ülkelerden biridir.

Ücretten yapılan vergi ve sigorta prim kesintilerinin toplamının iş gücü maliyetine oranını gösteren vergi takozu (tax wedge) Türkiye’de istihdam üzerindeki mali yüklerin çok ağır olduğunu göstermektedir. 2004 yılında istihdam vergileri açısından Türkiye, vergi takozu değerlendirildiği kapsamında, OECD üyesi ülkeler içerisinde en kötü konumdaydı.<sup>99</sup> Ancak son yıllarda yapılan vergi ve sigorta prim indirimleri ile bu durum biraz olsun iyileştirilmiştir.

Ankara Ticaret Odası (ATO) tarafından hazırlanan "Derin İstihdam Raporu"nda; istihdam üzerindeki vergi yükleri ülkeler itibarıyla düşük olandan yüksek olana doğru şekilde sıralanmıştır. Güney Kore’de %13.6, ABD’de %15.5, Meksika’da %15.6, İsviçre’de %17.8, Avustralya’da %23.1, Kanada’da %23.3, Japonya’da %24.2, İngiltere’de %29.7, Danimarka’da %30.1, İspanya’da %31, Hollanda’da %32.4, Almanya’da %32.6, Yunanistan’da %34.3, İtalya’da %35.5, Belçika’da %39, İsveç’te %39.5, Fransa’da %40 ve Polonya’da %41.3’dür. Çalışmanın yapıldığı dönemde Türkiye’de istihdam üzerindeki vergi yükü %50.1 olarak belirtilmiştir.<sup>100</sup> Görüleceği üzere Türkiye, istihdam üzerindeki vergi yükü bakımından en yüksek orana sahip ülkedir.

Türkiye’de en son yapılan düzenlemelere göre, asgari ücretle çalışan bir işçinin işverene toplam maliyetinin %41’i işverence kamuya yapılan ödemelerden oluşmaktadır. OECD üyesi ülkelerde ise sanayi kesiminde çalışan bir işçinin işverene toplam maliyetinin %37’sini işverenin kamuya yaptığı ödemeler oluşturmaktadır.<sup>101</sup>

Kayıtlı ekonomi içerisinde vergi ve sigorta prim oranlarının yüksekliği iş gücü maliyetlerini yükseltmekte, bu da kayıtlı istihdamın artı göstermesine neden olmaktadır. Örneğin, Türkiye’de asgari ücretin net deeri ile brüt deeri arasında oldukça büyük bir fark bulunmaktadır. Bu farkın nedeni; asgari ücret üzerindeki vergi (gelir vergisi, damga vergisi) ve sigorta primleri ile çeşitli adlar altında alınan fonlar

<sup>99</sup> Ercan; a.g.e., 2006, s.53.

<sup>100</sup> <http://www.atonet.org.tr/yeni/index.php?p=240&l=1> (10.08.2007)

<sup>101</sup> T.C Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı; a.g.e., 2006, s.16.

(zorunlu tasarruf ve i sızlık fonu) için yapılan kesintiler olu turmaktadır. Bu kesintiler nedeniyle, brüt ücretin ortalama %62 ile %75'i i çinin eline geçmektedir.<sup>102</sup>

Buna ili kin olarak a a ıdaki tabloda Türkiye'de asgari ücretin net hesabı ve i verene maliyeti gösterilmi tir.

Tablo 20: Asgari Ücretin Net Hesabı ve verene Maliyeti

01.01.2007 - 30.06.2007		01.07.2007 - 31.12.2007	
SSK Kazanç Alt Sınırı	562,500	SSK Kazanç Alt Sınırı	585,000
Asgari Ücret	562,500	Asgari Ücret	585,000
SSK Primi %14	78,750	SSK Primi %14	81,900
sızlık Sigorta Fonu %1	5,625	sızlık Sigorta Fonu %1	5,850
Gelir Vergisi %15	71,719	Gelir Vergisi %15	74,590
Damga Vergisi %06	3,375	Damga Vergisi %06	3,510
Kesintiler Toplamı	159,000	Kesintiler Toplamı	165,850
Net Asgari Ücret	403.030	Net Asgari Ücret	419,150
VERENE MAL YET (YTL)		VERENE MAL YET (YTL)	
Asgari Ücret	562,500	Asgari Ücret	585,000
SSK Primi %19.5 ( v. Payı)	109,690	SSK Primi %19.5 ( v. Payı)	114,080
veren sızlık Sigortası Fonu %2	11,250	veren sızlık Sigortası Fonu %2	11,700
verene Toplam Maliyet	683,440	verene Toplam Maliyet	710,780

Kaynak: [http://www.csgb.gov.tr/CGM/asgari\\_ucret\\_01\\_2007.htm](http://www.csgb.gov.tr/CGM/asgari_ucret_01_2007.htm) 06.07.2004 tarih ve 25514 Sayılı Resmi Gazetede yayımlanan 5198 Sayılı kanunla, SSK Günlük Kazancın Alt Sınırı 16 ya ndan büyükler için tespit edilen günlük asgari ücret olaca ı hükme ba lanmı tir.

A a ıda Tablo 21'de geli mi ülkelerdeki asgari ücretlere ili kin göstergelere yer verilmi tir. Anılan tablonun incelenmesinden de görülece i üzere;

Eurostat'ın 27 Avrupa Birli i (AB) üyesi ülkeyi kapsayan asgari ücret ara tırmasında, Avrupa Birli i üyesi ülkelerde en yüksek asgari ücret aylık 1.570 Avro ile Lüksemburg'a, en dü ük asgari ücret ise aylık 92 Avro ile Bulgaristan'a aittir.

Türkiye aylık 298 Avro olan asgari ücret düzeyi ile 9 AB üyesi ülkesini geride bırakmaktadır. Bu ülkeler ve aylık asgari ücretleri u ekildedir. Bulgaristan 92 Avro, Romanya 114 Avro, Letonya 172 Avro, Litvanya 174 Avro, Slovakya 217 Avro, Estonya 230 Avro, Polonya 246 Avro, Macaristan 258 Avro ve Çek Cumhuriyeti 288 Avro'dur.<sup>103</sup>

<sup>102</sup> Korkmaz, Adem; "Türkiye'de Asgari Ücretin Mali Yönü", Cumhuriyet Üniversitesi, ktisadi ve dari Bilimler Dergisi, Cilt 2, Sayı:1, 2001, s.276-277.

<sup>103</sup> <http://www.disk.org.tr/default.asp?Page=Content&ContentId=379> (12.08.2007)

27 Avrupa Birli i üyesi ÷lke arasında aylık en yüksek asgari ücrete sahip olan ÷lkeler ise; Lüksemburg 1.570 Avro, rlanda 1.403 Avro, ngiltere 1.361 Avro, Hollanda 1.301 Avro, Belçika 1.259 Avro ve Fransa 1.254 Avro'dur.

Tablo 21: Geli mi ÷lkelerde Asgari Ücret Göstergeleri

	Asgari Ücret (Avro)	Asgari Ücret (SGP)	Asgari Ücretlilerin Oran	Asgari Ücret/Ortalama Ücret
Lüksemburg	1.570	1.503	18,0	50
ngiltere	1.361	1.292	1,4	40
Hollanda	1.301	1.244	2,1	45
Belçika	1.259	1.203	16,0	46
Fransa	1.254	1.150	15,6	47
rlanda	1.403	1.141	3,1	52
Malta	585	805	1,5	44
ABD	676	779	1,4	33
Yunanistan	668	768	-0,8	47
spanya	666	725	0,8	33
Slovenya	522	701	2,0	44
Portekiz	470	546	5,5	41
Türkiye	298	499	35,6	57
Çek Cumh.	288	465	2,0	37
Macaristan	258	423	8,0	37
Polonya	246	389	4,5	36
Estonya	230	362	5,7	40
Slovakya	217	351	1,9	41
Litvanya	174	324	12,1	34
Letonya	172	310	8,8	38
Bulgaristan	92	216	5,1	40
Romanya	114	204	12,0	29

Kaynak: Eurostat, Statistics in Focus, Minimum Wages 2007, European Industrial Relations Observatory, Satın Alma Gücü Paritesine (SGP) göre hesaplanmıştır.

#### 2.2.1.2. Bürokratik i lemlerin Azaltılması

Bürokratik i lemlerin fazlalı ı kayıt dı ı istihdama neden olan en önemli sorunlardan biridir. Örne in; i yeri açarken alınması gereken izin belgelerinin, yerli veya yabancı i çi çalı tırırken yapılması gereken i lemlerin fazlalı ı, i vereni ve çalı anı kayıt dı ı istihdama yöneltmektedir. Kayıtlı istihdamın artırılması için bürokratik

i letmelerin azaltılması gerekmektedir. Bu politika de i ikli i hem çalı an ve i verenin, hem de devletin menfaatinedir.

2001 yılında Türkiye verenleri Konfederasyonu (T SK) tarafından yapılan bir ara tırmaya göre; bir anonim irketin kurulması için 24 belge, bir fabrikanın kurulması için 123 belge; vergi, çalı ma ve sosyal güvenlik idarelerine ili kin olarak 38 belge, odalara zorunlu kayıt için 38 belge istenmektedir. Böylelikle bir fabrika kurabilmek için i verenden toplam 193 belge istenmektedir.<sup>104</sup>

2003 ve 2004 yıllarında yapılan yasal ve idari düzenlemeler ile bazı bürokratik i ve i letmeler azaltılmı tır. irket kurulu larında bir reform niteli inde olan 4884 sayılı Kanun irket kurulu unu 19 i lemden 3 i leme indirmi tir. irket kurulu unda vergi dairesine, Çalı ma ve Sosyal Güvenlik Bakanlı ı Bölge Müdürlü üne ve SSK Sigorta l Müdürlü üne yapılan i letmelerin, tek bir belge ile ticaret sicil memurluklarınca yapılması sa lanmı tır.<sup>105</sup>

## **2.2.2. Kayıtlı Sisteme Giri e Zorlama**

Kayıt dı ı istihdamla mücadele çalı malarında uygulanması gereken bir di er önemli strateji, kurallara uyma konusundaki isteksizlik ve yetersizlikleri gidermek ve kayıt dı ı i çi istihdam eden i letmeleri kayıtlı sisteme giri e zorlamaktır.<sup>106</sup> Bu stratejiyi gerçekte tirebilmek için izlenmesi gereken politikalar a a ıdaki gibi sıralanabilir.

### **2.2.2.1. Denetimin Etkinle tirilmesi**

Sigortasız i çi çalı tırmanın önlenmesi ve prim gelirlerinin artırılması etkin bir denetim sisteminin i leyi i ile sa lanabilir. Günümüzde kayıt dı ı istihdam sorunu, denetim yetkisine haiz tefti kurullarının etkin denetim süreçlerine kavu turulamamasından dolayı mevcut durumunu korumakta ve her geçen gün artı göstermektedir. Bu nedenle denetimde etkinlik sa lanmadı ı sürece sisteme yönelik en köklü reformların dahi amacına ula ması olanaksızdır.<sup>107</sup>

<sup>104</sup> T.C Çalı ma ve Sosyal Güvenlik Bakanlı ı; a.g.e., 2004, s.118.

<sup>105</sup> T.C Çalı ma ve Sosyal Güvenlik Bakanlı ı; a.g.e., 2006, s.13

<sup>106</sup> Yereli-Karadeniz; a.g.e., 2004, s.224-230.

<sup>107</sup> Güzel, Ali; “**Sigorta Tefti Kurulu Ba kanlı ı levsiz Kılınmamalıdır**”, Sosyal Güvenlik Dünyası, Mayıs-Temmuz 2001 s.35.

2004 yılında denetim bekleyen yaklaşık 54.000'inin analizi SSK Sigorta Tefti Kurulu Başkanlığı tarafından yapılmış ve bunların yaklaşık yarısının hiç denetim gerektirmeyenleri olduğu sonucuna varılmıştır.<sup>108</sup>

2006 yılında genel denetimler kapsamında, dört ve beş yıldızlı oteller, ehirlere kara yolu yolcu taşımacılığı yapan işletmeleri, dersane ve sürücü kursları teftiş edilmiştir. Bu kapsamda 2006 yılında genel denetim yapılan 645 işletmesinde tespit edilen kaçak prim matrahı 62.331.994.-YTL iken, klasik denetime tabi tutulan 20.407 işletmesinde tespit edilen kaçak prim matrahı 46.047.553.-YTL'dir.

Tablo 22: Klasik Mucipli Denetim - Genel Denetim Karşılaştırması, 2006

Denetim Türleri	Rapor Sayısı	Ek Matrah (SPEK)
Klasik Mucipli Denetim	20.407	46.047.553.-YTL
Genel Denetim	645	62.331.994.-YTL

Kaynak: Mustafa, Apaydın; "Sigorta Teftişleri Sonuçları ve Kayıtlı İstihdam", Sosyal Güvenlik Dünyası Mart-Nisan 2007, s.13.

Genel denetimlerde rapor başına tespit edilen kaçak prim matrah ortalaması, klasik mucipli denetimlerde tespit edilenin tam 43 katıdır. Yani genel denetimler mucipli denetimlerden %4.300 nispetinde daha etkin ve verimlidir. Genel denetim yapılan işletmelerinde tespit edilen kayıtlı çalışan sigortalı oranı, klasik mucipli denetimlerin yaklaşık 6 katıdır.

Denetim yapılan işletmelerde kayıtlı çalışan sigortalı oranları ise; dersanelerde %56.4, sürücü kurslarında %80.2, otellerde %30.1 ve otobüs işletmelerinde %61.6 olarak gerçekleşmiştir. 2006 yılında Sigorta Müfettişlerince yapılan denetimler neticesinde; 21.052 işletmesinde denetim yapılmış, 335.057 çalışanın sigortalılığı kontrol edilmiş ve kayıtlı istihdam edildiği belirlenen sigortalı sayısı 12.069 olarak tespit edilmiştir.<sup>109</sup>

Ayrıca Tablo 23'de AB ve OECD üyesi ülkelerde sigortalılık denetimi yapan müfettişlerin iş yoğunluklarına yer verilmiştir.

<sup>108</sup> Apaydın, Mustafa; "Sigorta Teftişleri Sonuçları ve Kayıtlı İstihdam", Sosyal Güvenlik Dünyası, Mart-Nisan 2007, s.11.

<sup>109</sup> Apaydın; a.g.e., 2007 s.11-13.

Tablo 23: AB ve OECD Üyesi Ülkelerde Müfetti lerin Yo unlukları

Ülkeler	Nüfus (Bin)	İletme Sayısı	Çi Sayısı	Müfetti Sayısı	Müfetti Ba nına		
					Ki i Sayısı	İletme Sayısı	Çi Sayısı
İngiltere	60.034	4.002.475	25.930.862	5.315	11.295	753	4.878
Danimarka	5.411	289.000	2.537.012	430	12.584	672	5.900
Finlandiya	5.236	228.400	2.365.000	389	13.461	587	6.079
Litvanya	3.425	237.350	1.226.400	198	17.299	1.198	6.193
Slovakya	5.384	557.140	1.711.742	278	19.369	2.004	6.157
Çek Cumhuriyeti	10.220	47.785	386.324	497	20.564	96	777
Kıbrıs	749	61.108	327.094	36	20.811	1.697	9.085
Letonya	2.306	121.095	955.818	109	21.159	1.110	8.768
İtalya	58.462	4.995.738	16.630.000	2.686	21.765	1.859	6.191
İsviçre	9.011	290.000	3.783.775	402	22.416	721	9.412
Lüksemburg	455	26.000	301.000	20	22.750	1.300	15.050
Almanya	82.500	3.168.715	38.246.000	3.326	24.804	952	11.499
Hollanda	16.305	329.110	7.141.000	647	25.201	508	11.037
Avusturya	8.206	231.525	2.646.560	308	26.644	751	8.592
İspanya	43.038	1.441.948	14.161.300	1.614	26.665	893	8.774
Polonya	38.173	702.000	9.300.000	1.348	28.318	520	6.899
Estonya	1.347	57.736	515.000	45	29.933	1.283	11.444
Malta	402	35.160	132.077	12	33.558	2.930	11.006
Yunanistan	11.073	795.556	2.742.700	313	35.377	2.541	8.762
Portekiz	10.529	615.015	5.122.800	280	37.604	2.196	18.295
Macaristan	10.097	96.630	2.359.353	234	43.151	412	10.082
İrlanda	4.109	134.000	1.800.000	93	44.184	1.440	19.354
Fransa	60.561	1.507.217	14.967.540	1.330	45.534	1.133	11.253
Slovenya	1.997	176.491	782.206	39	51.220	4.525	20.056
Belçika	10.445	270.140	3.493.168	196	53.295	1.378	17.822
Türkiye	72.957	1.078.922	13.130.000	1.220	59.800	884	10.762

Kaynak: Senior Labour Inspectors Committee (SLIC) yıllık rapor 2004; Eurostat 2004 Nüfus De ği şimleri istatistikleri

Tablonun incelenmesinden de görülece ği üzere, Türkiye’de sigortalılık denetimi yapan müfetti sayısı 1.220’dir. Müfetti ba nına dü en nüfusun en fazla oldu ğu ülke 59.800 ki i ile Türkiye’dir. Ayrıca Türkiye’de müfetti ba nına dü en iletme sayısı 884, ki i sayısı ise 10.762 ki i dir.

### 2.2.2.2 Kamu Kurum ve Kurulları Arasında Koordinasyonun Artırılması

Kamu kurum ve kurulları arasındaki koordinasyon eksikliği, kayıt dışı istihdamın artı göstermesinin en temel sebeplerinden biridir. Bu eksiklik kayıt dışı istihdamın kayıt altına alınmasını zorla tırmakta ve ilgili kamu kurum ve kurullarınca yapılan kayıt ve hesaplamaların mükerrer sonuçlar vermesine neden olmaktadır. Kamu kurum ve kurulları arasında var olan bu koordinasyon ve işbirliği eksikliği çapraz kontrol denetimlerini de engellemektedir.<sup>110</sup>

Kayıt dışı istihdamın kayıt altına alınabilmesi, vergi ve sigorta prim kayıplarının önlenmesi için, başta Sosyal Güvenlik Kurumu ve Gelir daresi Başkanlığı olmak üzere ilgili tüm kamu kurum ve kurullarının etkin bir koordinasyon ve işbirliği sağlaması gerekmektedir.

### 2.2.2.3. Cezaların Caydırıcı Kılınması

Kayıt dışı istihdamla mücadele çabalarını kapsamında yasal yükümlülüklerini zamanında yerine getirmeyen işverenlere yönelik cezaların caydırıcı kılınması gerekmektedir. Türkiye’de yasal yükümlülüklerini zamanında yerine getirmeyen işverenlere yönelik sadece idari para cezası uygulanmaktadır. Oysa ki gelişmiş ülkelerde yasal yükümlülüklerini zamanında yerine getirmeyen ve kayıt dışı işçi istihdam eden işverenlere yönelik idari para cezaları yanında, işyeri ruhsat iptali, işyeri faaliyetinden men, hapis cezası, meslekten ihraç ve kamu ihalelerine katılmama gibi birçok cezai yaptırım uygulanmaktadır. Türkiye’de kayıt dışı istihdamla mücadele çabalarının daha etkin ve başarılı olabilmesi için cezaların çeşitlendirilmesi ve artırılması gerekmektedir.

### 2.2.3. Sosyal Diyalog Mekanizması

Kayıt dışı istihdamla mücadelede çabalarını kapsamında başarılanması gereken bir diğer önemli strateji, sosyal diyalog mekanizmalarının etkin kılınması gerektirir. ILO tarafından yapılan tanımlamaya göre sosyal diyalog; kamu yetkilileri, işçiler ve işverenler arasında, ekonomik ve sosyal politikaya ilişkin tarafların ortak ilgi alanına giren konular üzerinde gerçekleştirilen her türlü müzakere ve görüşmelerdir.

---

<sup>110</sup> Erol, Hatice; **Sosyal Güvenlik Sistemini Yeniden Yapılandırırken Kayıt Dışı İstihdamla Mücadele**, Sosyal Güvenlik Dünyası, Ocak- Mart 2007, s.121



Sosyal diyalogun temel hedefi, üç taraflı i birli ini geli tirerek, demokratik katılım mekanizmasını etkin kılmaktır. Sosyal diyalog mekanizması, ekonomik ve sosyal sorunları çözme, iyi yönetimi te vik etme, sosyal ve sınai barı ve istikrarı geli tirme ve ekonomik geli meyi güçlendirmede önemli bir rol üstlenmektedir.<sup>111</sup> Kamu otoriteleri, sosyal taraflar ve sivil toplum örgütleri arasında var olan i birli i sürecinin arttırılmasını amaçlayan sosyal diyalog, kayıt dı ı istihdamla mücadele çalı malarında ba vurulması gereken önemli bir stratejidir.

Geli mi ülkeler özellikle Hollanda, spanya ve Portekiz kayıt dı ı istihdamla mücadele çalı malarında, sosyal diyalog mekanizmalarına olabildi ince geni yer vermektedirler. Uluslararası rekabette üstünlü ü sa lamak ve kayıt dı ı istihdamla mücadele etmek isteyen di er geli mi ülkeler de, aynı yolu izleyerek ülkelerinde sosyal diyalog mekanizmalarına ba vurmaktadırlar.<sup>112</sup>

Son yıllarda Türkiye’de de toplumsal mutabakat içerecek i birli i ve koordinasyon çalı malarına hız verilmi tir. Ülkede sosyal diyalog mekanizmasını geli tirmek amacıyla ulusal ve yerel düzeyde bazı kurullar olu turulmu tur. Bunlar merkezi düzeyde, Ekonomik ve Sosyal Konsey, Üçlü Danı ma Kurulu, Kayıt Dı ı stihdamla Mücadele Koordinasyon Kurulu, Yüksek Hakem Kurulu ve Asgari Ücret Tespit Komisyonu’dur. Yerel düzeyde ise, l stihdam Kurulu, l Mesleki E itim Kurulu, l ve lçe Halk E itimi Planlama ve Birli i Komisyonu eklindedir.

#### **2.2.4. Aktif stihdam Programları**

Aktif stihdam Programları (A P), i gücünün mesleki e itimi, beceri kazandırma, mesleki rehberlik, kariyer danı manlı ı, i kurmaya destek sa lama ve mesleki rehabilitasyon tedbirlerini içermektedir. A P’ler, devletin ulusal ve uluslararası kurulu larca sa lanan hibe ve kredi gibi transfer harcamalarını çalı ma ve e itim faaliyetlerine yönlendirmeyi esas alan programlardır. A P’lerin temel hedefi; istihdam edilebilirli i arttırmak için i sizlere i arama konusunda yardım ve mesleki e itim sa lamaktır.

---

<sup>111</sup> Have, Earling; **Sosyal Diyalog El Kitabı**, Mart 2005 s.5

<sup>112</sup> Daza, José Luis; **Social Dialogue, Informal Economy, Undeclared Work and Labour Administration Labour Law and Labour Administration Department**, International Labour Office, Geneva, June 2005, s.37.

A P'ler, geli mi ülkelerde, özellikle de ABD'de ve Kuzey Batı Avrupa ülkelerinde, ekonomik gücü bulunmayan i siz insanların, i gücü piyasasına kayıtlı olarak i tirak etmelerini te vik etmek amacıyla uygulamaya konulmu tur.

Günümüzde Hollanda, Danimarka, Fransa, Almanya, Belçika, Finlandiya, rlanda ve sveç ba ta olmak üzere bir çok geli mi ülkede aktif istihdam programları ba arıyla uygulanmaktadır. Bu ülke hükümetleri, aktif istihdam politikalarının süreklili ini sa lamak amacıyla her yıl GSY H'larının en az %1'ini bu i için ayırmaktadırlar.<sup>113</sup>

KUR'ca uzun yıllardır uygulana gelen i gücü yeti tirme, mesleki e itim ve i gücü uyum programları Aktif gücü Programları Projesi (A PP) ile daha da güçlendirilmi tir. Türkiye, Avrupa Komisyonu'nun deste i ile 20 Ekim 2003 tarihinde Aktif gücü Programları Projesi'ni uygulamaya koymu tur. A PP, Avrupa stihdam Stratejisi'ne uygun etkin istihdam tedbirleri ile hizmetlerin planlanması, geli tirilmesi ve uygulanması hususunda KUR'a teknik yardım sa layarak kurumsal kapasitesini güçlendirmeyi amaçlamaktadır.

Avrupa Komisyonu ile Türkiye tarafından ortakla a finanse edilen ve toplam bütçesi 50 milyon Avro olan A PP 2006 Mart ayında tamamlanmı tir. Bu projenin 40 milyon Avro'su Avrupa Komisyonu, 10 milyon Avro'su ise Türkiye tarafından finanse edilmi tir.<sup>114</sup> A PP'nin ba lıca dört bile eni vardır.<sup>115</sup> Bu bile enler; Politika Bile eni, Kurumsal Geli im Bile eni, Yeni Fırsatlar Hibe Planı ve KUR Ofislerinin Modernizasyonu'dur.

### **2.2.5. Davranı ları De i tirme**

Kayıt dı ı istihdamın yarataca ı olumsuzluklar konusunda yeterli bilgi sahibi olmayan insanlar, sosyal güvenceden yoksun olarak sigortasız çalı makta veya çalı tırılmaktadır. Uzun zamandır uygulana gelen kayıt dı ı i ve i lemler kayıt dı ı istihdam ili kilerinin zamanla toplumda me ru görülmesine neden olmu tur.

Kayıt dı ı istihdamla mücadele çalı maları kapsamında davranı ları de i tirmeye yönelik uygulamalar son derece önemlidir. Çünkü kayıt dı ı istihdam,

<sup>113</sup> Heyes; a.g.e., 2007, s.19

<sup>114</sup> T.C Çalı ma ve Sosyal Güvenlik Bakanlı ı; a.g.e., Kasım 2006, s.52-61.

<sup>115</sup> Türkiye Kurumu; **III.Genel Kurul Çalı ma Raporu**, Kasım 2005, s.71

sadece sigortasız çalı an bireyi ve ailesini de il, toplumu ve devleti de olumsuz etkilemektedir. Bu nedenle kayıt dı ı istihdam ili kilerinin önlenmesi ve azaltılabilmesi için sigortasız çalı manın olumsuzlukları konusunda halkın ve kayıt dı ı çalı anların bilgilendirilmesi ve bilinçlendirilmesi gerekmektedir. Bu uzun vadede, halkta kayıt dı ı istihdam konusunda bir takım davranı de i ikliklerine neden olacaktır.

Geli mi ülkelerde, kayıt dı ı istihdamı önlemek ve azaltmak amacıyla e itim ve ö retim müfredatlarında sigortalılık ve sosyal güvenlik bilincini artırıcı konulara olabildi ince geni yer verilmekte, basın ve yayın organları aracılı ıyla kayıt dı ı istihdam ve yabancı kaçak i çi istihdamı sürekli olarak ülke gündeminde tutulmaktadır. Ayrıca ulusal ve yerel düzeyde bilgilendirme ve bilinçlendirme kampanyaları düzenlenmekte, kayıt dı ı çalı anların kayıt altına alınması için özendirici ve te vik edici uygulamalara ba vurulmaktadır. Yasal yükümlülüklerini zamanında yerine getirmeyen i verenlere kar ı da a ır cezai yaptırımlar uygulanmaktadır.

#### **2.2.6. sızlık Enflasyon ve Yoksulluk le Mücadele**

sızlık, enflasyon ve yoksulluk, kayıt dı ı istihdama neden olan en temel sorunlardan bir kaçıdır. sızlık ve enflasyonun yüksek oldu u ülkelerde, kayıt dı ı istihdam da yüksektir. Çünkü i sızlık ve yüksek enflasyonun oldu u dönemlerde evine ekmek götüremeyen i siz insanlar hayatlarını devam ettirebilmek amacıyla kayıt dı ı çalı mak zorunda kalmaktadırlar.<sup>116</sup>

Kayıt dı ı istihdamla mücadele çalı malarında sosyal güvenlik yardımlarından hak eden, gerçekten yoksul insanların yararlanabilmesi için yoksulluk tanımının objektif kriterlere göre yapılması gerekmektedir. Dünya Bankasınca yapılan tanımlamaya göre yoksulluk; maddi nitelikteki mahrumiyetler nedeniyle kaynaklara ve üretim faktörlerine eri ememe ve asgari ya am düzeyini sürdüreceğ gelirden yoksun olma halidir.<sup>117</sup> Gelir da ılımından adaletsiz pay alan ve her türlü sosyal korumadan yoksun bırakılan kesimler, kayıt dı ı istihdama yönelmektedirler.

A a ıdaki tabloda 2004 ve 2005 yıllarına ait gelir da ılımı sonuçları yüzde 20'lik dilimler halinde verilmi tir.

<sup>116</sup> Yılmaz, Kazım; "Kayıt dı ı ekonomi ve yoksulluk", **Takvim Gazetesi**, 26.04.2007, Per embe

<sup>117</sup> <http://www.canaktan.org/ekonomi/yoksulluk/birinci-bol/aktan-vural-yoksulluk.pdf> (18.07.2007)

Tablo 24: 2005 Gelir Da ılımı Sonuçları %20'lik Grupların Gelirden Aldı ı Paylar

Yüzde 20'lik gruplar	Türkiye	
	2004	2005
Toplam	100.0	100.0
Birinci yüzde 20 <sup>(1)</sup>	6.0	6.0
kinici yüzde 20	10.7	11.1
Üçüncü yüzde 20	15.2	15.8
Dördüncü yüzde 20	21.9	22.6
Be inci yüzde 20 <sup>(2)</sup>	46.2	44.4
Gini Katsayısı	0.40	0.38

Kaynak: <http://www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=408><sup>(1)</sup> Toplam gelirden en az pay alan grup <sup>(2)</sup> Toplam gelirden en fazla pay alan grup

Tablonun incelenmesinden de anlaşılabildiği üzere, 2004 ve 2005 yıllarında nüfusun en düşük gelir düzeyindeki %20'lik bölümü gelirin %6 'lık kısmını, en yüksek gelir düzeyindeki %20'lik bölümü ise gelirin yaklaşık %45'ini almaktadır.

TÜRK 2005 yılı Gelir Da ılımı Sonuçlarına göre de; en yüksek gelir düzeyindeki %20'lik grubun gelirden aldığı payın en düşük gelir düzeyindeki %20'lik grubun payına oranını veren eşitsizlik ölçüsü (S80/S20) 7.3 kat artmıştır.<sup>118</sup>

### 2.2.7. Sosyal Güvenlik Hizmetlerinin Etkinleştirilmesi

Sosyal güvenlik sisteminin iyileştirilemediği ülkelerde kayıt dışı istihdam oldukça yüksektir.<sup>119</sup> Günümüzde sosyal güvenlik sisteminin iyi yönetildiği gelişmiş ülkelerde bile sosyal güvenlik sistemlerinde değişikliklere gidilmektedir. Örneğin, başta Almanya, Fransa ve İngiltere olmak üzere gelişmiş Batı Avrupa ülkelerinde sosyal güvenlik sistemlerinin yeniden düzenlenmesi gereksiniminin temelinde, gittikçe yalanan nüfusa karşılık, sisteme yeni giren gençlerin azlığı, sistemin aktif/pasif dengesinin aktif aleyhine bozulması, yabancı kaçak işçilerin ve kayıt dışı istihdamın sürekli artışı göstermesi gelmektedir.

Türkiye'de sosyal güvenlik sisteminin iyileştirilememesine neden olan bir çok unsur bulunmaktadır. Örneğin, yeşil kart, isteğe bağlı sigortalılık, erken emeklilik,

<sup>118</sup> <http://www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=408> (10.07.2007)

<sup>119</sup> Karakaş, s. 142; "Sosyal Güvenlik Reformunun Başarıları İçin Kayıt Dışı İstihdam ve Denetimle İlgili Konularda Acil Olarak Yapılması Gerekenler", Sosyal Güvenlik Dünyası, Özel Sayı 40. Sayı, Kasım-Aralık 2006, s.142.

borçlanma yasaları, sigorta prim afları ve vergi afları ülkede kayıt dışı istihdamın artı göstermesine neden olmaktadır.

Ya lılık ve emeklilik aylı ı alıp da kayıt dışı çalı maya devam eden insanlar devletin sa ladı ı sosyal güvenlik hizmetlerinden de (sa lık yardımları) yararlanmaya devam ettikleri için devlet maliyesine çok büyük bir yük olu turmaktadırlar. Ayrıca sigorta primi ödeyen i veren ve çalı anlar, yasal yükümlülüklerini zamanında yerine getirdiklerinden dolayı bir maliyete katlanmakta ve bu maliyet kar ılı ında da devletten iyi bir hizmet sunumu beklemektedirler. Katlandıkları bu mali yükün kar ılı ı olarak yetersiz ve kalitesiz hizmet sunumu ile kar ıla an i veren ve çalı anlar, bu durumdan rahatsızlık duymakta, bu nedenle sistem dışı na çıkarak kayıt dışı çalı maktadırlar.<sup>120</sup>

Türkiye’de sosyal güvenlik sisteminin iyi i lememesinden kaynaklanan sorunları gidermek amacıyla 2006 yılında Sosyal Güvenlik Reformu gerçekleştirilmiştir. Bu reformun yapılmasındaki temel gaye, tüm vatandaşları kapsayıcı bir sosyal güvenlik sisteminin olu turulması ve hizmet sunumunda tekdüzeli in, norm ve standart birli inin sa lanmasıdır.

---

<sup>120</sup> Süngü; a.g.e., 2004, s.166.

## ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

### KAYIT DI İ ST HDAMLA MÜCADELEDE GEL İ M ÜLKE ÖRNEKLER

#### 3.1. GEL İ M ÜLKELERDE KAYIT DI İ ST HDAM

Geli mi ü lke, ki i ba ına dü en milli gelirin satın alma gücü paritesi anlamında yüksek oldu u, sosyo-ekonomik açıdan refaha kavu mu zengin ülkeleri ifade etmektedir.<sup>121</sup> Geli mi ülkeler, di er ülkelere kıyasla sosyo-ekonomik açıdan daha iyi konumda olan ülkelerdir.

Geli mi ülkelerin toplum yapıları di er ülkelerin toplum yapılarına göre oldukça sistematik ve planlıdır. Geli mi ülkelerde ya ayan insanlar a ır cezai yaptırımlar nedeniyle, uygulamaya konulan yasal ve idari düzenlemeleri ihlal etmekten ço u zaman çekinmektedirler. Bu nedenle kurallara riayet etmeyi düstur haline getirmi geli mi ülkelerde ya am standardı daha yüksektir.

Kuralların egemen oldu u geli mi ülkelerde, kayıt dı ı istihdamla mücadele çalı maları kapsamında geli tirilen çözüm odaklı politikalar toplumsal mutabakatlar ile en kısa sürede hayata geçirilmektedir. Örne in, geli mi ülkelerde kamu kurum ve kurulu ları arasında olu turulan ortak veri tabanları ve düzgün i leyen kayıt sistemleri kayıt dı ı istihdamın di er ülkelere kıyasla daha az olmasını sa lamı tır

Geli mi ülkelerde kayıt dı ı istihdamın yaygın oldu u sektörler, genelde emek yo un sektörlerdir. Teknoloji yo un sektörlerde ise kayıt dı ı istihdam oldukça dü üktür. Kayıt dı ı istihdamın yaygın oldu u sektörler, geli mi ülkeler itibarı ile a a ıdaki gibidir.<sup>122</sup>

- Tarım Sektörü; Fransa, Almanya, talya, Hollanda, spanya, ngiltere
- Toplumsal Hizmetler Sektörü; Fransa, Almanya, talya, Hollanda, spanya
- n aat Sektörü; Fransa, Almanya, talya, sveç, Hollanda, spanya, ngiltere
- malat Sanayii Sektörü; Fransa, Almanya, talya, spanya, ngiltere

<sup>121</sup> <http://tr.wikipedia.org/wiki/G8> (01.06.2007)

<sup>122</sup> T SK; a.g.e., 2003, s.8.

Geli mi ülkelerde kayıt dı ı istihdam, yasadı ı göçmenler, yabancı kaçak i çiler i sizler, ikinci bir i te yasal olmayan ekilde çalı anlar, kendi hesabına çalı anlar ve ö renciler arasında yaygındır. Geli mi ülkelerde i letmelerin büyük bir ço unlu u kurumsalla mı bir yapıya sahip oldu u için, kayıt dı ı istihdam oldukça dü ük seviyededir. Ancak dünyanın bir çok ülkesinde oldu u gibi bu ülkelerde de, 1990'lı yıllar sonrası ya anan siyasal, sosyal ve ekonomik geli meler, i sizli in ve kayıt dı ı istihdamın artı göstermesine neden olmu tur.

Kayıt dı ı istihdamın en önemli nedenlerinden biri i sizliktir. Geli mi ülkelerde i sizli in artı gösterdi i yıllarda kayıt dı ı istihdam da artı göstermi tir. Tablo 24'de 2000-2005 yılları arası geli mi ülke ekonomilerinde i sizlik oranları yer almaktadır.

Tablo 24: Geli mi Ülke Ekonomilerinde i sizlik Oranları

ÜLKE	2000	2001	2002	2003	2004	2005 (*)
ABD	4,0	4,8	5,8	6,0	5,5	5,4
Euro Bölgesi	8,5	8,0	8,5	8,9	9,0	8,7
Almanya	7,8	7,9	8,7	9,6	9,7	9,5
Fransa	9,3	8,5	8,9	9,4	9,4	9,0
İtalya	10,6	9,5	9,0	8,7	8,3	8,2
İspanya	13,9	10,5	11,4	11,3	11,1	10,3
Hollanda	2,6	2,0	2,5	4,3	5,3	5,8
Belçika	6,9	6,7	7,3	8,1	8,3	8,3
Avusturya	3,7	3,6	4,3	4,4	4,4	4,2
Yunanistan	11,1	10,5	10,0	9,0	8,9	8,8
Portekiz	3,9	4,1	5,1	6,4	7,1	6,8
Lüksemburg	2,6	2,6	2,9	3,8	4,5	4,8
Japonya	4,7	5,0	5,4	5,3	4,7	4,5
İngiltere	5,5	5,1	5,2	5,0	4,8	4,8
Kanada	6,8	7,2	7,7	7,6	7,2	6,8
Avustralya	6,3	6,8	6,4	6,1	5,7	5,7
İsviçre	1,8	1,7	2,5	3,5	3,4	3,0
Norveç	3,4	3,5	3,9	4,5	4,3	4,0

Kaynak: IMF, World Economic Outlook; September 2004 (\*) 2005 Tahmini Oranlar

Geli mi ülkelerde ba ta tarım ve imalat sanayi olmak üzere in aat, ev i leri, çocuk bakıcılı ı ve tamirat i lerinde kayıt dı ı istihdam yaygındır.<sup>123</sup> A a ıdaki tabloda görüldü ü üzere geli mi ülke ekonomilerinde, kayıt dı ı istihdam GSY H'nin %1.5'u ile %35'i arasında de i mektedir.

Tablo 25: Geli mi Ülke Ekonomilerinde Kayıt dı ı stihdamın Tahmini Büyüklü ü

Ülke	Tahmini Büyüklük (GSY H %)	Yıl	Kaynak
Avusturya	%10	2003	Linz Üniversitesi
Belçika	%20	2004	Hükümet
Bulgaristan	%22-%30	2003	Ulusal statistik
Kıbrıs	%4.2	2003	Kıbrıs Rum daresi
Danimarka	%5.5	2001	Rockwool Vakfı
Estonya	%8-%9	2001	Eurostat
Fransa	%4-%14	2003	Organisations de Securite Sociale
Almanya	%17	2004	Hükümet
Yunanistan	%20	1998	Basın Bültenleri (teyit edilmemi )
Macaristan	%25-35	2004	Eurostat
İrlanda	%5-10	1998	Bilinmemekte
İtalya	%16	2001	Eurostat
Letonya	%18	2000	statistik Bürosu
Hollanda	%13.8	2002	Eurostat
Polonya	%14	2003	Eurostat
Romanya	%20	2003	Ekonomik Kalkınma tifağı
Slovakya	%18	2003	Hükümet
Slovenya	%17	2003	Hükümet
İsveç	%4.6	1998	Ulusal Denetim Ofisi
İngiltere	%1.5	2003	Hükümet

Kaynak: Renooy ve di erleri; 2004 s.106

Tablonun incelenmesinden de görülece i üzere, kayıt dı ı istihdamın en yüksek oldu u ülkeler sırasıyla %25-35 ile Macaristan, %22-%30 ile Bulgaristan, %20 ile

<sup>123</sup> Renooy, Piet-Ivarsson, Staffan-Wusten Gritsai, Olga van der-Meijer Emco; **Undeclared Work In An Enlarged Union An Analysis Of Undeclared Work: An In-Depth Study Of Specific Items**, European Commission Directorate-General for Employment and Social Affairs Unit EMPL/A/1 Manuscript completed in May 2004, s.25-28.



Belçika, Yunanistan ve Romanya'dır. Kayıt dışı istihdamın en düşük olduğu ülkeler ise %1.5 ile İngiltere, %4.2 ile Kıbrıs, %4.6 ile İsveç ve %5.5 ile Danimarka'dır.

Gelişmiş ülkelerde kayıt dışı istihdamla mücadele çabaları; istihdam üzerindeki mali yüklerin azaltılması, kamu kurum ve kuruluşları arasındaki koordinasyon ve işbirliğinin artırılması, kayıt dışı işte çalışmaya teşvik eden bürokratik engellerin azaltılması, bilgilendirme ve bilinçlendirme kampanyaları, davranış değişiklikleri sağlamak ve cezaların artırılması politikaları içindedir. Bu politikalardan herhangi birinin tek başına uygulanması kayıt dışı istihdamı önlemeye yetmemektedir. Bu nedenle gelişmiş ülkeler kayıt dışı istihdamla mücadele ederken bu politikaları eş zamanlı olarak hep birlikte devreye sokmaktadırlar.<sup>124</sup>

## **3.2. KAYIT DIŞI İSTİHDAMLA MÜCADELEDE GELİŞİM ÜLKE ÖRNEKLERİ**

### **3.2.1. Amerika Birleşik Devletleri**

Amerika Birleşik Devletleri'nde (ABD) kayıt dışı istihdam GSMH'nin %4 ile %8'i arasında değişmektedir. Ülkede kayıt dışı istihdam, daha çok hizmetler ve imalat sektöründe yaygındır. ABD'de son 30 yıl içerisinde çalışmaması nedeniyle işsizlikler nedeni ile kayıt dışı istihdam artmış ve çeşitlenmiştir. ABD'de esnek çalışmaması işsizliklerin yaygınlaşması, bireylerin kayıt dışı istihdamını kolaylaştırır. Örneğin, tele çalışmaması, evde bilgisayar karşısında çalışmaması dünyada en çok bu ülkede uygulanmaktadır. Kayıt dışı istihdam sonucu elde edilen gelirler Amerikan Gelir Servisi (IRS-Internal Revenue Service) idaresinden kaçırılmaya çalışılmaktadır.<sup>125</sup>

ABD, eyalet sistemine göre yönetilen federal bir devlettir. Eyaletlerin hepsi ayrı ayrı yasama, yürütme ve yargı organlarına sahiptir. Her bir eyalet vergi ve sigorta prim oranlarını belirleme konusunda bağımsız bir yetkiye sahiptir. Ancak bazen eyaletler vergi ve sigorta prim oranlarını belirleme konusunda federal düzeyde sınırlamalara maruz kalabilmektedir. Vergi ve sigorta prim oranlarının yüksek olduğu eyaletlerde kayıt dışı istihdam yüksektir.

<sup>124</sup> Heyes, Jason; **Tackling unregistered work through social dialogue: Final report of the 2005-2007 EU-ILO Project Paper for the High Level Conference on Social Dialogue**, Unregistered Work and Local Development, Birmingham University, England, October, 2007, s.47

<sup>125</sup> Kızı, Ahmet Salih; **Kayıt dışı Ekonomi ve Türkiye'de Kayıt dışı Ekonomik Büyüme Üzerine Etkileri**, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir, 2000, s.35.

ABD ekonomisinde son yıllarda yaşanan canlılık, istihdam oranlarının yüksek gerçekleşmesine ve emek yoğun sektörlerde kayıt dışı işin artışı göstermesine neden olmuştur. ABD’de özellikle son dönemde düşük ücretlerle göçmen işçiler emek yoğun sektörlerde çalıştırılmaktadır.<sup>126</sup>

### 3.2.2. Fransa

Fransa’da kayıt dışı istihdam GSMH’nin %4’ü ile %14’ü arasındadır.<sup>127</sup> Kayıt dışı çalışanlar; yabancı kaçak işçiler, yasadışı göçmenler ve işsiz vatandaşlardan oluşmaktadır. Günümüzde Fransa’da 200.000 civarında kaçak göçmenin bulunduğu tahmin edilmektedir. Kayıt dışı istihdamın sektörlere göre dağılımı, %60 hizmetler, %27 inaat ve %13 diğer sektörlerdir. Kayıt dışı istihdamın önlenmesi için uygulamaya konulan tedbirler, mevzuatın etkinleştirilmesi, MILUTMO'nun kurulması (kayıt dışı istihdama karşı bakanlıklar arası irtibat bürosu) hizmet fiisisteminin devreye sokulması, iş gücü piyasasıyla ilgilenen kamu kurum ve kuruluşları arasında işbirliğinin artırılması eklindedir.<sup>128</sup>

1992 yılında yayımlanan Bakanlık Genelgesi ile kayıt dışı çalışmanın özellikle de marjinal işlerin önlenmesi için çalışmaları başlatılmıştır. 1996 yılında, hizmet fiisistemine geçilerek, aileler tarafından ev hizmetlerinde çalıştırılan kişilerin kayıtlı olarak istihdam edilmeleri teşvik edilmiştir. 1997 yılında Madelin Yasası ile kayıt dışı istihdamla mücadele eden birimler arasında koordinasyon güçlendirilmiştir. 1999 yılında işletmelerin yaptığı harcamalarda KDV oranı düşürülmüştür.<sup>129</sup> 2006 yılında yabancı kaçak işçilere karşı sert önlemler getirilmiş ve cezalar artırılmıştır. Kayıt dışı istihdamla mücadeleyi etkin kılmak için Yeni Göç Kanunu parlamento tarafından kabul edilmiştir. Yeni Göç Kanunu ile geçici ikamet izinleri düzenlenmiş, yeni ikamet izinleri getirilmiştir. Kayıt dışı çalışan yabancı örencilere karşı daha çeşitli önlemler alınmıştır.<sup>130</sup>

---

<sup>126</sup> Kiz; a.g.e.,2000, s.35.

<sup>127</sup> Renooy ve diğerleri; a.g.e., 2004, s.106.

<sup>128</sup> T SK; **Avrupa Birliği’nde “Kayıt Dışı Çalışma” Konusunda Alınan Politikalar ve Türkiye Açısından Değerlendirme**, T SK Yayını:199, 2001, s.28.

<sup>129</sup> T SK; a.g.e., 2003, s.27.

<sup>130</sup> Dufour, Christian; **“Industrial Relations Developments in France”**, Institute for Economic and Social Research (IRES), 2006, s.4.

Ulusal düzeyde “ istihdam ve Dayanım Bakanlığı”na bağlı olan DILTI (Interministerial Delegasyonu), Bakan'ın yönetiminde kayıtlı istihdamla mücadele konusunda devlet politikasını belirlemekle yükümlüdür. Yerel düzeyde ise, kayıtlı istihdamın kayda alınması çalışmalarında çeşitli komiteler görevlendirilmiştir.<sup>131</sup> Fransa’da işverenler mesleki faaliyetlere başlamak, mesleki faaliyetlerini denetlemek ve sona erdirmek için “ İletme Formaliteleri Merkezi” ne başvurmak zorundadırlar. "Tek Durak Büro"olarak adlandırılan bu merkez, yasal ve idari işlemlerin tamamlanması için başvurulması gereken tek yerdir. Bu sistem ülkede bürokrasinin hantal yapısını gidermiştir.

Fransa’da yeni işçi istihdam edilmesi durumunda "tek istihdam bildirimini"nin doldurulması gerekmektedir. Bu işlem, ev işlerinde işçi istihdamı hariç, bütün işverenler tarafından yapılması gereken zorunlu bir bildirimdir. Doldurulan belge, işverence sosyal güvenlik kurulu na gönderilmektedir. Bu bildirim yapılmaması kayıtlı istihdamın gerçekleştirildiğine kanıt olmaktadır. İşverenler yapılan denetimlerde bu bildirimleri ve ücret bordrolarını göstermekle yükümlüdürler.<sup>132</sup>

Fransa’da kayıtlı istihdama karşı uygulanacak cezai hükümler Kanunu’nda düzenlenmiştir. Kanununa göre, ücretlinin sosyal güvenlik kurumlarına beyan edilmesi, personel kütüğüne kayıt, ücret bordrolarının düzenlenmesi gibi yasal yükümlülüklerini zamanında yerine getirmeyen işverenlere, kayıtlı çalışmaya ilişkin cezalar uygulanmaktadır.<sup>133</sup> Örneğin, Fransa’da kayıtlı işçi çalıştırmanın idari para cezası 15.000 Avro’dur. Her suç organize bir şekilde işlenmiş idari para cezası 100.000 Avro’dur. Ülkede kayıtlı işçi çalıştırmaya; hapis, işyeri kapatma, meslekten men, malların haczi ve kamu ihalelerine katılmama gibi cezalar da verilebilmektedir.

### 3.2.3. Almanya

Almanya’da kayıtlı istihdam GSMH’nin %17’si düzeyindedir. Almanya’da kayıtlı çalışanlar; yabancı kaçak işçiler, yasadışı göçmenler, emeklilik aylığı alanlar, öğrenciler, işsizler ve ikinci bir iş te çalışanlardan oluşmaktadır. Almanya’da 500.000 civarında kaçak göçmenin bulunduğu ve bunların %70’lik kısmının emek piyasasında

<sup>131</sup> TSK; a.g.e., 2003 s.28-30.

<sup>132</sup> Yereli-Karadeniz; a.g.e.,2004 s.202

<sup>133</sup> T.C Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı, Dış İşleri ve Yurtdışı İşçi Hizmetleri Genel Müdürlüğü (DİH); **Önde Gelen AB Üyesi Ülkelerde ve Avustralya’da İşsizlikle Mücadele, İstihdam Kapasitesinin Artırılması ve Kayıtlı İstihdam**, Aralık 2004, s. 82

kayıt dışı olarak çalıştırılmaktadır.<sup>134</sup> Sektörel anlamda kayıt dışı çalışmaya; inaat, otel/restoran işletmeciliği, taşımacılık, temizlik işleri ve eğlence hizmetlerinde yaygındır.

Almanya’da kayıt dışı istihdamın mali boyutu yaklaşık 370 milyar Avro’ya tekabül etmektedir. Kayıt dışı istihdamın en yoğun olduğu sektör % 38.5 ile inaat ve zanaatkarlık sektörüdür. Orta ve Doğu Avrupa ülkelerinin, bilhassa Polonya vatandaşlarının AB’ye katılım süreci sonrasında asgari ücretin çok altındaki rakamlarla Almanya’da kayıt dışı çalıştırları tespit edilmiştir.<sup>135</sup>

1957 yılında yürürlüğe giren ve günümüze kadar pek çok değişiklikle uygulana gelen "Kayıt Dışı Çalışmaya Karşı Kanun" yasal tedbirleri ve uygulanması gereken cezaları göstermektedir.<sup>136</sup> 1999 yılında kayıt dışı istihdamı önlemek için vergi reformu yapılmıştır. Bu kapsamda vergi muafiyetleri artırılmış, gelir vergisi oranında indirimle gidilmiştir. Yine aynı yıl uygulamaya konulan “Kendi Hesabına Çalışmayı Tevik Kanunu” ile bireylerin işçi ya da kendi hesabına çalışan statüsünde olup olmadıklarını belirlemede yeni kriterler getirilmiştir.

2006 yılında Almanya Federal Hükümeti, “Posted Workers Act” uygulamasını genişletme kararı almıştır. Posted Workers, AB üyesi bir ülkenin işçilerinin geçici sürelerle bir başka üye ülkede istihdam edilmesini içeren uygulamadır. Almanya Federal Hükümeti, 2007 yılında AB’ye yeni üye olan Bulgaristan ve Romanya ülkelerinden gelecek olan işçilerin Almanya işgücü piyasasına girişlerine bir takım sınırlamalar getirmiştir.<sup>137</sup>

Almanya’da bilerek kayıt dışı işçi çalıştırmanın cezası 500.000 Avro; kasıtlı olmaksızın kayıt dışı işçi çalıştırmanın cezası 250.000 Avro’dur. Almanya’da sadece işverenler değil kaçak işçiler de idari para cezasının muhatabı olmaktadır. Bilerek yapılan ihlal durumunda işçiye 5.000 Avro’ya kadar, kasıtlı olmaksızın işlenen ihlallerde ise 2.500 Avro’ya kadar idari para cezası kesilmektedir. Cezanın tekrarlanması halinde, hapis cezası öngörülmektedir.

---

<sup>134</sup> Kıral; a.g.e., 2006, s.112.

<sup>135</sup> T.C Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı D Y H; a.g.e., Aralık 2004, s.70.

<sup>136</sup> T SK; a.g.e., 2003, s.26.

<sup>137</sup> Dribbusch, Heiner; “**Industrial Relations Developments in Germany**”, Institute of Economic and Social Research, 2006, s.8.

Almanya’da kayıt dışı istihdamın yoğun olduğu evlerinde (hizmetçi, çocuk bakıcısı vb.) çalışanların kayıt altına alınması için “Minijob Düzenlemesi” getirilmiştir. Bu düzenleme ile iş veren konumundaki ev sahibi, hizmetçisine, çocuk bakıcısına fatura karşılıklı ödeme yapabilmektedir. Ev sahibinin bu faturaları 2 yıl boyunca muhafaza etmesi gerekmektedir. Denetimlerde fatura ibraz etmeyen iş verenlere cezai yaptırım uygulanmaktadır.<sup>138</sup>

#### 3.2.4. İngiltere

İngiltere’de kayıt dışı istihdam GSMH’nin %1.5 düzeyindedir.<sup>139</sup> Ülkede kayıt dışı istihdam genellikle denetimlerin az olduğu küçük işletmeleri ve evlerinde yaygındır. Kayıt dışı istihdam edilenlerin yaş grubuna göre dağılımında 22-55 yaş arası nüfus göze çarpmaktadır. Sektörel anlamda kayıt dışı istihdam; mevsimsel tarım işletmeleri, inaat, otel ve ikram işletmelerinde yaygındır.

İngiltere 1 Ocak 2007’de AB’ye üye olan Romanya ve Bulgaristan ülke çalışanlarının İngiltere iş gücü piyasasına girişine bazı kısıtlamalar getirilmiştir.<sup>140</sup> Ülkede niteliksiz işlerin büyük bir çoğunluğu, yabancı kaçak işçilerce yerine getirilmektedir. Kayıt dışı istihdamın en yoğun olduğu tarım sektöründe çalışanların 1/3’ü yabancı kaçak işçidir. Bugün ülkede yabancı kaçak işçi sayısının 500.000 civarında olduğu tahmin edilmektedir.

İngiltere’de 1999 yılında 18-21 yaş ve 21+ yaş grubundaki işçiler için ulusal asgari ücret uygulaması başlatılmıştır. Yine aynı yıl iş arama yardımı alan işsizlerin istihdam edilmelerini sağlamak ve kayıt dışı istihdamlarını önlemek için mesleki eğitim, iş arama becerileri vb. konularda yardımcı olmak üzere işsizlerle birebir ilgilenen kişisel danışman uygulaması başlatılmıştır.

2000 yılında istihdamla ilgili tedbirler paketi uygulamaya konulmuştur. Bu tedbirlerin çoğu, kayıt dışı istihdamın kayıt altına alınmasına yöneliktir. Aynı yıl sigorta yardımlarına ilişkin suiistimallerin ihbar edilmesine yönelik bir ihbar telefon hattı kurulmuştur. Uygulanan pilot projeye suiistimallerin ihbar edilmesi teşvik edilmiş ve cezalar hakkında kamuoyu bilgilendirilmiştir. İngiltere’de iş verenlerin girişimcilik

<sup>138</sup> T.C Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı D Y H; a.g.e., Aralık 2004, s.69-71.

<sup>139</sup> Renooy ve diğerleri; a.g.e., 2004, s.106.

<sup>140</sup> Mark Hall, “**Industrial Relations Developments in UK**”, IRRU, University of Warwick, 2006, s.5.

yeteneklerinin artırılması için kendi hesabına çalı anların sosyal güvenlik prim ödemeleri dü ürlümü tür.

2003 yılında yabancı kaçak i çi çalı tırmanın engellenmesi için “Göç ve İtica Yasası”nda de i iklikler yapılarak i verenlere yeni sorumluluklar getirilmi tir.<sup>141</sup> 2004 yılında “Kurumlar arası Görev Gücü” adında bir e güdüm merkezi kurulmu ve yedi bakanlık arasında da ılımı bulunan çalı ma izni verilmesine ili kin yetkiler çi leri Bakanlı ı bünyesinde toplanmı tir.<sup>142</sup>

### 3.2.5. talya

talya’da kayıt dı ı istihdam GSMH’nin %16’sı düzeyindedir. Ülkede kayıt dı ı istihdam edilenler; gece çalı anlar, gençler, kadınlar ve emeklilerden olu maktadır. Kayıt dı ı istihdam; tarım, in aat, hizmet ve tekstil sektöründe yaygındır. Ülkede kayıt dı ı istihdamla mücadele çalı maları kapsamında vergi denetimlerinin artırılması, ücret dı ı i gücü maliyetlerinin azaltılması ve idari prosedürlerin basitle tirilmesi yöntemlerine ba vurulmu tur.<sup>143</sup>

1994 yılında yeni i çi istihdamında sosyal güvenlik katkı paylarında indirimle gidilmi tir. 1995 yılında in aat sektöründe, i çilerin emeklilik sigorta kolu hariç, tüm sigorta kollarına ili kin prim oranlarında indirimle gidilmi tir. 2000 yılında emek yo un çalı ılan alanlarda vergi indirimine gidilerek bildirim te vik edilmi tir. sızlık oranının %20’nin üzerinde oldu u alanlarda, yeni i çi istihdamında KOB ’lere vergi indirimi sa lanmı tir.

2002 yılında çalı ma izinleri ile ilgili yeni yasal düzenlemeler yapılmı tir. Yasanın uygulanmaya ba landı ı tarihten bugüne kadar 650.000 civarında insanın kayıt düzenlemesi yapılmı tir.<sup>144</sup> Aynı yıl talya'nın geri kalmı bölgelerinde kayıt dı ı istihdamı azaltmak için i verenlere yönelik 3 yıllık ina sosyal güvenlik katkı paylarında indirimle gidilmi tir.

Kayıt dı ı istihdamla mücadele çalı maları kapsamında, merkezde Ba bakanlık bünyesinde "Kayıt Dı ı Çalı ma ile Mücadele Komisyonu" olu turulmu tur. Bu

<sup>141</sup> T SK: a.g.e., 2001, s.38.

<sup>142</sup> T.C Çalı ma ve Sosyal Güvenlik Bakanlı ı D Y H; a.g.e., Aralık 2004, s.90.

<sup>143</sup> T SK; a.g.e., 2003 s.35

<sup>144</sup> <http://www.eurofound.europa.eu/eiro/studies/tn0703019s/it0703019q.htm> (12.10.2007)

komisyon u faaliyetlerin koordinasyonunu sa lamakla görevlendirilmi tir. Medyada ve okullarda bilgilendirme ve bilinçlendirme kampanyaları, yerel denetim komisyonları faaliyetlerinin periyodik olarak gözden geçirilmesi, kayıt dı ı çalı manın tespitine ili kin önerilerin Ekonomik Planlama Komitesi'ne sunulması, i gücü piyasası, vergi, sosyal güvenlik ile ilgili çalı maların yapılması, genel tefti kriterlerinin belirlenmesi ve ulusal istatistiki verilerin toparlanması eklindedir. Yerel düzeyde ise; i veren örgütleri bünyesinde 15 üyeli yerel komisyonlar olu turulmu tur. Bu komisyonlar faaliyetlerini, merkez ile koordine içinde yürütmek zorundadırlar.<sup>145</sup>

### 3.2.6. Hollanda

Hollanda'da kayıt dı ı istihdam GSMH'nin %13.8'i düzeyindedir. Kayıt dı ı çalı ma erkekler ve daha önce kayıtlı bir i te nitelik kazanmı olanlar arasında yaygındır. Kayıt dı ı çalı anların sektörlere göre da ılımında; otel ve ikram i leri, taksicilik, kurye hizmetleri, otobüs i letmeleri, metal i leri ve hazır giyim sanayi i leri ön plana çıkmaktadır.

Hollanda'da kayıt dı ı istihdam daha çok kendi hesabına çalı anlarda görülmektedir. Ülkede 2006 yılı itibarı ile 500.000 civarında kendi hesabına çalı anın oldu u tahmin edilmektedir.<sup>146</sup> Kayıt dı ı istihdamla mücadele çalı maları kapsamında vergi idareleri denetim elemanları ve i müfetti lerinin denetimlerinin artırılması, özel istihdam bürolarının liberalle tirmesi, vergi mevzuatında de i iklikler, çalı ma mevzuatında esneklik, bilgilendirme ve bilinçlendirme kampanyaları vb. tedbirler uygulanmı tir.

1994 yılında istihdama ili kin bürokratik i lemler basitle tirilmi tir. 1996 yılında i veren üzerindeki istihdam maliyetlerini dü ürmek için "Sosyal Güvenlik Katkı Paylarının Dü ürlmesi Hakkında Kanun" yürürlü e konulmu tur. 1996-1998 yılları arasında Sosyal Güvenlik Kurulu u tarafından "Kayıt dı ı çalı ma ba kasının ekme ini çalmaktır." adlı kampanya yürütülmü tür. 2000 yılında i gücü maliyetlerinde indirimler yapılmı tir. Emek yo un sektörlerde vergi oranları dü ürlümü tür. Hollanda Hükümeti 2006 yılında, kayıt dı ı istihdamla mücadele çalı maları kapsamında, yabancı kaçak i çilerin sınır dı ı edilmeleri ile ilgili yeni düzenlemeler kabul etmi tir. Buna göre,

---

<sup>145</sup> T SK; a.g.e., 2001 s.19

<sup>146</sup> Grünell, Marianne; "Industrial relations developments in the Netherlands", Ministry of Social Affairs, Directie Uitvoeringstaken Arbeidsvoorwaardenwetgeving, Den Haag, juni 2006, s.6.

Hollanda'da üç yıldan az bir süre ikamet etmi olan yabancıların ceza gerektiren herhangi bir suç nedeniyle sınır dışı edilmesi kararlaştırılmıştır.<sup>147</sup>

### 3.2.7. spanya

spanya'da kayıt dışı istihdam daha çok küçük ve orta ölçekli (KOB) işletmelerde yaygındır. Ülkede özellikle 25 yaş altında olan gençler ile kadınlar sigortasız olarak çalışmaktadır. Kayıt dışı istihdam; tarım, hizmetler ve turizm sektörlerinde yaygındır.<sup>148</sup>

1994 yılında Ulusal İstihdam Kurumu'nun, iş ve işçi bulma hizmetleri alanındaki tekeline son verilmesi ve geçici istihdam büroları yasal hale getirilmiştir. Yine aynı yıl yeni işçi istihdamını teşvik etmek için sosyal güvenlik katkı payları indirilmiştir.

1999 yılında kısmi süreli hizmet akitleri uygulamaya konulmuş ve vergi oranları düşürülmüştür. Kayıt dışı istihdamla mücadele çalışmaları kapsamında denetim birimlerinin denetim faaliyetleri artırılmıştır.<sup>149</sup>

2006 yılında da kendi hesabına çalışanların kayıt altına alınabilmesi için bir yasa çıkarılmıştır. spanya son 20 yılda aşırı göçe maruz kalmıştır. 2006 yılı itibarı ile bir milyona yakın yasadışı göçmenin spanya'da yaşadığı tahmin edilmektedir. Ülkeye yönelik göç ve göçün neden olmuştur u yabancı kaçak işçilik, kayıt dışı istihdamın artışı göstermesine neden olmuştur.<sup>150</sup>

### 3.2.8. Avusturya

Avusturya'da kayıt dışı istihdam GSMH'nin %10'u düzeyindedir. Ülkede 2000 yılı itibarı ile 500.000 kişinin kayıt dışı çalıştığı tahmin edilmektedir. Avusturya'da kayıt dışı istihdamın en yoğun olduğu işler; çocuk bakıcılığı, hizmetçilik ve bahçıvanlıktır. Ayrıca ülkede son yıllarda yabancı kaçak işçilik de artışı göstermiştir. Avusturya'da nüfusun 1/10'u kendi işi dışında ikinci bir işi te kayıt dışı olarak çalışmaktadır. Kayıt dışı çalışmanın sektörlere göre dağılımı; % 40'ın in inaat ve zanaat, % 16'sı ticari ve sınai işletmeler, % 16'sı hizmet sektörü, % 13'ü e lence işletmeleri ve % 15'i de diğer ticari işletmelerdir.

<sup>147</sup> [http://www.diyih.gov.tr/anasayfa/hollanda\\_gelisme.html](http://www.diyih.gov.tr/anasayfa/hollanda_gelisme.html) (18.09.2007)

<sup>148</sup> TSK, a.g.e., 2001, s.38.

<sup>149</sup> TSK; a.g.e., 2003, s.24-25.

<sup>150</sup> <http://www.eurofound.europa.eu/eiro/studies/tn0703019s/es0703019q.htm> (12.10.2007)



2002 yılında kaçak i i istihdamını önlemek için, gümrük memurlarına, ülkeye giri lerde güvenlik güçlerinin bulunmadı ı hallerde, phelenilen yabancının kimli inin tespiti ve en yakın karakola teslimi amacıyla tevkif etme yetkisi verilmi tir. Aynı yıl Federal Ekonomi ve çalı ma Bakanlı ı ev i lerinde kayıt dı ı olarak çalı an ki iler in sosyal güvenlik sistemine dahil edilmelerini sa lamak amacıyla hizmet çeki uygulamasını ba latmı tir. Ticari ve sına i letme faaliyetleri ile ilgili yasal düzenlemeler basitle tirilmi tir. cret dı ı i gücü maliyetleri, çıraklar ve ya lı i sizlerin istihdamı için azaltılmı tir.<sup>151</sup>

Avusturya’da kayıt dı ı istihdamla mücadele çalı maları Federal Ekonomi ve çalı ma Bakanlı ı Müfetti leri tarafından yrtlmektedir. Yabancı kaçak i i istihdamının önlenmesi amacıyla i müfetti leri 2002 yılından itibaren Maliye Bakanlı ı bünyesinde kurulan “Kayıt Dı ı Yabancı i stihdamı ile Mücadele Koordinasyon Dairesi” ile i birli i içinde görev yapmaktadır.<sup>152</sup>

Ülkede kaçak i i çalı tırdı ı tespit edilen i verene, kaçak i i sayısının e kadar olması halinde her kaçak i i için 1.000 ile 10.000 Avro, tekrarında iki katı, e ki iden fazla kaçak i i olması halinde ise bu cezaların iki katı ceza uygulanmaktadır.

### **3.2.9. sve**

sve’te kayıt dı ı istihdam GSMH’nin %4.6’sı düzeyindedir. Kayıt dı ı istihdam, daha çok hizmetler sektöründe yaygındır. Özellikle e itimli erkekler ve kendi hesabına çalı anlar, hizmetler sektöründe otel, restoran vb. i lerde çalı maktadır. Ülkede kayıt dı ı istihdam edilen erkeklerin sayısı, kadınların sayısının yakla ık iki katıdır.<sup>153</sup> lkede kayıt dı ı istihdamla mücadele çalı malarında denetim faaliyetleri en etkin politika aracı olarak kullanılmaktadır. Ulusal Vergi Kurulu tarafından ba latılan denetim çalı maları, ilgili kamu kurum ve kurulu larının katılımıyla daha da etkinle tirilmi tir.

2003 yılında kayıt dı ı istihdamla mücadele çalı malarını daha merkezi bir yapıya kavu turmak için bölgesel vergi daireleri aynı çatı altında toplanmı tir. 2003 yılından itibaren kayıtlı istihdamı te vik etmek için istihdam üzerindeki vergi ve sigorta prim yükleri azaltılmı , istihdama ili kin bürokratik i lemler basitle tirilmi tir.

<sup>151</sup> T SK; a.g.e., 2001, s.33.

<sup>152</sup> T.C alı ma ve Sosyal Güvenlik Bakanlı ı; a.g.e., Aralık 2004, s.36-37

<sup>153</sup> T SK; a.g.e., 2001 s.38.

Çalı ma izni olmaksızın yabancı kaçak i çi çalı tırdı ı tespit edilen i verenlere 40.500 sveç Kronu tutarında idari para cezası uygulanmaktadır. dari para cezalarının yerine getirilmemesi durumunda hürriyeti ba layıcı ceza öngörülmektedir.

sveç Hükümeti 2006 yılında sınır ötesi hareketlilikte yasa dı ı yollardan ülkeye giri leri engellemek için sınır denetimlerini artırmı tır.<sup>154</sup>

### 3.2.10. Belçika

Belçika'da kayıt dı ı istihdam GSMH'nin %20'si düzeyindedir.<sup>155</sup> Ülkede kayıt dı ı çalı anlar genellikle dü ük nitelikli i çiler, erkekler ve gençlerden olu maktadır. Kayıt dı ı çalı manın sektörlere göre da ılımı; perakende ticaret, in aat, nakliyat, ikram i leri, ev hizmetleri (özel temizlik, çocuk bakımı) tekstil ve tarım sektörü eklindedir.

Kayıt dı ı istihdamın önlenmesi amacıyla 2002 yılında Çalı ma stihdam ve Sosyal Diyalog Bakanlı ı i yerlerine yönelik denetimleri ve kaçak i çi çalı tıranlara kar ı uygulanan cezai müeyyideleri artırmı tır.<sup>156</sup> Örne in ülkede yasal olarak oturma ve çalı ma izni bulunmayan bir yabancıyı istihdam eden i veren hakkında, her yabancı kaçak i çi için 15.000 ile 75.000 Avro arasında idari para cezası ve bir yıla kadar da hapis cezası uygulaması getirilmi tır.

Bakanlık, kayıt dı ı istihdamla mücadele çalı maları kapsamında, AB'ye yeni üye olan ülke vatanda larının Belçika i gücü piyasasına giri lerini 3 yıl süreyle sınırlandırmı tır. Ancak ülkede ihtiyaç duyulan bazı nitelikli meslek grupları için (bilgisayar, elektrik mühendisleri, mimarlar, elektrikçiler, in aat i çileri, hem ireler ve ö retmenler) bu uygulamaya istisnalar getirilmi tır.<sup>157</sup>

### 3.2.11. sviçre

sviçre'de kayıt dı ı istihdam GSMH'nin %4'ü ile %8'i arasındadır. Ülkede kayıt dı ı istihdam daha çok hizmetler ve turizm sektöründe yaygındır. Kayıt dı ı çalı anlar nitelikli erkekler, yabancı kaçak i çiler ve i sizlerdir. Ülkede kayıt dı ı istihdam, Emeklilik Sigortası Kanunu ile yasaklanmı tır. Söz konusu Kanunda;

<sup>154</sup> <http://www.eurofound.europa.eu/eiro/studies/tn0703019s/se0703019q.htm> (12.10.2007)

<sup>155</sup> Renooy ve di erleri; a.g.e., 2004, s.106.

<sup>156</sup> T.C Çalı ma ve Sosyal Güvenlik Bakanlı ı; a.g.e., Aralık 2004 s.48

<sup>157</sup> Rochet, Delphine; **"Industrial Relations Developments in Belgium"**, Institut des sciences du travail, Université Catholique de Louvain, Belgium, 2006, s.6.

çalı masına izin verilmeyen yabancıyı istihdam eden i verene, 6 aya kadar hapis cezası ile birlikte 10.000 sviçre Frankı idari para cezası uygulanmaktadır. Aynı Kanunda sosyal güvenlik prim borcunu ödeme yükümlülü ünü yerine getirmeyen veya i çi ücretlerinden kesti i sosyal güvenlik primlerini amaç dı ı kullanan i verenlere 6 aya kadar hapis veya 30.000 sviçre Frankı tutarında idari para cezası uygulanmaktadır.

sviçre’de kayıt dı ı istihdamla mücadele çalı maları kapsamında çıkarılan yeni Yabancılar Kanunu ve Itica Kanunu 1 Ocak 2008 itibarı ile yürürlü e girecektir.

Yeni Yabancılar Kanunu ile Avrupa Birli i ve Avrupa Serbest Ticaret Bölgesi (EFTA) üyesi ülkelerin vatanda ları hariç, sviçre i piyasasına girecek i gücünün yüksek kalifikasyona sahip olması artı aranmaktadır. sviçre, Yeni Yabancılar Kanunu ile birinci derecede yabancı i gücü ihtiyacını AB ve EFTA üyesi ülke vatanda larından kar ılamayı amaçlamaktadır. Yeni Itica Kanunu’nda yabancı kaçak i çili i ve sosyal güvenlikle ilgili suiistimalleri önlenmek için iltica talebinde bulunanın kimlik belgesinin ibrazını ve biyometrik verilerinin (kan grubu, DNA testi, parmak izi, retina tarama vb) tespitini zorunlu kılmı tır.<sup>158</sup>

### 3.2.12. Avustralya

Avustralya’da kayıtdı ı istihdama ili kin hükümler 1996 tarihli “ yeri li kileri Kanunu” ile düzenlenmi tir. Ülkede istihdam edilen yeni i çi ile ilgili yapılacak i akdinin “Avustralya Endüstriyel li kiler Komisyonu” tarafından onaylanması gerekmektedir. verenlerce bu prosedüre uyulmadan i çi çalı tırılması kayıt dı ı istihdam olarak nitelendirilmektedir.

verenlerin çalı ma izni olmaksızın yabancı kaçak i çi çalı tırması 1958 tarihli Avustralya Göç Kanununa göre suç te kil etmektedir. Yabancı kaçak i çi çalı tıran i veren, her bir yabancı kaçak i çi için ayrı ayrı cezalandırılmaktadır. verenin bu suçu i ledi inin ispat edilmesi halinde öngörülen azami ceza, ki iler için 13.200 Avustralya Doları, i verene i çi sa layan örgütlü bir yapının mevcut olması halinde ise 66.000 Avustralya Doları veya 2 yıl hapis cezası eklindedir.<sup>159</sup>

<sup>158</sup> [http://www.diyih.gov.tr/anasayfa/isvicre\\_gelisme.html](http://www.diyih.gov.tr/anasayfa/isvicre_gelisme.html) (18.08.2007)

<sup>159</sup> T.C Çalı ma ve Sosyal Güvenlik Bakanlı ı; a.g.e., Aralık 2004, s.29-30

Vize ko ullarına uygun olmadan çalı an yabancı kaçak i çilerin vizesi hemen iptal edilerek ülkeyi terk etmeleri istenmekte, ülkeyi terk etmek üzere tutulacakları gözetim evinin masrafları ve seyahat masrafları yabancı kaçak i iden tahsil edilmektedir.

### 3.2.13. Finlandiya

Finlandiya’da kayıt dı ı istihdam GSMH’nin %4.2’si düzeyindedir.<sup>160</sup> Kayıt dı ı çalı anların büyük bir o unlu u nitelikli genç erkekler ve yabancı kaçak i ilerden olu maktadır. Ülkede kayıt dı ı istihdam in aat, hizmetler (otel/restoranlar), ticaret ve emlak sektöründe yaygındır.<sup>161</sup>

Kayıt dı ı istihdamla mücadele çalı maları kapsamında; denetim önlemlerinin artırılması, a-tipik çalı mayla ilgili mevzuatta de i iklikler, yaygın bilgilendirme ve bilinçlendirme kampanyaları, ev hizmetleri için sübvansiyonlar ve i verenlere yönelik bürokratik i lemlerin basitle tirilmesi faaliyetlerine ba vurulmu tur.

Ülkede yabancı kaçak i çili e kar ı i verenlere ihlalin boyutuna göre idari para cezası uygulanmaktadır. dari para cezalarının yerine getirilmemesi halinde 1 yıl hapis cezası öngörülmektedir. Ayrıca verenlere i yeri ruhsat iptali cezası da verilebilmektedir.

Finlandiya Hükümeti Ulusal Ara tırmalar Bürosunun alı malarına göre; 2006 yılı için Finlandiya’da yakla ık 20.000 ki inin kayıt dı ı çalı tı ı tespit edilmi tir. Ülkede gri istihdam alanları olarak nitelendirilen yapım i leri, otel, gıda, ta ımacılık ve gemi i lerinde kayıt dı ı istihdam yaygındır.<sup>162</sup>

### 3.2.14. Danimarka

Danimarka’da kayıt dı ı istihdam GSMH’nin %5.5’u düzeyindedir. Kayıt dı ı çalı anlar; nitelikli ve niteliksiz i iler,  renciler ve erkeklerden olu maktadır. Danimarka’da kayıt dı ı çalı an nitelikli erkeklerin sayısı yakla ık olarak kadınların iki katıdır. Ülkede kayıt dı ı istihdam in aat ve ev hizmetleri sektrlerinde yaygındır.<sup>163</sup> Danimarka Hükümeti istihdamı te vik etmek ve kayıt dı ı istihdamı önlemek amacıyla

<sup>160</sup> Ercan; a.g.e., 2006, s.26.

<sup>161</sup> T SK; a.g.e., 2001 s.34.

<sup>162</sup> <http://www.eurofound.europa.eu/eiro/studies/tn0703019s/fi0703019q.htm> (12.10.2007)

<sup>163</sup> T SK; a.g.e., 2001 s.34.

“Rekabet Paketi” adı verilen önlemler paketi ile kamu makamlarına bildirimde bulunmaya ili kin yükümlülükleri basitle tirmi ve vergi oranlarında indirim gitmi tir. Hükümet, ülkede kayıt dı ı istihdamla mücadeleyi daha da etkin kılmak için kayıt dı ı çalı maya e ilimli olmadı ı bilinen i yerleri üzerinde denetimleri azaltıp, üpheli görülen i yerlerinde denetimleri artırmı tir.

2003 yılında hükümetçe, in aat sektörü çalı anlarının ek i olarak kendi hesaplarına yaptıkları ufak çaplı i lerden vergi alınmaması yoluna gidilmi tir.

2006 yılında kayıt dı ı istihdamın önlenebilmesi amacıyla Danimarka Hükümeti, belediyeler ve sosyal taraflarla bir anla ma imzalamı tir. Bu anla ma Danimarka’ya gelen göçmenlerin i gücü piyasasına yasal entegrasyonlarının sa lanması amacını ta ımaktadır.<sup>164</sup>

Ülkede kayıt dı ı istihdam yoluyla ödemekten kaçınılan vergi ve sigorta prim miktarı 100.000 Danimarka Kronundan az olması halinde, hem i veren hem de i çi kaçırılan miktarın iki katı oranında para cezasına çarptırılmaktadır. ayet kaçırılan vergi ve prim miktarı 100.000 Danimarka Kronundan fazla ise i çi ve i veren hem iki kat para cezasına hem de hapis cezasına çarptırılmaktadır.<sup>165</sup>

### 3.2.15. Yunanistan

Yunanistan’da kayıt dı ı istihdam GSMH’nın %20’si düzeyindedir.<sup>166</sup> Ülkede kayıt dı ı istihdam yabancı kaçak i çiler, yasadı ı göçmenler, emekliler, evde çalı an kadınlar ve mevsimlik i lerde çalı an gençler arasında yaygındır. Özellikle hizmetler ve turizm sektöründe kayıt dı ı istihdam oldukça yaygındır.<sup>167</sup>

Yunanistan’da özellikle son yıllarda yaygınla maya ba layan yabancı kaçak i çilik olgusu, ülke ekonomisine ve toplumsal yapıya çok büyük zararlar vermeye ba lamı tir. Ülkede istihdam maliyetlerini dü ürmek isteyen i verenler yerli i gücü yerine dü ük ücretle yabancı kaçak i çi çalı tırmaktadırlar. Yabancı kaçak i çili in

<sup>164</sup> <http://www.eurofound.europa.eu/eiro/studies/tn0703019s/dk0703019q.htm> (12.10.2007)

<sup>165</sup> T.C Çalı ma ve Sosyal Güvenlik Bakanlı ı; a.g.e., Aralık 2004, s. 56-61.

<sup>166</sup> Ercan; a.g.e., 2006, s.26.

<sup>167</sup> T SK; a.g.e., 2001 s.35

yaygınla ıp ülke gündeminde ciddi tartışılmalara neden olmasına karşılık yabancı kaçak işçilik konusunda 2006 yılına kadar herhangi bir düzenleme yapılmamıştır.<sup>168</sup>

### 3.2.16. İtalya

İtalya'da kayıt dışı istihdam GSMH'nın %5'i ile %10'u arasındadır. Ülkede kayıt dışı istihdam yabancı kaçak işçiler, göçmenler, örenciler ve ikinci bir iş te çalışınlar arasında yaygındır. Kayıt dışı istihdamın sektörlere göre dağılımında, inaat ve daıtım işleri kayıt dışı ın yoğun oldu u alanlardır.

İtalya'da kayıt dışı istihdamla mücadele çalışılmalarını yürütmek üzere iş müfettişleri görevlendirilmiştir. 2007 yılında iş müfettişlerinin sayısal olarak artışı planlanmaktadır.<sup>169</sup> Ülkede kayıt dışı istihdamla mücadele çalışılmaları kapsamında yasal yükümlülükler konusunda mevzuatın deşitirilmesi, kişisel vergilendirmenin azaltılması ve bazı işçi kategorileri için sosyal sigorta katkılarının indirilmesi gerçekleştirilmiştir.<sup>170</sup>

### 3.2.17. Lüksemburg

Lüksemburg'da, az da olsa inaat sektöründe ve ev hizmetlerinde (yaşlı bakımı, çocuk bakımı, temizlik vb.) kayıt dışı istihdam ya anmaktadır. Ülkede inaat ve ev hizmetleri alanı dında kayıt dışı istihdamı önlemeye yönelik ciddi bir tedbir uygulanmamaktadır.<sup>171</sup> 2006 yılında Lüksemburg Hükümetince, ev hizmetlerinde ya anmakta olan kayıt dışı ılı önlemek için ülkede esnek çalışılma ilikilerinin yaygınlaştırılması kararı alınmıştır.<sup>172</sup>

<sup>168</sup> Kretsos, Lefteris; “**Industrial Relations Developments in Greece**”, The Institute of Labour (INE) of the Greek General Confederation of Labour (GSEE), 2006, s.1.

<sup>169</sup> <http://www.eurofound.europa.eu/eiro/studies/tn0703019s/ie0703019q.htm> (12.10.2007)

<sup>170</sup> TSK; a.g.e., 2001 s.36

<sup>171</sup> Süngü; a.g.e., 2004, s.57

<sup>172</sup> <http://www.eurofound.europa.eu/eiro/studies/tn0703019s/lu0703019q.htm> (12.10.2007)

## SONUÇ

Türkiye’de kayıt dışı istihdamın oransal büyüklüğü, gelişmiş bir çok ülke ekonomisine kıyasla oldukça yüksektir. Türkiye İstatistik Kurumu Hane Halkı Gücü Anketi 2007 Austos Dönemi (Temmuz, Austos, Eylül) sonuçlarına göre, Türkiye’de kayıt dışı istihdam oranı %48.7’dir. Ülkemizde başta tarım ve imalat sektörü olmak üzere tekstil, inaat ve hizmetler sektörlerinde kayıt dışı istihdam yaygındır. Sadece 2006 yılı için devletin kayıt dışı istihdam nedeniyle uğradığı sigorta prim kaybı 17 milyar YTL’dir.

Kayıt dışı istihdamın maddi boyutunun ülkemiz için bu kadar büyük olması, hem doğrudan doğruya sigortasız çalışan birey ve ailesine hem de dolaylı olarak devlet ve topluma zarar vermekte, toplumda ekonomik ve sosyal sorunlara neden olmaktadır. Ülkemizde insanlar için işsizlik ve yoksulluğu kalıcı hale getiren kayıt dışı istihdam, işverenler içinde haksız rekabete neden olmaktadır. Devletin vergi gelirlerini azaltıp bütçe açıklarına sebep olan kayıt dışı istihdam, aynı zamanda gelir dağılımını adaletsiz kılmakta, çalışmaya hayatında verimliliği düşürmekte, sosyal güvenlik sisteminin aktüeryal dengesini bozmakta ve kayıt dışı emek arzının her geçen gün artmasına neden olmaktadır.

Ülkemizde kayıt dışı istihdamla mücadele çalışmaları kapsamında bugüne kadar yürütülmüş olan çalışmalar, kayıt dışı istihdama neden olan temel yapısal sorunları çözmeye yönelik sistematik plan ve programlar içermemiştir. Kayıt dışı istihdam konusunda siyasal ve ekonomik konjonktüre göre hareket edilmiş, hatta sorunun çözümü için zaman zaman vergi ve sigorta prim oranlarının indirilmesinde aranmıştır. Bu nedenle kayıt dışı istihdamla mücadele çalışmaları kapsamında bugüne kadar yürütülmüş olan çalışmalar istenilen sonuçları elde etmek için yeterli olmamıştır.

Günümüzde ise kayıt dışı istihdam sorununun ülke ekonomimiz için maddi ve manevi olumsuzluklara neden olan toplumsal ve ekonomik bir sorun olduğu anlaşılmıştır ve çalışmaların kapsam ve içeriği bu doğrultuda değerlendirilmiştir. Bu kapsamda kayıt dışı istihdamla mücadele çalışmalarında yeni yasal ve idari düzenlemeler yapılmaya başlanmıştır.

Ülkemizde kayıt dışı istihdamın önlenmesi ve azaltılması için alınması gereken yasal ve idari tedbirler şu şekilde sıralanabilir.

Kayıt dışı istihdam sorununun çözümü, tek bir elde toplanmamalıdır. Sorunun çözümünde, gelişmiş ülke örneklerinde olduğu gibi demokratik katılım süreçleri kullanılmalı, sosyal diyalog yoluyla devletin, sosyal tarafların (işçi ve işveren sendikaları-konfederasyonları) sivil toplum örgütlerinin ve halkın katılımı sağlanmalıdır.

Ülkemizde kayıt dışı istihdamın en büyük nedenlerinden biri olarak gösterilen istihdam üzerindeki mali yükler, kayıtlı istihdamın her sene belirli bir oranda artırılması karşılığında kademeli olarak azaltılmalı ve gelişmiş ülke örnekleri seviyelerine çekilmelidir.

“Kayıt Dışı İstihdamla Mücadele Kanunu” bir an önce çıkarılmalıdır. Böylece yürütülen çalışmalar daha etkin hale gelecektir.

Ekonomik piyasalarda kayıt dışı istihdamın neden olduğu haksız rekabet unsuru ortadan kaldırılmalı ve kayıt dışı çalışan kesimi kayıt altına alacak projeler geliştirilmelidir.

Sosyal güvenlik ve yoksulluğu azaltıp kayıtlı istihdamı artırabilmek için ülkenin üretici kesimi olan reel sektör desteklenmelidir.

Kayıt dışı istihdam önlemlerini önlemek için gelişmiş ülke örneklerinde olduğu gibi ülkemizde de bütün hizmet (iş) akitleri uygun görülecek bir makama onaylanmalıdır.

İşverenlerin kayıtlı iş gücü artırması için 4857 Sayılı İş Kanunu, 1136 Sayılı Avukatlık Kanunu ve 3289 Sayılı Gençlik ve Spor Genel Müdürlüğü'nün Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanun ile işverenlere getirilen özürsüz ve eski hükümlü çalışanların, avukat bulundurma, spor kompleksi açma, antrenör bulundurma gibi yükümlülükler esnekleştirilmelidir.

Toplumda sigortasız çalışanların neden olduğu olumsuzluklar konusunda var olan bilgi ve bilinç eksiklerini gidermek ve sigortalı çalışanlar konusunda farkındalık yaratmak amacıyla özellikle kayıt dışı istihdamın yoğun olduğu bölgelerde ve toplumun



diğer kesimlerinde görüntülü ve görüntüsüz kitle iletişim araçları ile bilgilendirme ve bilinçlendirme faaliyetleri en üst düzeye çıkarılmalıdır.

Kayıtlı istihdamı artırmak ve kayıtdışı istihdamı önlemek amacıyla son yıllarda uygulamaya konulan kapsamlı teknik uygulamaları yeniden gözden geçirilmeli, çeşitlendirilmeli ve devam ettirilmelidir. Kayıtdışı istihdamla mücadelede ülkemiz gerçeklerinden hareketle geliştirilen strateji ve politikalar, gelişmiş ülke örneklerinde olduğu gibi karma politika yaklaşımı ile eş zamanlı olarak birlikte uygulanmalıdır.

Kayıtdışı istihdamın bireye, topluma ve devlete verdiği zararı konusunda bireyin ve toplumun bilinçlendirilmesi esastır, eğitim ve öğretim müfredatlarında sigortalılık ve sosyal güvenlik bilincini artırıcı konulara geniş yer verilmelidir.

İstihdamla ilgili bürokratik engeller azaltılmalı ve gelişmiş ülke örneklerinde olduğu gibi “tek durak büro”lar kurularak işlemlerin açılışı kolaylaştırılmalıdır. Kayıtdışı çalışan kesimlerin kayıt altına alınabilmeleri için mikro ve makro ölçekte projeler geliştirilmeli, devam eden projeler ise ülke geneline yaygınlaştırılmalıdır.

Ülkeye yasal veya yasadışı yollardan giriş yapan yabancı kaçak işçilerin yakalanması ve sınır dışı edilebilmeleri için, gelişmiş ülke örneklerinde olduğu gibi, gümrük muhafaza memurlarına güvenlik güçlerinin olmadığı durumlarda gerek yabancı kaçak işçiyi sınır dışı edebilme, gerekse tutuklayabilme yetkileri verilmeli ve sınır kontrolleri arttırılmalıdır.

Kayıtdışı istihdam ve yabancı kaçak işçilikle mücadeleyi başarılı kılmak için kaçak işçi ihbar hattı kurulmalıdır.

Yasal yükümlülüklerini yerine getirmeyen işverenlere yönelik ülkemizde sadece idari para cezası uygulanmaktayken, gelişmiş ülkelerde bir çok cezai müeyyide uygulanmaktadır. Cezaların caydırıcı kılınması amacıyla ülkemizde de cezalar artırılmalı ve çeşitlendirilmelidir.

Ülkemizde sosyal güvenlik sistemini zayıflatan, primli sistemden primsiz sisteme geçi i özendirilen iste e ba lı sigortalılık ve ye il kart uygulamaları yeniden gözden geçirilmeli ya da tamamen kaldırılmalıdır.

Sosyal güvenlik sisteminin suiistimallere u ratılmasına neden olan bir çok kuruma kayıtlılık uygulamasından vazgeçilip tek numara sistemi ile tek kuruma kayıtlılık uygulamasına geçilmelidir.

Kayıt dı ı istihdamın kayıt altına alınmasında önemli bir i lev üstlenecek aktif istihdam programlarına geli mi ülke örneklerinde oldu u gibi yer verilmeli ve bu uygulamayı devam ettirilebilmek içinde GSY H'nin belirli bir yüzdesi bu i e ayrılmalıdır.

Sosyal güvenlik sistemindeki denetimleri etkinle tirebilmek için Sosyal Güvenlik Kurumu bünyesinde sigorta denetmeni kadrosu ihdas edilmelidir. Yoklama memuru sayısı da artırılmalıdır.

Kayıt dı ı istihdamın kayıt altına alınabilmesi için kamu kurum ve kurulu ları arasında i birli i ve koordinasyon etkinle tirilmeli ve ortak veri tabanları kurulmalıdır. Böylece kamu kurum ve kurulu ları arasında çapraz kontrol denetimleri hayata geçirilebilecektir.

Ülkemizde kayıt dı ı istihdamla mücadele çalı malarının etkin, etkili ve ba arılı olabilmesi için toplumu olu turan tüm kesimlerin özveri ile sorunun çözümüne e ilmesi, demokratik katılım ve sosyal diyalog anlayı ı ile sorunun çözümüne katkı sa laması gerekmektedir.

## ÖZGEÇM

Mehmet TUNÇ, 01.05.1980 tarihinde Ankara'da doğdu. İlkokulu Eskişehir'de, ortaokul ve liseyi Ankara'da, lisans eğitimini de Hacettepe Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Kamu Yönetimi Bölümü'nde tamamladı. Yüksek Lisans eğitimine Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kamu Yönetimi Ana Bilim Dalında devam etmekte olan Mehmet Tunç yabancı dil olarak İngilizce bilmektedir.

Mehmet TUNÇ, 2004 yılında Türkiye Kurumu Genel Müdürlüğü'nce yaptırılan İstihdam ve Meslek Uzman Yardımcılığı sınavını kazanarak 28.12.2004 tarihinde İstihdam ve Meslek Uzman Yardımcısı olarak çalışmaya başlamıştır. 2006 yılı Mart ayı itibarı ile de Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı Strateji Geliştirme Başkanlığı bünyesinde yürütülmekte olan Kayıtdışı İstihdamla Mücadele (KADİM) Projesi'nde çalışmaktadır.

## KAYNAKÇA

- Akalın, Gülsüm-Kesiko lu, Ferdi; **“Türkiye’de Kayıtdı ı Ekonomi ve Büyüme li kisi”**, ZKÜ Sosyal Bilimler Dergisi, Cilt 3, Sayı 5, 2007
- Altu , Osman; **Kayıtdı ı Ekonomi**, Cem Ofset Matbaacılık, 1994
- Binbir, Sinan; **“Dünyada ve Türkiye’de Tekstil ve Konfeksiyon Sektöründe Çalışma Ko ulları ve Kayıtdı ı stihdam”**, Sosyal Güvenlik Dünyası, Mart-Nisan 2005
- Çetinta , Hakan, Vergil, Hakan; **“Türkiye’de Kayıtdı ı Ekonominin Tahmini”**, Do u Üniversitesi Dergisi, 2003
- Çolak, Ömer Faruk-Bekmez, Selahattin; **Kayıtdı ı Ekonomi ve Siyasal Tercihler Bir Oyun Teorisi Analizi**, Nobel Yayın, 1. Basım, 2007
- Daza, José Luis; **Social Dialogue, Informal Economy, Undeclared Work and Labour Administration Labour Law and Labour Administration Department**, International Labour Office, Geneva, June 2005
- Derdiyok, Türkmen; **“Türkiye’nin Kayıtdı ı Ekonomisinin Tahmini”**, Türkiye ktisat Dergisi, Sayı:14, Mayıs 1993
- DPT; **8. Be Yıllık Kalkınma Planı (2001-2005)** 2002 Yılı Programı, 2002
- DPT; **9.Kalkınma Planı**, RG. 01.07.2006-26215
- DPT; **Kayıtdı ı Ekonomi Özel htisas Komisyonu Raporu**,DPT Yayını, 2001
- Dribbusch, Heiner; **“Industrial Relations Developments in Germany”**, Institute of Economic and Social Research, 2006
- Dufour, Christian; **“Industrial Relations Developments in France”**, Institute for Economic and Social Research (IRES), 2006
- Durmu , Mustafa; **“Kayıtdı ı Ekonominin Bazı Mali Yönleri Türkiye Örne i”**, T SK Akademi, Cilt:1 Sayı:1, 2006
- Ercan Metin; **Kayıtdı ı Ekonomi ve Hızlı Tüketim Malları Sektörü**, Comart Uluslar arası Organizasyon Tanıtım Hizmetleri, 2006
- Erol, Hatice; **“Sosyal Güvenlik Sistemini Yeniden Yapılandırırken Kayıtdı ı stihdamla Mücadele”**, Sosyal Güvenlik Dünyası, Ocak- ubat 2007
- Eryi it, Süleyman; **Türkiye’de letmelerin Kayıtdı ı Personel Çalıştırmasında Ücret Maliyeti çindeki Yasal Kesintilerin Etkisi**, Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2003
- Gençler, Ayhan; **Yabancı Kaçak çilik Gerçe i ve Türkiye Örne i**, TÜH S Hukuku ve ktisat Dergisi C: 17, S: 3, ubat 2002

- Grünell, Marianne; **“Industrial relations developments in the Netherlands”**, Ministry of Social Affairs, Directie Uitvoeringstaken Arbeidsvoorwaardenwetgeving, Den Haag, juni 2006
- Gülo lu, Tuncay; **“The Reality of Informal Employment in Turkey”**, International Programs Visiting Fellow Working Papers, Cornell University, 2005
- Güzel, Ali; **“Sigorta Tefti Kurulu Ba kanlı ı levsiz Kılınmamalıdır”**, Sosyal Güvenlik Dünyası, Mayıs-Temmuz 2001
- Have, Earling; **Sosyal Diyalog El Kitabı**, Mart 2005
- Heyes, Jason; **“Kayıt Dı ı stihdamın Sosyal Diyalog Yoluyla Ele Alınması: Türk ve Avrupa Deneyimleri”**, ILO, 14 no’lu Ara tırma, Cenova, Haziran 2007
- Heyes, Jason; **Tackling unregistered work through social dialogue: Final report of the 2005-2007 EU-ILO Project Paper for the High Level Conference on Social Dialogue, Unregistered Work and Local Development**, Birmingham University, England, October, 2007
- İlgin, Yılmaz; **Kayıt dı ı Ekonomi ve Türkiye’deki Boyutları**, DPT, Ankara, 1999
- İlgin, Yılmaz; **“Kayıt dı ı Ekonomiyi Tahmin Yöntemleri ve Türkiye’de Durum”**, Planlama Dergisi Özel Sayı, 2002
- kız, Ahmet Salih; **Kayıt dı ı Ekonomi ve Türkiye’de Kayıt dı ı Ekonomik Büyüme Üzerine Etkileri**, Yayınlanmamı Doktora Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, zmir, 2000
- Kapar, Recep; **Geli mi Ülkelerde Enformel stihdamın Boyutları**, TES- Dergisi, Sayı:2006-2, Haziran 2006
- Karadeniz, Hülya-Karadeniz, O uz; **“Kanunlarca Yasaklanmı lerde Çalıştırılan Kimselerin Sosyal Güvenlik ve Vergi Uygulaması Kar ısındaki Durumları”**, Sosyal Güvenlik Dünyası Dergisi, Mart-Nisan 2003
- Karadeniz, O uz; **Türkiye’de Yabancı Kaçak çilik**, Türk- 1999 Yıllı ı, 1999
- Karaka , sa; **“Sosyal Güvenlik Reformunun Ba arısı için Kayıt dı ı stihdam ve Denetimle İgili Konularda Acil Olarak Yapılması Gerekenler”**, Sosyal Güvenlik Dünyası, Özel Sayı 40. Sayı, Kasım-Aralık 2006
- Kılıçdaro lu, Kemal; **Kayıt Dı ı Ekonomi ve Bürokraside Yeniden Yapılanma**, TÜRMOB Yayını, Ankara, 1997
- Kıral, Halis; **Yabancıların Türkiye’de Çalışma Esasları**, T SK Yayını, Yayın No:270, 2006
- Korkmaz, Adem; **“Türkiye’de Asgari Ücretin Mali Yönü”**, Cumhuriyet Üniversitesi, ktisadi ve dari Bilimler Dergisi, Cilt 2, Sayı:1, 2001
- KOSGEB; **KOB Ekonomisi Tarihi Geli imi**, Ekonomik ve Stratejik Ara tırmalar Merkez Müdürlü ü, Ankara, Aralık 2003

- Kretsos, Lefteris; **“Industrial Relations Developments in Greece”**, The Institute of Labour (INE) of the Greek General Confederation of Labour (GSEE), 2006
- Lordo lu, Kuvvet; **“Türkiye’de Yabancıların Kaçak Çalışmaları ve Bantlı Sorunlar Üzerine Bir Tartı ma”**, TÜH S, Hukuku ve ktisat Dergisi Cilt: 18, Sayı:1 ubat 2003
- Mark Hall, **“Industrial Relations Developments in UK”**, IRRU, University of Warwick, 2006
- Münevver Katkat; **Muhasebede Vergi Yönünden Denetimin Kayıt dı ı Ekonomi Üzerindeki Ba arısı**, Doktora Tezi, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İletme Ana Bilim Dalı, Erzurum, 2007
- Özar, emsa; **“Kentsel Kayıt dı ı Kesimde stihdam Sorununa Yakla ımlar ve Bir Ön Saha Çalışması”**, ODTÜ Geli tirme Dergisi, Cilt:23, 2006
- Özdemir, Emin; **“ Kayıt dı ı Ekonomi ve Alınması Gereken Önlemler”**, Vergi Sorunları Dergisi, Gelirler Kontrolörleri Derne i Yayını, Sayı:73, 1994
- Renooy, Piet-Ivarsson, Staffan-Wusten Gritsai, Olga van der-Meijer Emco; **Undeclared Work In An Enlarged Union An Analysis Of Undeclared Work: An In-Depth Study Of Specific Items**, European Commission Directorate-General for Employment and Social Affairs Unit EMPL/A/1 Manuscript completed in May 2004
- Rochet, Delphine; **“Industrial Relations Developments in Belgium”**, Institut des sciences du travail, Université Catholique de Louvain, Belgium, 2006
- Süngü, Yakup; **Kayıt dı ı stihdamın Mali Etkileri**, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2004
- T.C Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı, Dı lı kiler ve Yurtdı ı i Hizmetleri Genel Müdürlü ü (D Y H); **Önde Gelen AB Üyesi Ülkelerde ve Avustralya’da sizlikle Mücadele, stihdam Kapasitesinin Artırılması ve Kayıt dı ı stihdam**, Aralık 2004
- T.C Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı ; **“2007 Yılı Bütçe Kanunu Tasarısı TBMM Plan ve Bütçe Komisyonuna Murat Ba esgio lu’nun Sunumu”** Kasım 2006
- T.C Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı ; **Bugün ve Yarınlar için Çalışma ve Sosyal Güvenlik**, 2007
- T.C Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı ; **Kayıt dı ı stihdam ve Yabancı Kaçak i stihdamı**, A ustos Ankara, 2004
- T.C Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı ; **Kayıt dı ı stihdamla Mücadele (KAD M) Projesi**, Ankara, 2006
- T.C Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı ; **Yabancıların Çalışma zinleri**, Çalışma Genel Müdürlü ü, Yayın No.1, Ankara, 2003
- TES- ; **“Kayıt Dı ı stihdamla Mücadele çin Ulusal Eylem Planı”**, TES- Dergisi Sayı:2006-2, Haziran 2006

T SK TÜRK- İLO; **Dünyada ve Türkiye’de Çalışan Çocuklar**, T OF Matbaası, Ankara, 2007

T SK; **Avrupa Birliği’nde “Kayıt dışı Çalışma” Konusunda İzlenen Politikalar ve Türkiye Açısından Değerlendirme**, T SK Yayını:199, 2001

T SK; **Kayıt Dışı İstihdam**, T SK Yayını, 2003

Türkiye Kurumu, **KUR Bülteni**, Sayı: 27, 2007

Türkiye Kurumu; **III.Genel Kurul Çalışma Raporu**, Kasım 2005

TÜS AD; **Kayıt Dışı Ekonomi ve Sürdürülebilir Büyüme, AB Yolunda Değerlendirme ve Çözüm Önerileri**, TÜS AD Büyüme Stratejileri Dizisi No:8, Aralık 2006

Yereli, Ahmet Burçin-Karadeniz, Ouz; **Kayıt dışı İstihdam**, Odak Yayınevi, 2004

**5084 Sayılı Yatırımların ve İstihdamın Teviki ile Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun**, RG. 06.02.2004 -25365

**5350 Sayılı Yatırımların ve İstihdamın Teviki ile Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılması Hakkında Kanunda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun**, RG. 18.05.2005-25819

**506 Sayılı Sosyal Sigortalar Kanunu**, RG. 01.08.1964 - 11766-11779

**4857 Sayılı Kanunu**, RG. 10.06.2003-25134

**5584 Sayılı Mesleki Yeterlilikler Kanunu**, RG. 17.10.2006-26312

**4817 Sayılı Yabancılar Çalışma İzinleri Hakkında Kanun**, RG. 06.03.2003-25040

**Dünya Gazetesi**, 31.05.2005 Perembe

**Milliyet**, 02.04.2007 Pazartesi

**Radikal**, 24.05.2007, Perembe

**Takvim Gazetesi**, 26.04.2007, Perembe

<http://tr.wikipedia.org/wiki/G8>

<http://www.eurofound.europa.eu/eiro/studies/tn0703019s/it0703019q.htm>

<http://www.canaktan.org/ekonomi/yoksulluk/birinci-bol/aktan-vural-yoksulluk.pdf>

<http://www.atonet.org.tr/yeni/index.php?p=240&l=1>

<http://www.radikal.com.tr/haber.php?haberno=222652>

<http://rega.basbakanlik.gov.tr/#>

[http://www2.dunyagazetesi.com.tr/news\\_display.asp?upsale\\_id=306687](http://www2.dunyagazetesi.com.tr/news_display.asp?upsale_id=306687)

[http://www.csgb.gov.tr/CGM/cgm\\_web/yabancilarin\\_calisma\\_izinleri.htm](http://www.csgb.gov.tr/CGM/cgm_web/yabancilarin_calisma_izinleri.htm)

<http://www.mevzuat.adalet.gov.tr/>

<http://www.disk.org.tr/default.asp?Page=Content&ContentId=379>

[http://www.ssk.gov.tr/sskdownloads/bilgibankasi/mevzuat/506\\_turkce.doc](http://www.ssk.gov.tr/sskdownloads/bilgibankasi/mevzuat/506_turkce.doc)

<http://www.ilo.org/public/turkish/region/eurpro/ankara/press/2007-2.pdf>

<http://www.webhatti.com/wh-haber-bulteni/33137-kadinlar-kayit-disi-calisiyor.html>

<http://www.iskur.gov.tr/mydocu/mevzuat/kanun11.htm>

[http://www.diyih.gov.tr/anasayfa/hollanda\\_gelisme.html](http://www.diyih.gov.tr/anasayfa/hollanda_gelisme.html)

<http://www.eurofound.europa.eu/eiro/studies/tn0703019s/es0703019q.htm>  
<http://www.eurofound.europa.eu/eiro/studies/tn0703019s/se0703019q.htm>  
<http://www.eurofound.europa.eu/eiro/studies/tn0703019s/fi0703019q.htm>  
[http://www.diyih.gov.tr/anasayfa/isvicre\\_gelisme.html](http://www.diyih.gov.tr/anasayfa/isvicre_gelisme.html)  
<http://www.eurofound.europa.eu/eiro/studies/tn0703019s/dk0703019q.htm>  
<http://www.eurofound.europa.eu/eiro/studies/tn0703019s/ie0703019q.htm>  
<http://www.eurofound.europa.eu/eiro/studies/tn0703019s/lu0703019q.htm>  
<http://www.sbe.deu.edu.tr/Yayinlar/dergi/dergi05/kildis.htm>  
[http://www.alomaliye.com/halil\\_kagan\\_oyken\\_kayitdisi.htm](http://www.alomaliye.com/halil_kagan_oyken_kayitdisi.htm)  
<http://ekutup.dpt.gov.tr/ekonomi/kayitdis/oik614.pdf>  
<http://www.huk.gov.tr/konusma6.html>  
<http://iibf.kou.edu.tr/ceko/ssk/kitap50/21.pdf>  
<http://www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=482>  
<http://www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=408>  
<http://ekutup.dpt.gov.tr/program/2007-09.pdf>  
<http://www.akparti.org.tr/programm.doc>  
[http://www.csgb.gov.tr/CGM/kacak\\_isci.htm](http://www.csgb.gov.tr/CGM/kacak_isci.htm)  
<http://www.tbmm.gov.tr/kanunlar/k5588.html>  
<http://www.tbmm.gov.tr/kanunlar/k5588.html>  
<http://www.atonet.org.tr/yeni/index.php?p=827&l=1>  
<http://ekutup.dpt.gov.tr/program/2006-08.pdf>  
<http://www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=587>  
[http://www.alomaliye.com/2007/5615\\_sayili\\_kanun\\_gvk.htm](http://www.alomaliye.com/2007/5615_sayili_kanun_gvk.htm)



